5920

دامیر کرور سور ی دولس سوه پنځو سم تلین
۱۵٤ ـ ۱٤۰٤ هـ ق

د ژبنووني مسائل

لیکوال

محمد صدیق روهی

۱۳٦۱

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

5920c

دژبنوونې مسالې

لیکوال

خپرندوی محمدصدیق روهی

خپرونکی

دافغانستان دعلومو اکاډیمی

دژبو اوادبیاتو علمی اوتحقیقی مرکز

پښتو ټولنه

د زیری جریده

۱۳۶۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

په (۱۳٤۸) هل * کال کی مـی(دژب ښوونی مسالی) تر عنوا ن لاندی یوه رساله لیکلی وه او پـــهغه کې می‌د هماغه وخت پرتعلیمی نصاب په تیره دلوست پرکتا بونو انتقاد کړی و . دا رساله چی تر اوسه پوری ، افغانستا ن ددمو کراتیك جمهوریت د علومو داکاډ ـ یمی په‌کتا بخانه کی خوندی وه دیوه علمی کمیسیون په سپار ښتنه ماته راوسپار له شوه چی د مطلب‌داساسی ټکو په پام کی نیولوسره نوموړی رساله داوسنیو علمـــــیاړتیاو سره عیاره کړم او له‌سره‌یی ولیکم.

د(ژب ښوونی مسالی) په سر یزه‌کی درسالی دلیکلو انګیزه‌داسی ښودل شوی وه : ((تر اوســـــه‌پوری د ژب ښوونی په‌باب زمونږ په هیواد کی ښایسته زیاتی مقالی اورسالی لیکل شوی یا ترجمه شوی دی مګر دغسی لیکنی غالبا دافغا نستان له عینی شرایطو سره اړخ نه لګوی ... د دی‌دپاره چی دژب ښوونی اصول زمونږ دمحیط پـــه شرایطو کی تطبیق شی دلته یـــولومړنی کوششس شوی دی‌چی په هیواد کی‌دژب ښوونی پر اوسنیولارو رڼا واچوله شی ، نیمګړ تیاوی

---

* ــ هل د (هجری لمریز) لنډه‌بڼه ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې‌په ګوته شی ،او له هغې‌وروسته‌دخل لاری وپلټل شی . د دی لپکنی بنیادی هدف په افغانستان کی د ژب بنوونی مسالو ته یوه لنډه کتنه اود هغو مشکلا تواوپرابلمونوڅیړنه ده چې زمونږ بنوو نکی او زده کوونکی ورسره مخامخ دی .که‌څه‌هم دارساله دژب بنوونی دپر ـ نسیپونو په رڼا کی لیکل شوی ده‌لیکن اصلی مطلب د ژب‌بنوو نی د اصو لو څیړ نه او ګروپن نه‌نه ده.سره له دی دژبی د څرنګوا لی پـه باره کی په لنډ ډول ځینی عمـــده‌ټکی وړاندی شوی دی چې بنایی د ژب بنوونی د متخصصانو دپاره‌هم داستفادی وړ وی .))

په دی اثر کی‌هم‌پور تنی روحیه‌په‌نظر کی نیول شوی ده . سره له دی په دی‌رساله‌کی‌د مضمـــو ن اومحتوا په لحاظ ځینی مهم تغییرا ت او تعدیلات مینځ ته راغلی دی :

لومړی دا چې د (د ی)کلمه په(وو) بدله شوی ده ـ یعنی پـــــر تعلیمی نصاب چې کوم انتقادو نـه‌شوی دی هغه ډول اوس په ماضی پوری اړه لری .د (۱۳۵۷)کال‌دثورپرتمین انقلاب د بنوو نی او روزنی زوړ فیوډالی سیستم چې دیـــــوه‌مفتخور استثمار وونکی اقلیت ګڼی یې‌ساتلی د تل دپاره دتاریخ‌کنډی‌ته وغور ځاوه . نور نو ددی‌ا مکان نشته چې د بنوو نی او روز نـــی‌زوړ او تاریخ وهلی سیستم بیر ته په‌پښو ودریږی خو په عین زما ن‌کی باید دغه اصل هم له یاده ونه باسو چې د ټولنیز انقلاب په بریا لیتوب سره پخوانی ارزښتو نـــه ، زړی روبنایی موسسی او مفکور ی‌په اتوماتیك ډول او بی له کـــو م ځنډ او خنډه صحنه نه خوشی کوی‌حتی دا هم باید وویل شی چې د فرهنګ دمو کرا تیك ، سپیڅلی اووده کوونکی ار زښتو نه نه‌یواز ی داچې له‌مینځه نه‌ځی بلکه د هغو دانکشاف او پاینښت دپـــــاره لاره آوار یږی . له دی امله ،په بنوونه اوروزنه‌کی دډیالکتیکی‌اړیکو پیژ ندنه دارولو او څرخولودپاره دمناسبی‌شیمی ټاکنه ، او له ټولنیزی سا ـ یکالوجی څخه سمه او منطقی ګټه‌اخیستنه د تعلیمی ټکلا ری اوتر ـ بیتی سترا تیژی دپاره خاصـــــــ‌ارزښت لری .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه دا چې د ښو هدفو نـــودرلودل هر و خت د ښو امکا ناتوله درلودلو سره متراد ف نه وی.له‌دی‌امله داو لتیو نو دانتخاب مساله‌را‌مینځ ته کیږی . په دی برخه کی چی‌هر څومره زیاته پاملرنه وشی په‌پای کی به یی ګټوری نتیجی تـرلاسه شی . په تعلیمی‌نصا ب کی ډیر ځله پیښیږی چې د اولیـــت‌ټاکنه زیات غور او سوچ غواړی.

دمثال په‌توګه فرضا دلوست په‌یوه‌کتاب کی ځینی داسی مطا لب راغلی دی چې د فیوډا لیزم ارز ښتونه‌منعکسوی اودفزیك په یوه درسی کتاب کی دنونسمی پیړ ی قوانین چې‌دنن ور ځی په تناسـب له موډه لو ید لی او په سا ینس‌او ټکنا لوجی کی په دردنه خـوری ، راغلی دی ، ښه ، نو اوس بایدله‌ځان سره پریکړه وکړو چې د کوم کتاب نوی کتنه او خپرونه دلومړ یتوب حق لری . البته که امکـــان ولری درسی کتابونه او تعلیمـــی‌نصاب باید ډیر ژر نوی شی خوله بده‌مرغه دهدفونو او هدفونو ته‌درسیدو دامکاناتو ترمینځ همیشه‌یو واټن پروت وی .

انکشاف همیشه تګلا ره غوا ړی‌اود تګلا ری د ټاکنی دپاره دمعیار‌ونو او او لیتو نو مساله رامینځ‌ته‌کیږی.

ښایی یو څوك پوښتنه وکړ ی‌چې دا یادونه دژب ښوونی‌له‌مسالو سره څومره اړه لری ؟ ربښتیا خبره‌داده چې لاتر اوسه زمونږ دلوست ځینی کتابونه په هماغه پخوانـــی‌حال پاتی دی او په دی رساله کـی ځینی تخنیکی انتقاد ونه د (ماضی‌بعید) بڼه نه‌لری. یاپه بله ژبه ،له همدی رسالی څخه لاتر اوسه پـــه‌ځینو تطبیقی مواردو کی ګټـــــه اخیستل کیدی شی .

دریمه دا چې په دی پامفلیټ کی‌راغلی مطالب، دلیکونکی په عقیده یوټر بله اوز ګانیك پیوستون لری‌دژب ښوو نی دمسالو د څیړ لو په ترڅ کی باید د ژبی ماهیت ، دزده‌کړی سایکالوجی ، اود درس‌محتوا (دهغی د حیاتی ار ځښت له نظره)په‌علمی توګه تشریح شی . کله‌چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه تدریس کیږی باید ژبه‌وپیژ ندل شی . لیکن مجرده ژبه وجود ته لری ـ یوازی مشخصی ژبـــی‌شته لکه پښتو، دری ، ازبیـــکی ، روسی ، انګریزی او داسی نوری .له‌دی امله هر وخت چی د ژبی پـر بنسونه باندی خبری کوو بایـــدمشخصه ژبه‌او دهغی مشخصا ت دپاملرنی په مرکز کی پرا ته وی .دزده کړی دسایکا لوجی‌پرنسیپونه عمومی دی لیکن تراوسه پـــوری‌هیچیر ته دزده کـړ ی داسی سا ـ یکالوجی نشته چی د ټولو دپاره دمنلو وړ وی . سره له‌دی ،په دی برخه‌کی ډیر کار شوی دی‌اودعلمی‌تجربو په اساس ځینی ارزښتنا ك پرنسیپونه لاس ته را غلی دی چی‌په‌خپله موقع به تشریح شی .

د درس محتوا باید سر بیره‌پر تخنیکی اړخونو د ټولنیزو ارز ـ بښتونو له‌نظره وڅیړل شی.دزده کړی سایکالو جی موډ ته دارابنیی چی څنګه یو مطلب په آسانه طر یقه ، په ارزانه توګه ، په لږوخت ، او موثر ډول زده کیدی شی او په‌دی‌پروسه کی څه ډول میکانیزم په کار لویږی . لیکن دا یوازی تخنیکی‌اړخ دی .

د درسی کتاب لیکونکی باید په‌دی هم وپوهیږی چی څه ډول‌مطا ـ لب په زده کولو ار ځیږی. دلته‌د درسی موادو حیاتی ارزښت تـــر ځیړنی لاندی نیول کیږی .

په دی اساس ، د رسالی‌ډیزاین‌داسی جوړ شوی دی چی لومړی د ژبی په‌باره کی ، بیا د زده کړی ،داروا پوهنی په‌برخه کی اوورپسی دتدریس د هدفونو او میتود په‌باب‌معلومات وړاندی کیږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوړی برخه

ژبه

دژبې پیژندنه :

د ژبې پر موضوع باندې د بیلا بیلو پوهنو له لارې او مختلفو جهاتو څخه بحث کیدې شې .

سمیو تیک ، بشر پیژندنه (انتروپالوژی) ، ټولنپوهنه (سوسیو — لوژی) ، فیزیو لوژی (د غړو ددندوپوهنه) ،او ژبپوهنه د ژبې د موضوع بیل بیل اړخونه مطا لعه‌کوی . په دی وروستیو وختو کی‌د سیما نتیك فلسفی (چی عمومی‌سیمانتیك یې هم بولی) د ژبې‌په باره کې ژوری څیړنې پیل‌کړی‌دی.اوس به‌په لنډه توګه ژبه‌د مختلفو پوهنو او فلسفی له‌نظره وڅیړو :

دبشر پیژندنې (انترو پالوژ ی)له‌نظره ژبه‌د ثقافت د انتقال عراده ده او له‌کلتور سره خورا نژ د ی‌اړیکی لری . د څینو بشر پیژند — ونکو په پوهه ، ژبه او ثقافت‌دیوی‌سکی د وه مخونه دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر ملیت خپلی کلتوری ځانګړ تیاوی د ژبی په‌وسیله څرګند وی‌او له‌همدی امله له یوی‌ژبی څخه‌وبلی‌ژبی ته دادبی آثارو اړونه (ترجمه) یو سخت اوستونزه وړ کار دی. په‌یو زیات شمیر مواردو کی د یـوه ملیت متلونه ، ټوکی ټکالی ،طنزونه‌او کنایی ، ادبی بنکلا وی او نزا ـ کتونه په لفظی صنایعو کی انعکاس‌مومی چی په بله ژبه کی بیا هـــغه خوند او رنګ نه لری. سر بیره‌پردی ، په ژبه کی‌د یوه قوم ټولنیزه سایکا لوجی (احساسات، هیجانات‌خویونه ، مفکوری ، انګیز ی ، ارـ مانونه ، ارزښتونه ، او نـــور ی‌ځانګړ تیاوی)هم په یوه یابله بنـه ځان څرګند وی . دمثال په‌توګه ،کله چی د (هوپی) قبیلی یومشـــر خپل زوی له‌ناوړه کار څخه منـع‌کوی نو ور ته وایی : (داد هوپـــی لارنه ده!) په‌داسی مواردو کـــــی‌جرمنی مشر وایی : ((زویه ، پـــر لیکه سم ځه!)) او پښتون سپین ږیری داسی وایی : ((ګوره زویه، چی شمله می ټیټه نه‌کـــړی)) اوداسی نور .

د‌ټولنپو هنی له نظره ، ژبه یوه‌ټولنیزه پدیده ده چی د ګډ کار او تولید په‌ترڅ کی د ټولنیزواړ تیاوود‌پوره کولو په منظور مینځ ته راغلی ده . د‌ټولنپوه په عقیده ،ژبه‌د‌ټولنی‌محصول ده او د ژبی موجود یت له ټولنی څخه‌دباندی نشی تصـــورکیدی . البته په اوسنی عصر کی ، دبشر حقوق او انسانی عوا طـــف‌هیچاته د دی اجازه نه ور کوی چی مثلا یوماشوم دی د تجربی په‌غرض‌له‌ټولنی څخه بیل کړی شی . اماپه لرغونی تاریخ‌کی مونږداسی‌مثالونه‌پیدا کولی‌شو چی ځینی‌ماشومان‌دی له‌خپلی ټولنی څخه په تجر ید اوانزوا محکوم شوی وی .دمصر د فرعو نانو له‌وخت نه رانیولـــی دسکا ټلینډ د (شپږم) جیمز تـــر وخته پوری داسی وا قعی ډیـــری‌لیدل شوی دی . په اوسنی عصـــر کی دوی مهمی پیښی چی د ژ بی‌پرمساله باندی هم رڼا اچوی دیا ـ دولو وړ دی .

لومړی پیښه: په‌کـال (۱۹۲۰)کی‌د هند په کومه سیمه کی یـوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې‌د کور په شاو خوا کې کالي‌مینځل او دوی وړې لونې یې‌آزادی پرایښې وی چې په ځنګله کې لوبې‌وکړی . په دی وخت کې یو لیوه راغلی دی او دواړه نجونې یې خپل‌غار ته وړی دی . ډیره موده ورو – سته دواړه نجونې دلیوه‌په‌غار کې‌وموندل شوی . یوه نجلی دوه کلنه او بله اته کلنه وه . کوچنۍ نجلی‌چې (امیلا) نومیده پس له ځومیا– شتو مړه شوه او دو همه نجلـــی(کمیلا) تر ۱۹۲۹ پوری ژوندی وه د (کمیلا) دژوند جریان چې دتو لنپوهانو له خواپه دقیق ډول ثبـت شوی دی داځر ګندوی چې‌د نو موړی نجلی په‌سلوک کې هیڅ ډول انسانی خصو صیت او وصف نـه‌لیدل کیده . (کمیلا) به‌په‌ځلورېولی تله ،د لیوه پەشان آواز ونه‌به‌یې‌له‌خولی ایستل مګر خبری یې نشوی کولې او نه د بل چا په خبروپو هیده . نوموړی نجلی چې تـــر روزنې لاندې ونیول شوه داجتماعی‌ژوند له نویو شرایطو سره یې‌پوره توافق ونکړ . دی فقط یو څو ډیر ی‌ساده جملی زده کړی . دکالیـــو اغوستلو اود خوړلو د عادت په‌زده‌کولو یې چندانی مو فقیت په برخه نشو .

دلته دا پوښتنه مینځ ته را ځی.ددی ماشوم د دماغ په جوړ ښت‌کې چې کومه نیمګړ تیا هم نه وه ولې‌یې سمې خبری نشوی کولې ، او ولې‌یې دانسان په شان سلوک نـه‌کاوه ؟ داسې ښکار ی چې ګویا د انسانی شعور دلر لو دپاره یوازی‌دسالم دماغ در لودل کفایت نه‌کوی بلکه انسان باید په ټولنه کې ژوندوکړی ځودنورو انسانانو په شا ن فکرو کړی اود دوی پەشان خبری‌وکړی. اجتماعی شعور اوژبه لـــه ټولنې څخه دباندې وجودنه لری.

دا پینبه د ودی دسایکا لو جې‌یوه بله مهمه مساله هم توضیـــح کوی او هغه داچې د زده کړی‌دپاره‌دسن څرنګوالی هم باید په نظرکې ونیول شی . دځینو کارو د زده کولو دپاره یو ټاکلی مونګـــــــک (سن) زیات اهمیت لری او که‌دهغه‌کار زده کړه ناوخته شروع شـــی مثبته نتیجه نه ور کوی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دی پیښی څخه بله مهمـــــه نتیجه لاس ته ر اځی او هغه داچی ژبه غریزه نه ده بلکه له ټولنی څخه زده کیږی .

دوهمه پیښه : دا وا قعه دامریکی په متحدو ایالتو نو کی پیښه شوی ده . یوه امریکایی نجلی چی پـــه اصطلاح ، په نامشروع ډول دنیاته راغلی وه د شپږو میاشتو په عمر داجتماعی دودونو او قیودو په جرم په یوه کوټه کی بند شوه او هلتـــه یی تر پنځو کلو پوری له انسانـــی ټولنی نه لیری دانزوا په توګه ژوند کاوه . د دی دپاره چی له لوږی ا و تندی څخه مړه نشی یو څه به دخو راك او څښاك په نامه ور کول کیده. داله نورو انسانانو نه جلا ساتـــل شوی وه او له هیڅاسره یی تماس نه در لود. په ۱۹۳۸ کـــی د دی ((مجرم)) ماشوم د موجودیت له راز پرده پور ته شوه . ټولنپو هانو اوارواپوهانو د خپلو علمی څیړنو پـــه منظور ددغه ماشوم ژوند ته پاملرنه وکړه . پوهانو پر نومو ړی نجلی باندی د (انه Ana) نـــــوم کیښود . (انه) خبری نشوی کولی دخارویو په شان به په څلور بو لـــو ګرځیده ، اود خپلو همنو عانـــــو (یعنی نورو انسا نانو) په مقابـــل کی یی هیڅ ډول عاطفی او احسا ـ ساتی عکس العمل نه ښوده .

(انه) چی تر (۱۹٤۲) کال پوری ژوندی وه په دی بریالی شو ه چی ژبه او انسانی سلوك زده کړی .

له دغو پور تنیو مثالونو څخه داواقعیت په ښه توګه څرګند یږی چی ژبه یوه ټولنیزه پدیـــــده ده او داجتماعی مناسبا تو په ترڅ کی زده کیږی . همدا رنګه ددغو پیښو پـــه رڼا کی دټولنیز شعور د پیدایښت ، منبع ، او ودی په هکله یو شمیـــر پوښتنو ته هم ځوا بونه تهیه شول اودا ثابته شوه چی انسانی شعو رله اجتماعی ګډ ژوند څخه دباند ی تشکل نشی کولی . البته پخـــــواعمومی ذهنیت داسی وچی دانسان شعـــــور یـــــواز ی یـــــوه فزیو لوژ یکی مو ضـــــوع ده چی د عمر له زیا تښت سره مستقیم اړیکی لری او په ټولنیزو مناسباتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوری اړه نه‌لری . دمثال په‌توګه ، په‌لرغونو اساطیرو کی یو شمیر ماشومان چی دمرغانو یالیوانو لـه‌خواروزل شوی د ی‌هغوی دپـوره عقل او فراست خاوندان وو ، لـه‌ټولنی څخه د هغوی لیری والی د دوی د ټولنیز شعور د انکشا ف‌په‌مورد کی هیڅ ډول اغیزه نه درلوده اماتر خو واقعیتونو ثابته کړه چی‌دغه ډول ذهنیت له حقایقو سـره سمون نه‌خوری اود افسانه جوړ وونکو د خیال زیږ نده دی. په‌نورـ مال حالت کی یعنی کله چی ماشوم‌په ټولنه کی لوییږی د ده شعـور (دژبی د زده کړی په ګډون) لـه‌فزیکی ودی سره مستقیم اړ یکـی لری. یا په ساده ژبه څومره چـی‌ماشوم لوییږی هماغومره یی پوهه زیاتیږی . لیکن ـکه‌ماشوم له ټولنی‌څخه لیری وروزل شی او یواز ی خوراك او څښاك ورکړ شی‌اجتما عی شعور یی انکشاف نه کـوی . څرنګه چی ژبه د فکر دانتقال‌عراده‌ده نو ژبه هم نشی استعما لولی .

ژبه او فلسفه :

ژبه خو په اصل کی له معنـالرونکو آوازونو څخه جوړه شو ی ده . دا چی معنا څه شی ده ، او څنګه یوانسان کولی شی خپـل مقصد په الفاظو کی زاو نغا ړی‌اومقابل شخص ته‌یی ور انتقال کړ ی یوه فلسفی موضوع ده . مونږ تـراوسه په دقیق‌ډول نه‌پوهیږو چـی ماغزه یو فکر څنګه عکاسی کوی اومعناله یوه شخص نه‌بل ته‌په څـه ترتیب او میکا نیزم سره انتقـال‌کوی . منطق چی د فلسفی څانګه‌ده هماغه د(نطق) له ریښی سره اړ ه‌لری، د عر بی ژبی د (لغت) لفظ هم دیونانی له(لوګوس) څخه اخیستل‌شوی دی . (لوګوس) او لوژی د (لوژیك ـ منطق) په‌ریښه پـوری‌تړلی دی .

که څه هم د منطق او نطق تر مینځ له پخوا وختو څخه یوه‌منطقی رابطه موجوده وه خو په شلمه‌پیړی‌کی یوشمیر فیلسو فانو دژبی پـر تحلیل ډیر زور واچاوه . نن ور ځ‌داکثرو بورژوا فیلسو فانو په نظر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه د فلسفی اساسی موضوع‌ده‌او پوزیات شمیر فلسفی مکتبو نه د ژبی د تحلیل پر محور را څرخیږی‌د دی کار عمده علت دادی چی د ساینس او ټکنالو جی دبی سار ی‌برمختګ په‌نتیجه کی یو شمیر بوزژ وا ایډیالو جیستانو ته داسی‌ذهنیت پیدا شو چی گویانور نو د فلسفی نقش او ار زښت پای ته‌رسیدلی دی .که کومه موضوع د ساینس له خوا حل نشی فلسفه‌یی هم نشی حل کولی . د(نیوپاز- یتویزم) له‌نظره ، فلسفه بایدخپله‌عنعنوی وظیفه پریږدی او دځان د پاره بله نوی وظیفه وټاکی . د دی‌فلسفی پلویان وایی چی‌فلسفه به هیڅکله اساسی پوښتنو ته د ډاډوړ او قنا عت بخښو نکی ځواب ورنشی کړی ځکه هیڅوك دا خبره‌اثبات ته نشی رسولی.چی جهان قدیم دی که حادث ، محدودد ی که نامحدود ، په نهایت کی انکشا ف کوی اوکه د فساد خواته درومی،شعور مخکی دی که ماده، اوداسی نور . د دوی په عقیده ،انسان‌نشی‌کولی د علم او تجربی له مخی دغو پوښتنو ته ځواب ور کړی او لازمه‌نه‌ده چی مونږ پر نه‌حل کیدونکو مسایلو باندی توقف‌وکړو . (نیو پازیتو یستان) توصیه کوی چی فلسفه باید هغه نظریی او پر نسیپونه په ژوره توګه تحلیل کړی چی ساینس پوهان پی‌ورته‌وړاندی‌کوی او په دی تحلیل کی ژبه تر هرڅه لومړی او اساسی رول‌لوبوی‌د فلسفی دنقش په نفی کولو سره (نیوپاز یتویستان) هڅه کوی چی‌کار ګره طبقه او زیار ایستو نکی خلك له تیوریکی وسلی ځخه بی‌برخی کړی . د دوی د فلسفی په ویاله کی چی کومی او به رو ا نی‌دی په‌نهایت کی دامپر یالیزم‌ژر- نده څرخوی .

سیمیو ټیك (semiotic) :سیمیو ټیك د نښو دسیستم مقا - یسوی څیړنی ته ویل کیږی . په‌سیمیو ټیك کی له ساده نښو جوړونی (signalisation) څخه‌نیولی تر طبیعی او علمی ژبو پوری ټول سیستمونه مطالعه کیږی . د سیمیو ټیك علم په درو برخوویشل شوی دی : (۱) نحو (سنټکس)چی د نښو د سیستم داخلی جوړ -

(c) ketabton.com: The Digital Library

بښت (بی له دی چی وظیفه یی په نظر کی ونیوله شی) تر څیړ نی لاندی نیسی ، (۲) سیما نتیکس‌چی د معنا د څر ګند ولو دوسیلی‌په توګه دنښو پرسیستم باندی بحث‌کوی او (۳) پـرا ګما تیکس چـی د نښو د سیستم (sign system)اود هغو داستعما لوونکو ترمینـځ اړیکی په نظر کی نیسی . نحوداسی‌علم دی چی په‌یوه ټاکلی ژبه کی له کلمو څخه د جملو او عبار تونو د جوړولو بیلګی (نمونی) مطالعـــه کوی . سیما نتیك هغی پوهنی تـه‌ویل کیږی چی د کلمو او نـــورو ژبنیو شکلونو پر معنا او معنو ی‌تغییرو نو باندی بحث کوی . پدی وروستیو وختو کی سیما نتیك د (عمومی سیما نتیك) ترعنوان‌لاندی دیوه فلسفی مکتب بنه غوره‌کړی‌ده د(عمومی سیما نتیك) موسســـس (کور زیبسکی) وایی چی سیما نتیك نه‌په ټوله معنا فلسفه ده ،نه سایکالو جی ، او نه منطق . دا یوه‌نوی موضوع ده چی د خلکوترمینځ اړیکی مطالعه کوی او دانسان د عصبی سیستم داغیز ناکی او مو ـ ثری استفا دی دپاره اسا نتیاوی برابروی . (عمومی سیما نتیك)چی اوس یی دامریکی په متحدو ایا لتونو کی زیات عمومیت او نفـوذ پیدا کړی دی په حقیقت‌کی د ذهنی‌ایډیا لیزم یوه څانګه ده چـــی د انسان او عینی واقعیت ترمینـــځ‌رابطه په غیر علمی توګه شرح‌کوی (عمومی سیما نتیك) ادعا کوی چی‌شیان په ټوله معنا نه‌پیژندل‌کیږی او ژبه نشی کولی چی مفا هیم په‌سمه توګه افاده کړی . د دی‌نظریی پلویان وایی چی د جګړو او نړی والو بحرا نونو د مینځ ته را تلو اصلی علت دادی چی اولسو نه اوطبقی دیوبل په‌ژبه نه سره‌پوهیږی. که صحیح تفا هم مینځ ته راشی‌نوستو نزی او لانجی به حل شی . د (عمومی سیما نتیك) پلویان ژبی‌ته خاص اهمیت ورکوی او زیـــار باسی چی طبقاتی تضادو نه د(سوءتفاهم) مرحلی ته رابنکته کړی .

یعنی د دوی په عقیده د طبقاتی‌تضادونو علت دادی چی استثمار ـ رونکی پانګه وال او کار ګره طبقه‌دیو او بل په مطلب نه سره پو ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیری . په داسی حال کی چی داخبره بالکل بی اساسه او غیرعلمی ده .

دعلمی نړی لیدله نظره دا خبره‌اثبات ته رسیدلی ده ترڅو پوری چی د تولید پروسا یلو خصو صی‌مالکیت اود فرد له خوا د فـــرد استثمار پای ته نه‌وی رسیدلـــی‌انتا گونیستی تضـــــاد و نـــه نشی حل کیدی . د (عمومی سیما نتیك) پلویان فکر کوی چی د ژبی څخه موثره استفاده اود هغی‌ما هرانه استعمال د ټولو ستونزو د حل کلی ده په داسی حال کی چی‌ژبه په دی برخه کی یواز ی یـــو فرعی نقش لری . دپکتیا د خوست‌خلك په دغه خا ص مورد کی یوښه متل لری او وایی : ((په جار جارمی ښمر نشی څو می گیډه مـــړه نشی)) یعنی په جار او قر بان‌ویلوسره وړی گیډه نه مړیږی او پرابلم نه‌حل کیږی .

د ((منطقی پاز یټویزم)) پلویان‌او همدا رنگه د «نیوپاز یټو یـزم» زیات شمیر نور پیروان ادعا کوی‌چی د ساینس په خلاف ، فلسفه‌د ترکیب (سنتز) په بر خه‌کی مرسته‌نشی کولی اود هغی وظیفه یواز ی تحلیلی ده . دا تحلیل په عمده‌توگه‌ژبنی تحلیل دی او سیما نتیکی‌بڼه لری . د دوی په نظر ، فلسفه نوی‌معلومات نشی وړاندی کولـــی او له‌ترکیب څخه (چی د علمی تجربی‌زیږنده دی) کار نشی اخیستلی . په دی ترتیب گوړو چی په معاصره‌بورژ وا نړی کی دساینس فلسفه پر ژبه او ژبنی تحلیل باندی تکیه‌کوی .

د تحلیلی فلسفی پلویان چـــی‌زیاتره یی د امریکی په متحدوایا ـ لتونو ، برتانیه ، سکا نډینـــاوی‌هیوادو ، فنلینډ ، استر الیا ، اتر ـ یشس اود لویدیځی اروپا په نورو هیوادو کی پر میتودو لوژ یـــکی څیړنو بوخت دی د فلسفی مسا یلو په تحلیل کی د ژبی‌نقش‌اسا ـ سی بولی . دوی د معر فتـــــی(اپیستیمو لوژیکی) مسایلـــو د څیړلو پر ځای دژبی د تحلیل‌وسیلی‌او مشخصی بڼی پلټی . په تحلیلی فلسفه کی د ننه دوه ډوله تمایلات‌لیدل کیږی : (۱) څینی زیار باسی چی د یوه ټاکلی منطقی جوړ بنت‌له‌موازینو سره سم مصنو عی ((بیلگه یی model)) ژبی جوړ ی‌کړی اود فور مول په‌بڼه یی راولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(په دی ډله کی منطقی امپریسیستان نوی پراگما تیستان ، او مستقل انالیستان هم شا مل دی .) (۲) څینی نور د اوسنیو طبیعی ژبو تاریخ مطالعه کوی او ژبنی فلسفه پرمخ بیایی .

د دی پور تنیو یادو نو څخه مقصد دادی چی ژبه د فلسفی ، سا یکا لو جی ، ا نترو پا لوجی ، فیزیو لوجی ، سوسیالوجی ، ژیپو هنی ، پیدا کوژی ، او نورو علومو له خوا دمختلفو هدفونو دپاره مطا لعه کیږی . ادبیات هم له ژبی څخه زیاته استفاده کوی .

څرنگه چی ژبه له ادب سره ډیره نژدی رابطه لری او څینی کسان پر دغو دواړو موضو عگانو باندی د مترادفو کلمو په توگه بحث کوی نو څکه دلته لازمه گڼله کیږی چی د ژبی او ادب تر مینځ رابطه څه ناڅه وڅیړله شی .

ژبه ا وادب :

څینی پوهان ادبیات ((ژبنی هنر)) بولی . د دی خبری یوه معنا داده چی ژبه دادب میډیم اود څر گندولو ذریعه ده . همغسی چی موسیقی د آهنگو نو ، نقاشی د رنگونو ، او نڅا د حرکتونو په ذریعه ځان څرگند وی ادب د ژبی په واسطه تبلور پیدا کوی . اما د دی خبری بله معنا داده چی د ژبی الفاظ د آهنگو نو ، رنگونو ، حر کتونو ، اود پلاستیك هنر د موادو په نسبت زیات فعال دی او کله گله د ((وسیلی)) له سرحد نه په هاخوا اوړی اود هدف پنه غوره کوی. د ژبی ټول الفاظ بیطر فه (نیو ټرال) ا وبی اثره نه دی . څینی الفا ظ جادویی دی ، یو پس منظر یا پرداس لری ، دانسان پر احساسا تو لوبی کوی ، له هغه څخه نذرانه اوحتی قر بانی غواړی. کیدی شی چی په څینو مواردو کی دی رنگونه او حر کتو نه هم سمبو لیك پنه غوره کړی لیکن په هیڅ صورت د لفظ مقام او مرتبی ته نه رسیږی.

دلته زمونږ اصلی موضوع دلو مړی خبری پر محور را څرخیږی یعنی دا چی ادب ژبه نه ده خو له ژبی څخه دیوی وسیلی په توگه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کار اخلی . هماغسی چی یو لا یقوار کتیکت (معمار) دیوی ښکلی‌او پرتمینی مانې د ودانولو د پاره له‌خښتو ، تیږو او نورو موادو څخه کار اخلی شاعر ، ډرا ماتیست ، اوادیب هم د ژبی له الفاظو او کلماتو څخه د ښکلی ادبی اثر د تخلیق دپاره استفاده کوی . طبعا معمـــار زیار باسی چی دمانې دښکلا دپاره‌ډیر ښکلی ، ظریف ، او قیمتـــی مواد استعمال کړی . ادیب هم د خپل اثر دښکو للـــو د پـــاره زړه‌ـ وړونکی او تسخیر وو نکی‌الفا ظانتخابوی . الفا ظ باید دمضمو ن سره متنا سب وی . په ادبی ژبه کی‌الفاظو ته داسی تاب ور کول کیږی چی دژوند او تحرك سپر غی تری‌پورته شی . له یوی خوا ادبی کلمی دیوه مرموز شپول (هاله)په واسطه‌احاطه شوی وی او له بلی خوا په داسی قرینه کی استعما لیږی چـــی‌که ممکنه وی بایدځو اړخیزی معنا‌ـ وی او ابعاد پیداکړی . یو چا بـــه‌ویل : «دځمکنی توت هغه دا نه چی په شیریخ (آیس کریم) کـــــی‌استعما لیږی له هغی دانی سره په خپل خوند کی ډیر توپیر لری چی‌په جلا توګه خوړل کیږی » په هغو ادبی آثارو کی چی اوس کلا سیك‌یعنی لومړی در جه او نه زړیدو ـ نکی آثار بلل کیږی ژبه ډیر عمده‌نقش لری . په دغو آثارو کی یو زیات شمیر یی پر فولکـــلو ر اوافسانو باندی بنا شوی دی خو د ژبی په قدرت یی خپل عمر اوږ دکړی دی . سره له دی ، دا خبره باید داسی تفسیر نشی چی گو یاشکل له مضمون نه مخکی دی . دا څرګنده ده چی مضمون د شکـــل‌ناکو نکی دی او فور مالیزم هیـــڅ کله پر ریالیزم باندی تفوق او برلاسی نشی در لودی خو په عیـــن زمان کی باید شکل (په عمده توګه‌دیوه ادبی اثر ژبی) ته لږه بهـــا ور نکړه شی . ادبی ژبه له عادی‌او دورځنی محا و ری له ژبی سره پوره او جوت توپیر لری . دادبی‌ژبی مرتبه دافهام او تفهیم نه لوړه ده . ور ځنی عادی ژبه فقط د یواو بل‌د پوهولو او را پوهولو دپـــاره پکار یږی خوادبی ژبه د یوه فنکاردذهن زیږ نده ده اود یوی متـــاع حیثیت پیدا کوی .

سره له دی ، بنایی دا خبره به‌عقل ته ډیره نژدی وی که ووایوچی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعادی ژبی او ادبی ژبی ترمینـــځ توپیر دنوعیت په لحاظ نه دی بلکه د درجی په لحاظ دی . دمثال په توګه ، مونږ کولی شو چې یوه ساده جمله په مختلفو عبار تونو افاده کړو چې البته پر اوریدو نکو بانـــدی ټولی جملی یو راز اغیزه نه لری .دالاندی جملی و ګوری ع .

(۱) احمد مړ شو . (۲) احمد له فانی نړی نه سترګی پټی کړی .
(۳) احمد په حق ورسید .
(٤) احمد وفات شو . (٥) احمد په ابدی خوب ویده شو . (٦) احمد له دنیا نه رخصت شو .
(۷) احمد په ابدی سفر ولاړ بیا نه راځی . (۸) احمد له دنیا نه کوچ وکړه . (۹) احمد له دنیا نه تیرشو.(۱۰) احمد له دارا لفنانـــه دارالبقا ته ولاړ .... او داسی نور .

دا هم باید ووایو که یوه جمـــله هر څو مره رنګینه او په زړه پوری وی باید دحال له مقتضا سره سمه وویله شی او که بالعکس بی ځایه بی وخته ، او په نامنا سبه غـــاړه(لحن) وویله شی نه یوازی دا چـی خپل ار زښت له لاسه ور کوی بلکه دملتپو بنه هم غوره کولی شـــی . ادبی ژبه ، لکه مخکی مو چی وویل له کلتور اوفرهنګ سره ډیره نژدی اړیکی لری په داسی حال کی چی فور مالیزه شوی ژبی یا په بـــل عبارت علمی ژبی تر ممکنی اندازی پوری د یوه ټاکلی فرهنګ له اغیزی څخه خلاصی او لیری دی .

دژبی دپیدایښت په باب فرضیی: دکلتوری بشر پیژندو نکو له څیړنو او ګرویزنو څخه څرګند ه شوی ده چی هره ټولنه ځانته یوه ژبه لری . هره ټولنه که څه هم د تمدن په ډیره ابتدایی مرحله کی وی دیو او بـل دپوهولو دپاره له ژبی څخه استفاده کوی . حتی ځینی انتروپالو جستان په دی برخه کی یوه افراطی نظریـــه وړاندی کوی او وایی چی دافادی د قوت او کیفیت له مخی دنړی هیڅ ژبه پرهغه بله ژبه تفوق نه لری.هره ژبه د دی جوګه ده چی دوپونکـــی مقصود په بنه توګه افاده کړی اوله دی امله دنړی ټولی ژبی سره برابری او اندولی دی . خواکشر ژبپو هان او ټولنپو هان له دی نظر سره مخالف دی . ددوی په عقیده ، احتمال لر ی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې یو ملیون کاله مخکې به انسانانو ژبه درلوده خوکه له دې تاریخ نـــه لامخکې ولاړ شو تاریخي اسناد او پاتې شونې د ژبې دموجودیـــت د اثبات په برخه کې له مونږ سره مرسته نشي کولې .

دژبې دپیدایښت په باب عمو مادوه ډوله نظریې لیدل کیږي . لومړی نظریه په دې ظاهري وا قعیت اوقشري پدیده باندې ولاړه ده چې ټولـــې بشري ټولنې ژبې لري او ژبه دبشرله پیدایښت سره یو ځای مینـــځ ته راغلې ده . ځینې وایي چې ژبـه غریزه ده خو دا نظریه هیڅ علمي بنسټ نه لري . غریزه فطري(ذاتي)او جبها نشموله (عمومي) وي ، په داسې حال کې چې ژبه له ټولنـــې څخه زده کیږي . هر ماشوم د خپلې مربوطې ټولنې ژبه زده کوي . کـه ژبه غریزه وای نو باید ټولو انسا ـ نانو یوه ژبه در لودې او بې له استاذاو ښوو نکې څخه یې په فطري توګه خبرې کولې شوې . د دوو هند ی نجونو (امیلا) او (کمیلا) داستـا ن دغې نظریې ته خاتمه ورکړه . پـــه همدې کتیګوري کې ځینې پوهان په دې عقیده دي چې ژبه یوه آسماني عطیه ده او لومړی انسان ته ورو ـ ښودل شوه . خود دغو پوهانو پـــه مینځ کې څوفرقي پیدا شوې . ځینو به ویل چې ژبه انسانانو نه ده جوړه کړې بلکې له پخوا نه موجوده وه چې د لومړی انسان دپیدایښت انتظاریې بوسنت اوده ته ور زده کړې شوه . نور وایي چې ابوا لبشر پخپله دټولوشیانو دپاره ـ چې د ده په مخکـــې تیریدل ـ نومونه او الفاظ وضع کړل یوې فرقې عقیده در لوده چې دغـــه ژبه نیمګړې وه او وروسته بشپړ ه شوه په داسې حال کې چې د یوې بلې فرقې په عقیده دژبې ټول بنسټونه او جوړ بنټونه په لومړی سر کـــې بشپړ شوې وو . دغو نظریو ورو سته یو څه تغییر وکړ . په اوه لسمه میلادي پیړۍ کې د (Polygenesis) نظریه ډیره عامه شوه . دا نظریـــه وایي چې ژبې په مختلفو سیمو کې، په بیلو بیلو وختو ، او مختلفو نژاد ـ ونو کې جلا جلا مینځ ته راغلې دی . سره له دې چې د دې نظر پیروانو هغه فرضیه رد کړه چې ویل به یې لو مړی ژبه (Lingua Adamica) عبرانی وه خو په عمومي ډول دوی د ژبـــې مبداء مافوق الطبیعي ګڼله .

له اتلسمې پیړۍ راهیسې دعلومو دانکشاف سره موازي دو هم ټیـپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظریه مینځ ته راغله . د دی نظریـی عمده پرنسیپ دادی چی ژبه دافرادو یاکولکتیف اختراع ده . د دی نظریی تر ټولو خامه بڼه داسی وه چی ژبه دلرغونو قهرما نانو اختراع ده مگرداچی ولی ؟ ، چیرته ؟ او څنگه ؟ تر اوسه نه‌ده معلومه . ور پسی **دآواز** ونو دتقلید (Onomatopoeia) نظریه د روشنفکر انو په محفلونو کی باب‌شوه . د دی نظریی له‌مخی ژبه د حیواناتو د آواز ونو اود طبیـــعی آوازونو د تقلید په نتیجه کی‌مینځ ته راغلی ده . دمثال په‌توگه ، هغـه‌وخت چی انسانانو به‌په گډه ښکار کاوه او یاد څنگله میوی به‌یی ټولولی‌دیوه ځیرو ونکی حیوان (لکه زمری، پرانگ او نورو) په لیدلو سره به‌یی‌دهماغه حیوان په شان آواز ونه لـه خولی ایستل او په دی وسیله به‌یی‌نور ملگری له خطرڅخه‌خبرول.ددغو آوازونو د تکرار او اختصار په‌نتیجه‌کی قرار دادی ژبه رامینځ ته شوه. ورو ورو د (دال) او (مدلول)ترمینځ‌ضروری رابطه وشکیده اودقراردادی سگنا لونو شمیر زیات شو . د دی‌نظریی یوه بله بڼه داده چی وایی‌ژبه دطبیعی آواز ونو د تقلید په نتیجـه‌کی مینځ ته‌راغلی ده. دمثال په توگه په پښتو کی لااوس هم په‌لسگونوکلمی شته چی د طبیعی آواز ونـــو څخه د تقلید په نتیجه کی وضـــــع شوی دی لکه: چرچرك ، (د دروازی) تك تك ، (دسپی) غپ غپ ، (دتوپو)ډزهار ، (داوبو) شرهار ، (دپښو) تړپا ، کټ کټ (خندل)، بړ بـــــړ(غږیدل)، اخ و ټو خ ، ششنیـدل (دپزی) سمو ټول ، او داسی نور .دی نظریی ته په‌انگریزی ژبه کی د (bow—wow) تیوری وا یی خوداکثر وژبپوهانو په عقیـده ، دا فرضیه سمه نه ده ځکه چی په هره‌ژبه‌کی د داسی آواز ونو شمیـــر محدود اود ګوتو په شمار دی . خود دی نظر پلویان وایی چی ښایی د ژبی جوړښت په دی ترتیب پیـــل‌شوی وی . داحتمی نه ده چـــی همدغه پروسه دی پر ټولو مواردو باندی تطبیق شی .

همدی فرضیی ته ور ته یوه بله‌تیوری شته چی دخولی ژستو نـه (Mouthgestures) په نامـــه‌یادیږی . د دی نظریی پلویان وا یی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چی انسان غواړی‌دمټو ، لاسونوګوتو او نورو غړو په خو ځولوسره ځینی شیان او حالات تمثیل کړی په‌دی وخت کی خو له همد شونـــو. غابنونو ، او ژبی‌په وسیله دنوموړوحرکتونو پیښی کوی او ځینی ژبنی آوازونه را باسی . دمثال په توګه،په‌انګریزی ژبه کی هغه کلمی چی د غټ ، لوی ، پراخ او آرت مفهـــوم څرګند وی په اوږده واول راځـــی لکه : high large, wide broad ار نور . همدا رنګه په انګریزی کی‌یو شمیر تیره او ځوکی لرونکی نومونه‌د (Spi) په آواز سره پیـــل کیږی لکه Spire, spine spike spin Spindle

او له‌دی څخه ښکاری چی د (Spi) آواز دنری او ځوکی لرونکی شـــی مفهوم افاده کوی .

د ژبی دمبداءپه‌برخه کی یوشمیر نوری فرضیی هم شته چی د ټولـــو یادونه ضروری نه‌بریښی . اوس به‌دیوی شیبی دپاره دژبی د منشاء پر موضوع باندی د علمی نړی لیدلـــه‌نظره بحث وکړو . مترقی‌جهانبینی دا خبره اثبات ته رسولی ده چی ژبه‌یوه ټولنیزه پدیده ده او د بشر ی ژوند د تکامل په مسیر کی دګډ‌کاراو تولید پەپروسه کی مینځ تـــــه راغلی ده . د دی نظریی په اساس داوسنیو انسانانو ډیرو لرغو نـــو نیکونو له نورو حیواناتو څخه دیو ن‌دجوړ بنت په لحاظ توپیر در لود او هغه‌د ا وچی دانسان د نیکه مخکینی‌پښی له وروستنیو دوو پښو څخـــه لنډی وی او په ولاړی به دریدلی‌شودی استعداد انسان ته د دی امکانات ور په برخه کړل چی ځینی آلـــــی‌استعمال کړی . د آلاتو او افز ارو استعمال په خپل وار سره دانسا ن‌ذهنی استعداد ته انکشاف ور کړ او عقل یی تکامل وموند . په لومړی‌سرکی به د انسان نیکونوافزارلکه‌کانړی او لرګی کله‌کله او په تصاد فی توګه‌استعما لول خو څرنګه چی د افزارو له استعما لولو نه‌به یی همیشـــه‌مثبتی او ګټوری نتیجی تر لاســـــه کولی د هغو استعمال دعادت سطحی‌ته پورته شو . د افزارو پرله‌پسی استعمال دانسان د عصبی سیستم‌له بشپړولو سره مرسته وکړه . په پای کی انسانان د ګډ کاراومتقابلواړیکو په‌ترڅ کی داسی پراو تـــه ورسیدل چی هرو مرو یی باید یوبل‌ته‌څه ویلی وای . یاپه بل عبارت

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه دطبیعی اړتیا او تولنیزو شرا یطو زیږنده ده . ژبه دسمبو لونو د یوه سیستم په توګه دمعلوما تو ددخبره کولو ، انتقا لولو، او په‌جریان کی اچولو وسیله وګر ځیده . کوم‌الفاظ او کلمات چی د شیانو اوپیښو دښودلو دپاره وضع شوی وو دوخت‌په‌تیر یدو سره داصلی شیانو او پیښو په ځای کښینا ستل او خلکو به‌د هغو په مقابل کی کټ مټ لکه داصلی شیانو او پیښو غو ندی‌عکس العملونه څرګند ول . دمثال په‌توګه ، کله چی به‌یوه تن چیغی‌کړی : ((زمری !)) اوریدو نکی به ددغه غږ په اوریدلو سره دغسی‌عکس العمل ښوده لکه په خپلو سترګو چی یی زمری لیدلی وی .

دا هم باید وویل شی چی د کلمولاری د وا قعیت منعکسول یواز ی انسانی خاصه ده . نو ر حیوانات‌ترڅو پوری چی پخپله له وا قعیت‌سره مخامخ نشی او د هغو نښی نښا نی‌مستقیما احساس نه کړی نشی کولی د وینا او غږونو په واسطه د واقعیت یا انګیزی په مقابل کی له ځانه عکس العمل وښیی . البته ،په‌ځینو استثنایی حالاتو کی به روزل شوی حیوانان لکه سپی،چرګی ،اوځاروی دمشروط انعکاس له لا ر ی دآوازونو په مقابل کی عکس العمل‌یاغبر ګون ورو ښیی لکه د پاولوف سپی به چی د زنګ له اوریدلو سره‌له خپلی خولی څخه ناړی تویولی . لیکن په‌عمومی ډول دغسی موارد د یوی کلیی ځای نه‌نیسی . ژبه د انسان یوه ممتازه خاصه ده او له‌عمدی املې پخوا نیو منطق پوهانو حق درلود چی انسان یی د ((نا طق‌حیوان)) په توګه تعریف کړی دی . د «ناطق‌حیوان» څخه د هغو مرادزیاتره منطقی حیوان و ځکه چی نطق او منطق په لغوی لحاظ یو له بله‌کوم‌توپیر نه لری .دلغت پوهانو په عقیده (منطق) میمی مصدر دی چی دنطق په معنا راځی .دمحمد هوتک په نظر ، د (کرمنا) تاج هماغه د نطق‌تاج دی چی لوی څښتن انسان ته ور په برخه کړی دی او په دی‌وسیله‌یی له نورو حیواناتو څخه امتیاز ورکړی دی .

ژبه په حقیقت کی د فکر د مو جودیت اود هغه د څرګند یدنی بڼه ده. یاپه بله‌ژبه، ژبه هماغه دانسان‌شعور دی چی به کلماتو کی‌نغښتل شوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبی ماهیت: ژبه د فزیکـی طبیعت یو رمزی سیستم دی چی د بشری فعالیت په جریان کی دپو هولو او خبرولودنده تر سره کوی کیدی شی چی ژبه طبیعی او همدارنگه مصنو عی وی .

طبیعی ژبه هغه ژبه‌ده چی پـه‌ور ځنیو معمولی چارو کی تری کار اخیستل کیږی اود خلکو تر مینـځ‌دیوبل دپوهولو دپاره دیوی وسیلی په توگه استعما لیږی . مصنو عی‌ژبه دځینو خاصو اړتیاو زیږ نده ده او معمولا د علمی او تخنیکـــی‌مقاصدو دپاره پکا ریږی لکه دریاـ ضی سمبولو نه ، دبیلابیلو سکنا لونو سیستمو نه ، د فزیکی فر ـ ضیو ژبه او نور .دمثال په‌توگه،په‌دی لاندنی فارمول کی د اتو منـــی فزیك یوه ډیره مهمه نظریه نغښتل شوی ده : $E=MC^2$

ژبه یوه ټولنیزه پدیده ده چی‌داجتماعی تولید دانکشاف په مسیر کی مینځ ته راغلی او دبشری فعاـلیت د تنظیمولو یوه اغیز ناکـــه وسیله ده . که څه هم ژبه دټو لنیز تولید په پروسه‌کی‌د یـــوی اړتیاپه توگه ایجاد شوی ده او دتولیدی قوتونو له پر مختیا سره‌یی یوځای پراختیا موندلی ده خو هغی‌ته‌نه زیر بناویل کیدی شی او نه روبنا. ژبه د فکرد موجودیت اودهغه‌د څرگند ولو بنه‌ده . خو پـه عین وخت‌کی‌باید داهم وویل‌شی‌چی‌ژبه دشعور په تشکل او جوړ ښت کی هم ستر نقش لری. شعور له‌ژبی نه‌د باندی وجود نه لری او نه یی‌در لودلی شی. ژبه‌د بشـــر ی‌پوهی د ذخیری اود فرهنگ‌دسا ـ تنی او انتقال ډیره مهمه او عمـده‌وسیله ده . ژبه انسان ته‌د مجرد **تفکر زمینه برابروی** او له تعمیـم generalisation سره مرسته کوی . که څه‌هم ژبه دفکردانتقال عراده ده خو ددی معنادانه ده چی ژبه‌او فکر دی دواړه سره‌یوشی وگڼل شی . ژبه له فکر نه یوه نسبی خپلوا کی هم لـری اوځانته جلا قوانین تعقیبوی چی د فکر له هغو سره جوت توپیرلری .

ژبه د خلاقه قوی په توگـــه :هماغسی چی انسانی تفکر یـــو

(c) ketabton.com: The Digital Library

میخانیکی عمل نه دی او په خپل‌واربیرته محیط باندی عمل کوی ژبه هم صرف میخانیکی نه ده بلکه دیوه ابداعی او تخلیقی صفت‌خاونده ده .

هغه کسان چی ژبه یـــوازی دوا قعیتونو هینداره گنهی د خرافاتو داثبات دپاره هم دلایل ترا شلـی‌شی د مثال په ډول ، دوی وا یی که «عنقا» وجود نه در لودای نودغه‌نوم څنگه پخپل سر پیدا شو ؟

دوی غواړی چی د «عنقا» له‌نوم‌نه‌د هغی موجود یت استنباط کړی. که دغه دلیل درست وی نود لر غونی یونان اساطیر هم باید پـــه پټو سترگو قبول کړو . مثلا په‌دی‌اساس سنتور centaur چی نیم آس او نیم انســـان و ،سفینکس (یاد مصریانو ابوالهول) چی سریی دانسان او تنه یی‌دزمری‌وه باید په رښتیا وجود ولری اویا یی وجود درلودلی وی .

دا مثالونه مود دی دپاره راو ړل‌چی څینی تشی په نامه فیلسو فان ژپار باسی وا قعیتونه پرا لفا ظلواو نومونو ختم کړی په داسی حال کی چی ذهنی خیالونه او ایډیا لیستی تصو رو نه خامخا د هغوی دآفاقی او عینی موجودیت دلیل‌نشی‌کیدی . تاسو به‌لیدلی‌وی چی څینی عوام غولوونکی یولړ بی معنا او مهمل الفاظ له‌خولی وباسی اووایی چی داپلانی ژبه‌ده او یادغه الفاظ‌څینی خاصی معناوی افاده کوی . البته هر څوك کولی شی مهمـــل‌الفاظ جوړ کړی او ناخبره خلـــك وغولوی . مونږ کولی شوله محیطی‌موادو څخه په خپلو ذهنونو کی‌د تجرید او تعمیم په مرسته عجیبـه‌شانته خیالی نقشو نه جوړ کړ و (لکه اینټالوی دانتی چی په ربانـی‌کمیدی کی داکار کړی دی) بی‌له دی چی دغه نقشی دی بهرنی وجودولری (دگولیور سفر یی یوبل بنه مثال دی .) دانسان شعور پاسیف‌او ماشینی نه‌دی بلکه اکتیف او فعال دی مگر د دی فعالیـــت اوخلاقیت حدود او شرایط له پخوانه تاکل شوی دی او په خالیگاه کـی‌تشکل نشی کولی . زمونږد ذهن دتجرید او تعمیم ملکات له زمان اومکان څخه بیخی نشی بی نیـــازه کیدی . هغه سویډنی شاعر څـــه‌بنه ویلی دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمان او مکان
یو نا محدوده زندان دی

په دی ډول ، ننني علمی نظریات‌له‌یوی خوا میخانیکی ماتریا لیز م اوله‌بلی خواد ایډ یالیزم مختلف‌غیر علمی شکلو نه تردید وی .ژبه یوازی مادی شیان نه‌بلکه ذ هـــنی‌حالتونه هم شرح کوی . د ذهنـی حالاتو تعریف او توصیف ډیرګران‌کاردی په تیره بیاهغه چی‌له خوند رنګ او کیف سره اړه لری .

له همدی امله کله چی ژبه‌د کم‌له معقولی څخه د کیف ومقولی ته تیریږی اود محسو ساتول ه میډیم‌نه دمعقو لاتو ساحی ته ور ننـوـ زی دابهام په غبار کی پیچل کیږی‌او په شکاره ډول څان ونورو تـه نشی څرګند ولی .

دژبی سمبو لیك خاصیت‌انسان‌ته د دی امکان ور کوی چی خپلی اړتیاوی د واسطی په استعـما ل‌سره پوره کړی . دانسان دامتیاز مهم رمز همدغه د(واسطی)استعمال‌دی . دا بیله خبره ده چی څینـــی واسطی نښی او څینی بدی دی خوپخپله د واسطی موجودیت د تفوق او برتری نښه ده .

ژبه‌نه یوازی واسطه ده بلکه دوسایطو له ایجاد او اختراع سره هم پوره مرسته کوی . را څخی داخبره لږه وسکنډیو(وخیږو). دمثال په‌توګه ، کله چی د کونډی‌نازولی‌پیشو مستی ووینی کوښښ کوی مستقیما مستو ته څان ورور سوی‌اوویی څتی . دا نشی کولی چیډ کورله میرمنی څخه غوښتنه وکړی‌لیکن دکونډی نازو لی لور له مور څخه غوښتنه کولی شی چی مستی‌ور ته راوړی او حتی کولی شی خپلی مورته ووایی چی تر بستری‌پوری یی ور ته راوړی . د پیشو فارمول داسی دی :

انګیزه عکس العمل دنجلی فارمول داسی دی :

انګیزه غوښتنه (ژبه) عکس‌العمل یعنی په‌لومړی صورت‌کی‌انګیزی ته باید مستقیما څواب ورکړ شـــی‌یا په بله ژبه ، پیشو باید پخپلـه خپله غوښتنه ترسره کړی خو په‌دوهم صورت کی نجلی له واسطی (یعنی ژبی) څخه کار اخـلـــی اوخپل کار د بل په مرسته سر تـه رسوی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه دژبپوهانو په نظر کې:

دژبې یو ساده شانته تعریـــف‌داسې دی : ((هغه ټولې کلمې او جملې چې خلك یې د یو بل د پو هولو دپاره استعما لوی ، ژبه بلل کیږی .)) دغه تعریف د ژبپوهاند،ژب څیړونکی، اوژب ښوو نـــکـــی دپاره د قناعت وړ نه دی . د دی‌تعریف سټره نیمګړ تیا داده چې دلته یو مجهول دبل مجهول پـــــه‌واسطه تعریف شوی‌دی . د(وبسټر) انګلیسی قا موس وایی چې ژبه((داوریدو وړ څرګنده انسانی ویناده چې دژبې او مر بوطو غږیزو غړوپه‌واسطه صادر یږی)) دا تعر یف په‌انسانی فعالیت او آواز پـــوری‌منحصر شوی دی : یعنی حیوانا ن ژبه‌نه لری او په لاسونو ، پښو اونورو غړو باندی اشنا، هم ژبـــه نشی ګنل کیدې . یوبل تعریـــف‌وایی : ((هره وسیله صوتی وی. که‌بل څه چې فکرونه او احساسات څرګند ولی او نقلولی شی ژبـــه بلل کیږی .)) په دی وروســـتـــی‌تعریف کې دتندی تریو والی، موـ سکا، په لاس او سر اشاره کو ل‌هم دژبې په قلمرو کې داخلیږی .

همدا رنګه د دی تعـــــر یـــف له‌مخی دماشوم ژړا چې د غذا دغوښتلو دپاره وی او د سپی غپاچې د دروازی د خلاصولو په‌هیله یې پر چا اوروی ژبه بللی شو .لیکن اوسنی ژبپو هان دغه تعریف نه‌منی او دوی اکثر په دی عقیده دی چې له‌انسان نه پرته نورحیوا ـ نات ژبه نه‌لری . په دی کې شك‌نشته چې مچی د مخصو صی نځا په‌ذریعه کولی شی خپلو همنو عانو ته دګلانو ځای او دهغو لوری لودن وروښیی او حتی د فاصلی په‌باب‌یی هم معلومات ورکړی خو سره له دی ژبپو هان دی ته‌نه دی تیارچی‌دمچیو نځاژبه وبولی . په لومړنیو فلمونو کې د (پانتو میم) په ذریعه‌دسینما ماهرو لوبغاړو ځینی دا ـ ستانونه تمثیلولی شول خو بیا هم‌نوموړی فلمونه ګونګ وبلل شو ل اوسنی ژبپو هان په دی نظریه دی‌چې د ژبې یومهم خصو صیت‌دا دی چې باید ژبنی فعالیتو نه د آو ازپه‌بنه له‌انسانی غږیز سیستم یـــا جهاز (ژبی ، شونډی او حنجری)څخه راووزی . ددوی په عـقیده،د ژبې ځینی مهم خصو صیات دا دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ـ ژبه رمزی (سمبو لیك) دەچی په عمومی ډول له خپل مدلو ل سره کوم منطقی او ضروریا ړیکی نەلری اود وخت په تیریدو سره نوموړی رمز ونه (سمبولونه) هم تغییر کوی .

۲ـ ژبه سیستما تیك ده او په همدی دلیل دښودلو او زده کولو وړ ده . ژبی په عمومی ډول څا نته ټاکلی قواعد لری که څه هم چی د یوی ژبی قاعده د بلی ژبی لەهغی سره په ټوله معنایو شانته نه ده .

۳ـ ژبه بشری ده اود حیوانا توله ((ژبی)) سره جوت توپیـــــر لری .

٤ـ ژبه یوه ټولنیزه پدیده دەچی دهغی په واسطه د ټولنی ترمینځ یوډول اجتماعی مناسبات مینځ تەراځی .

٥ـ ژبه غریزه نه ده بلکی لـه ټولنی څخه زده کیږی . که ژبـــه غریزه وای نو په ټوله بشری ټولنەکی به فقط یوه ژبه وای او زدەکړی تەبەیی هم ضرورت نەپاتی کیده .

٦ـ ژبه دفکر دانتقال وسیله دەچو په عین زمان کی یوه نسبـــی خپلواکی هم لری .

لنډیز : ژبه د آواز ونو یـــورمزی سیستم دی چی د ټولنی له خوادیو بل د پوهولو دپاره وضـــع شوی اودانسان په مخصو ص صوتی جهاز پوری اړه لری .

ژب ښوو نه او ژ بپو هنه :

تر ډیره وخته پوری داکثروخلکوداخیال وچی دساینس پوه وظیفه دانه ده چی د ارزښت مساله لەعلم سره گډه کړی بلکی ویل بەیی چی دا د ارزښت پیژندنی axiology او مخصو صا داخلاقیاتو اوسیاست کار دی چی دساینس گټور اوزیا نمن اړخونه سره جلا کړی . ددوی په عقیده ، ساینس پـــوها ن اړتکنا لوجیستان فقط د علم اوتخنیك لەپرمخ بیولو سره علاقه لری او داپه دوی پوری هیڅ اړه نەلری چی دهغوی له کشفیاتو او اختر اعاتوڅخه څه ډول استفاده کیږی . د مثال پەتوگه ، دوی اتومی بمو نەجوړوی مگر په هیرو شیما او نا ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګاساکی باندی د دغو بمونو پـــــه استعما لولو کی خپل ځانونه مقصر نه‌بولی .

لیکن اوسنی منطق دا خبره نه‌منی او وایی که علم بی طرفه دی عالم باید بی غرضه او بی طر فه‌نه‌وی . ساینس پوه ته‌بنایی چی د خپلو ځیرنو په ترڅ کی له خپـــل‌وجدان سره هم سلا او مشـــوره وکړی او بشری سوله او نیکمرغی‌په‌نظر کی وساتی .

دا پورتنی مقدماتی خبری د ژب‌ښوونی او ژبپوهنی په مورد کی هم صدق کوی . په دی معنا چی‌ژبپوهنه زیاتره تشریحی بڼه لری خو ژب ښوونه باید تجویزی او توصیوی بڼه غوره کړی . ژبپوهنه دارزښت مساله یوی خوا ته کوی‌او یوازی د ژبی اوسنی او موجوده بڼه تر ځیرنی لاندی نیسی . آیا دژبی ښوونکی باید د ((بـازار او کوڅی)) ژبه کټ‌مټ‌استعمال‌کړی؟ آیا د ژبی‌ښوونکی‌یوازی((استعمال)) دمعیار په‌توګه قبلوی او که‌دمختلفو،استعما لونو، ترمینځ دانتخاب‌حق هم لری :

دژب ښوو نکی کار د ژبپوهاندانه‌کار سره توپیر لری . ژب‌ښو ـ ونکی بایـد د ژبـی چـاپ شوی‌او تصفیه شوی برخی زده کوو نکوته وروښیی . دلته مونږ دیـــو ډول‌اشتباه مخه نیسو او هغه دا چی د ژبی تصفیه شوی شکلو نه هرو ـمرو دامعنانه لری چی گویا نـــور مروج او مستعمل شکلونه غلط اوناسم دی . په داسی حال کی چی مثلا مونږ د (حقله) پر ځای (باب ،باره ، برخه)استعما لولی شو او دغو وروستیو الفاظو ته د «حقله»په‌نسبت ترجیح هم ور کوو دانه وایو چی (حقله) صحیح نه ده او غلطه‌ده .ما دا فیصله ځینی لیکوال پـــه لغوی منطق باندی کوی او وایی چی د (په حقله) ترکیب ناسم دی مگر په ژبه کی مخصو صا په دی‌وروستیو وختو کی ـ د لغوی‌منطق په‌ځای (استعمال) ته زیا ت وزن‌ورکول کیږی . همدا چی یوه کلمه یا ترکیب په ټولنه کی عـمو میـت پیدا کړی او د خلکو په‌خولو کـــی جاری شی بیانو پرهغه باندی د غلط حکم کول پخپله یو غلط حکـــم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی څکه چې ژبه د ټولنې له خوا جوړیږي او تغییر ور کول کیږي . لیکز د ژبې بنوو نکی کولی شي چې د سخیفو او مبتذلو عبارتونو له راوړلو څخه ډډه وکړي .

داد درسي کتاب د مولف او د ژبې دبنوونکي وظیفه ده چې د فصحیو کلمو او بلیغې ویناخصوصیاتو پیژندنې او زده کوونکو ته یې وروښیي په داسې حال کې چې ژبوهاند د محلي لهجو له ټبتولو سره غلاقه لري د ژبې بنوو نکی باید معیاري ژبې ته پاملرنه وکړي او دتدریس دپاره یې د معیار په توګه ومنې پخوا له دې چې دژب بنوونې مسالې په مفصله توګه وڅیړو ویو څو خبرې به دزده کړې دسا یکالوجي په باره کې هم وکړو څکه چې د تدریس او بنوونې موضوع دزده کړې له سا یکا لو جي سره نه شلیدونکی اړیکي لري .

* *

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه برخه:
دزده کړی اروا پوهنه

د ژبې ښوونه او تدریس پخپله یو علم دی اوله دی امله ښوونکی ته پکار دی چې دژده کړی دسایکالوجی (اروا پوهنې) له اصولو او پرنسیپونو سره آشنا شی او له هغو څخه دښوونې او روزنې په چارو کې گټه واخلی . پخوا له دی چې ښوونکی په تدریس پیل کوی باید دغه لاندی پوښتنې یې لپه ځان سره حل کړی وی : (۱) دځه شی درس ور کوی ؟ (۲) څنگه درس ور کوی ؟ (۳) چاته درس ور کوی ؟ (٤) څومره موفق دی ؟

دلومړی پوښتنې حل د ښوونې او روزنې په فلسفه پوری اړه لری دښوونې او روزنې فلسفه د زده کوونکو دپاره هدفونه او ارزښتونه ټاکي او تعلیمی نصاب له هغو سره عیار وی . په هره تاریخی دوره کی فیلسوفانو د خپل وخت داجتماعی اقتصادی جوړ بنت له غوښتنې سره سم په تعلیمی هدفونو اوارزښتونو باندی په سیستما تیک ډول سره کار کړی دی اود هغو پرباکی یې تعلیمی نصابونه اوپروگرامونه طرح کړی دی .ددغو فیلسوفانو په ډله کی ځینی داسی کسان هم وو چې د خپل وخت ارزښتونو ته یې په انتقادی نظر کتل او کو ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښښس یی کاوه چی مترقی افکـــارخپاره کړی خو په عمومی ډول د ښوونی او روزنی فیلسو فان د حاکمی طبقی پەخدمت کی وو او د محافظه کار ی خوا ته یی تمایـــل درلود . د دی دپاره چی له خپلی اصلی موضوع څخه لیری نشـــودومره به ووایو چی د مریی ساتنی پەاجتماعی ــ اقتصادی فورما سیون کی مینځی او مریونه له زده کړ ی څخه محروم شوی وو څکه چـــی بادارانو (برده دارانو)به هغو ی د«ناطق ابـزار» په نـــوم یا دول‌اودانسانانو په نوع کی یی نەشمیرل دیونان نامتو فیلسوف (ارستو) بەویل چی مریونه په فطـــری ډول مریونه پیدا شوی دی . نن ورځ څداخبره ډیره عجیبه ښکار ی اوهغه هم‌دیوه ستر مفکر له خوا ، خـــومتاسفانه چی دا د هغەوخت عمومی ذهنیت و . (ارستو) به ویل چـــی‌مریونه دفزیکی چارو د اجرا کولو دپاره پیدا شوی دی هغوی تـــــەفقط باید دومره څەورو ښوو لشی چی بدنی کارونه پەښه توګەسرتەورسوی خو هغوی له دی نەزیا ت دزده کړی استعداد نه لری .

څرنګه چی په لرغونی یونان اوروم کی فزیکی کارونو ته پەسپکه سترګه کتل کیدل او ویل بەیی‌چی‌فزیکی کارو نەدمادی اړتیاووسرەاړه لری نو آزاد خلك باید آزادی‌پو هنی (لیبرال فنون) زده کړی . په نتیجه کی داسی افکار مینځ تـــــەراغلل چی : تر ټولو ښه علم هغه دی چی مادی ګټەیی لرڼه وی لکـــەمتافزیك ، منطق او دفلسفی څینی نوری څانګی . آزاد انسان بایـــدفزیکی کارونه کړی څکه چی دا د غلامانو وظیفه ده . دهمدی ذهنیت‌پەنتیجه کی مجرد و عقلی پوهنو ته زیاته پاملرنه وشوه او تجربی تەپەسپك نظر کتل کیده . (فرا نسس‌ــ بیکن) پەیوه مشهوره قصه کـــــیلیکی چی څنګه پخوا نیو علـــماوود آسس د غابنونو د معلو مولو د پارەشپه او ورځ کتابونه مطالعه کو ل او له دی څخه یی کرکه کولې چی‌دآسس خوله خلاصه کړی او غا ــ بنونه یی وشمیری .

دفیوډا لیزم په تاریخی دوره‌کی‌هم علم دکلیسا او فیوډ ا لانوپـــه انحصار کی و . که لەمنځنی یا بی‌برخی طبقی څخه به یو څوك‌د علم

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاوند شونو هغه به یاد حکومت دپاره میر زایی کوله او یابه درو – حاییونو په قشر کی شاملیده . دعلومو دانکشاف په لحاظ ، فیودا– لیزم تیاره دوره وه او بیځایـــــــه تعصبو نوموقع نه ور کوله چی دفکر دآزادی مشال ولگیږی . په عمومی دول ، تعلیمی نصاب له حیا تـــی اړتیاوو څخه لیږی شوی و اوحتی دنیوی معاملو په باره کی خبری یی بدعت باله . بدیع او غریب افکاراودعنعنی له چوکاټ نه دباندی خبری او نوښتونه بهله سختو سزا گانوسره مخامخ کیدل . چادو مره قدری هم نشوی ویلی چی ((منځکـــــــه گرځی.))

په دغه زمانه کی د علم دانکشاف دپاره مبارزه له قربانیو ، سپکاویو رټنو او غندنوسره ملگری وه .

د کپیټا لیزم په لومړی مر حله کی چی لا امپر یالیستی انحصارات مینځ ته نه ووړا غلی د صنعت له ترقی سره علم هم انکشاف وکړاو دتجارت آزادی د فکر او بیـــانډ آزادی دپاره هم لاره خلا صه کړه .

په دی دوره کی علوم او فنون د سرمایی په خدمت کی ولویدل اود زده کړی د پرو گرا مونو اساسی هدف دداسی لاړو چارو لټونه وه چی د پانگی له زیاتولو سره مرسته وکړی په لویدیځه صنعتی نړی کـــی د پرا گما تیزم فلسفه وغوړ یده چی عمده اصل یی دا دی : ((د حقایقو په موندلو باندی وخت مه ضایـع کوی ء مهمه خبره داده چی له مو– جوده وضعی څخه د خپل ځان پـــه گټه کار واخلی ء . حقیقت هغه شی دی چـــی په عـــــمل کی سنتاسي په درد وخوری .)) البته نن ورځ په پانگوالی کی د بنوو نی اوروزنی دفلسفو شمیر ډیر زیات دی چی نه یی دلته تفصیل ځائیږی اوله لندیز خرعمده اصل یی د داسی انسا ن روزنه ده چی دپانگوا لی دنظام له پاینبت سره مرسته وکړی .

دوهمه پوښتنه او وړ پسی نوری پوښتنی د زده کړی له سایکا – لوجی او پیدا گوژیکی موضو عا توسره اړه لری .

لومړی به وگورو چی سایکالوجی (اروا پوهنه) څه شی ته وایی او بیا به د زده کړی سایکا لوجی په یوځه تفصیل سره شرح کړو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسایکا لوجی (پسیکو لـوژی)لغت له دوو یونانی کلمو څخه جوړ شوی دی .(پسیکو Psycho) یا(پسیکی Psyche) روح یانفس ته ویل کیږی او (لو ګیـه Logia)د پوهنی په معناده په دی اساس ، پسیکو لوګیـــه(چی په عربی یی علم الروح ، پـه دری کی یی روحیات یا روانشناسي په روسی کی یی پسیخو لوګیه ، په انګریزی کی یی سایکا لوجی ، په فرانسوی کی یی پسیکو لوژی بولی) داروا پوهنی په معنا راځی . ځینی پستانه لیکوال په دی ګوما ن چی (اروا) به د عربی ژبـــی د (ارواح)معنی شکل وی د اروا پوهنی پـــه ځای (ساه پوهنی) ته ترجیح ور کوی په داسی حال کی چی (اروا) ددری ژبی د (روان) په شان آریایی ریښه لری .

دنو تسمی پیړی تر ورو ستیووختو پوری اروا پوهنی ، فلسفی دیوی څانګی په حیث دروح یـــانفسن د څرنګوالی په باره کی بحث کاوه . داسی ښکاری چی حتی په لرغونو ټولنو کی هم دروح مفکوره موجوده وه خو په هغه وخت کی روح (دسیوری ، وینی ، او ســـاه په شان) یومادی شی تصور کیده. دزمانی په تیر یدو سره روح یـو غیر مادی څیز وګڼل شو . سره له دی روح یوه معضله وه چی چانشوی کولی دهغه اصلی ماهیت وپیژ نی څرنګه چی د روح موضوع مستقیما دانسان له ژوند او مړینی سره اړه در لوده اولری یی نو څکه د حکماو روحانیونو ، او پوهانو له خوا پدی برخه کی زیات بحثونه شوی دی . دمړیی توب په نظام کی دا عقیـــده عامه شوه چی روح له بـدن نـــه مستقل دی او د دواړو ترمینـــځ اتحاد یوازی یوه موقتی پدیده ده . دیونان ستر فیلسوف (اپلا تون)دروح په باره کی یوه داسی نظر یه وړاندی کړه چی د زده کړی پـــه سایکا لوجی کی یی زیات نفوذ وکړ ده روح یوه ابدی ایډ یا (مثـــل)وګڼه او ویی ویل چی دانسان روح په ابتدا کی په هرشی پوهیده اوانسان کولی شی د ریاضت او تامل له لاری بیرته خپل هیر کړی معلو مات را په یاد کړی . په دی اساس زده کړه تداعی ده او په دی برخه کی له تجربی څخه د تامل برخه زیاته ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترنو نسمی پیړی پوری سایکا لوجی د فلسفی‌یوه څانګه ګڼل کیده په (۱۸۷۹) ع کی آلمانی پـــوه(ویلهلم وونت) دلا ییز یګ پـــه پوهنتون کی د اروا پوهنی موسسه ؤ پرانیستله اود شعور د تحلیل او مطالعی دپاره یی له تجر بـــی‌میتود څخه کار واخیست .

په‌شلمه پیړی کی د سایکالوجی‌مختلف مکتبو نه (لکه بیهیویریزم دګیشتالت اروا پوهنه ، فرو یدیزم‌او نور) مینځ ته راغلل چی اکثریی ایډیا لیستی یا میخا نیکی وو . دامریکی په متحدو ایا لتونـــو کی د (بیهیو یریزم) یعنی د سلـوك داصالت تمایل ډیر قوی شو . که څه هم د سلوك‌داصالت پلویان‌ادعا کوی چی د دوی فرضیی پر علمی موازینو برابری دی او ټولی نظریی‌یی‌د تجربی میتود په اساس را ـ ایستلی دی خو د دوی اروا پوهنه‌میخانیکی بڼه لری . په شو روی اتحاد کی د مار کسیستی‌لیننیستی‌دمعرفت د تیوری په رڼا کی اروا ـ پوهنه دیوه علم په توګه مینځ تـــه‌راغله. د دی اروا پوهنی طبیعـــی علمی بنسټ د (سچینوف) دانعکا سانو تیوری ده چی (پاولوف)هغی ته‌زیات انکشاف ور کړ .

دسلوك داصالت پلویان وا یـــی‌چی اروا پوهنه دسلوك علم دی . د سلوك داصالت (بـیهـیو یر یـزم Behaviourism) فلسفی‌بنسټ پرا ګما تیزم دی . په (۱۹۱۳) ع کی (واټسن) امریکایـــی پوه د (اډوارډ تارن ډایك) له تجربو څخه‌په استفادی سره د (بیهیو یریزم) بنسټ کښیښود .

د دی مکتب پلویان اروایی‌پدیدی‌په میخانیکی توګه دارګا نیزم پـه عکس العمل (reaction) پوری منحصر وی . (بیهیویریزم) دسلوك او شعور تر مینځ تو پیرنه‌کوی . دوی وایی څرنګه چی شعور هم دروح په شان دپیژندلو وړنه‌دی‌اوترتجربی لاندی نه راځی نوهغه‌څه چی مونږ یی کولای شو داده چـــی‌دژوندی ار ګا نیـز م سلوك (رفتار یاکړه وړه) وخیړو . د دغه اروا یی‌مکتب پلویان زیاتره په حیواناتو ، مر غیو او ا نـسا نـا نـو کـــی‌د(محرك یا منبه) او ځوا ب(عکس ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

العمل) مختلف شکلو نه مطا لعـه‌کوی . هڅوو نکی (انگیـــزه) او ځواب (عکس العـمـل) د دی اروابوهنې عمده پرنسیپ دی .

دمثال په توګه ، ماهی په قفس‌کې اینبوول کیږی . پیشو زیار ـ باسی چې د ماهی غوښه وخو ری‌لیکن دقفس دروازه تړلی ده او پیشو نشی کولی چې هغه پرانیزی‌له ډیرو هلو ځلو نه وروسته‌پیشو په تصادفی توګه هغه تار کشو ی‌چې د قفس د دروازی له خلاصولو سره مرسته کوی . دروازه پرا نیستل کیږی او پیشو د ماهـــی غوښه خوری .دغه تجربه بیابیـــا تکرار یږی . پیشو له یو یا دوو ـ وارو ځخه وروسته په دی‌پوهیږ ی‌چې په اصطلاح ((چل یی په تسمه کې دی)) ، هر وار چې تار راکشوشی د قفس دروازه خلا صیږی . د دی په عکس ، که وغواړو چې‌پیشو دغه زده کړه له یاده وباسی نو داسی ځل کوو چې دا ځل‌دتارپه کشو لو سره دقفس دروازه‌نـه خلا صیږی بلکه د دی په خلا ف، پیشو د بریښنا له ټکان سره مخا ـ مخ کیږی . که وروستی تجربه څووازه تکرار شی پیشو جرأت نشی کولی چې تار راکشس کړی او په‌نتیجه کې خپل زده کړی خو ی هیروی . له دی ځخه داهم معلو میږی چې دپښتو دامثل : ((زده‌ـ کړی خوی په مرګ هیریږی)) په‌علمی لحاظ د تامل وړ دی .

د (بیهیویریزم) له نظر ه، زده‌کړه دارګا نیزم دمشـــــر وط (Conditioned) عکس العمل زیږنده ده . دغه اصل پرانسان هم تطبیقیږی.

د شلمی پیړی په دیر شیزو کی‌د(واټسن) دتیوری پر ځای‌د (نو ی بیهیو یریزم) تما یل مسلط شو.

د دی تمایل مخکښان (کلار ک‌هر ، اډوارډ ټولمن ، او اډو یـــن ګوتری) وو . نوموړی امریکا یی‌پوهان د شوروی پوه (پاو لوف) د نظریی تر اغیزی لاندی ر اغلل اود (او پریشنیزم)او منطقی پاز ـ ټیویزم د فلسفی پر ځـــای یی د(پاولوف) د دکتور ین ماټریالیستی اصول ومنل . که څه‌هـــم دوی دمشروطو ا نعکا ساتو له تجربوځخه زیاته استفاده وکړه خو په سلوک‌کې‌یی دستړو مغزو نقش اواهمیت

(c) ketabton.com: The Digital Library

له‌نظره وغور څاوه . وروسته څینو نورو پوهانو پر (بیهیویریزم) باندې زیات کاروکړ ، تعدیلات یې پکښې‌راوستل خو د دغه مکتب ایډیا ـ لیستي او میخا نیکي ماهیت ته یې‌تغییر ورنه کړ .

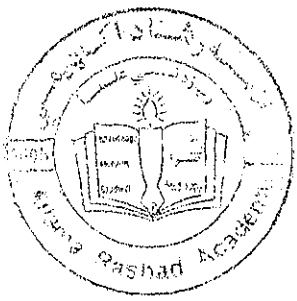

(c) ketabton.com: The Digital Library

دزده کړې نظریې

د دې دپاره چې دژبې بنسوونکی په خپله وظیفه کې په بنه توګه پر — مختګ وکړی اود خپلو زده کوو نکو دمعلوماتو او مهار تونو سویه لوړه کړی باید د زده کړی دنظریو په باره کی تریوی اندازی پـــور ی جامع او اساسی معلومات تر لاسه کړی. پر معلو ماتواومهار تونو سر— بیره ، له بنسوو نکی څخه داتو قـــع هم کیږی چې د زده کوونکو په کرکټر سلوك ، او فکری قضاو ت کی هم مثبت بدلون راولی . زده کړه باید میخانیکی بنه ونه لری بلکی بایـــد آګاهانه ، انتقادی ، او خلاقه وی څود هغی په مرسته زده کوو نکی وکولی شی په نویو متحولو شرا — یطوکی سمه او اصولی لاره انتخاب کـــړی . د زده کـــړ ی دا اروا— پوهنـــــی عمده پو ښتنـــــــه داد ه چې انسان څنګه کولی شی په آسانه او ارزانه طریقه او لږ وخت کی د معلوماتو، مهار تونو اوسلوك سطحی ته ار تقاء ور کړی ؟

د زده کړی له مسالی سره یواز ی بنسوو نکی ، مینډی او پلرونه ، او لار بنسوو نکی کدر ونه علاقه نه لری بلکی اروا پوهان ، فیزیولو جستان دبیو شیمی ، او بیو فزیك پوهان ،د صنایعو اداره کوو نکی او نور کسان هم ورسره مینه او علاقه لری خود دی ټولوله جملی نه د زده کړی په باره کی تخصصی څیړ نه دارواپوه دنده ده . د دی کار لومړی دلیل دادی چې له څنډ نو وختو څخـــــه اروا پوهانو دزده کړی په با ره کی څیړ نی کړی دی او پـــه دی څانګه کی تاریخی سابقه لری بل دلیل یی دادی چې دارو ا پوهنی دتیوری په برخه کی (زده کړه یـــا آموزش) همیشه د څیړ نی دمر کزی هستی په توګه تبارز کوی اود هغی له څیړ لو نه پرته یوشمیر نـــــورارواپی مسایل او پرا بلمونه نشی حل کیدی . که اروا پوهنه دسلو کعلم وټولو نو سلوك هرو مروتغییر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوی او د اروا پوهانو په عقیده د سلوك تغییر ته‌زده کړه‌وایی .که اروا پو هنه دار وا یـــی حالاتو،کیفیتونو او شرا یطو مطا لعه وبو ـ لونو په دی صورت کی هم د زده کړی موضوع رامینځ ته‌کیږی .

زده کړه څه شی‌ته ویل کیږی ؟ اروا پوهـان دی پـوښتنی تـه‌پـه مختلفو طریقو ځواب ور کوی .

اما پخوا تردی چی د زده کړی‌په‌باب ((دافرادو جامع او داغیا رو مانع)) تعریف وړاندی کړو وبه گورو چی څه ډول فعالیتو نه دزده کړی په قلمرو کی را ځی .ښایی‌په‌دی څېره به‌ټول اتفاق ولری چی د نویو لغتونو په‌باره کی پوهه تـــرلاسه کول ، ذیوه نظم یاترا نی پـه یادول ، اود موټر بیول ټولـد زده کړی په کټیګور ی کی راځی.لیکن مونږ،یوازی معلومات او مهار تونه‌نه زده کوو بلکی د تلقی ډول او انګیرنی هم زده کوو . دمثال پـــه‌توګه تعصب (نژادی ،ژبنی،مذهبی طبقاتی ، جنسی ، اونور)میـــنه‌اولمانځنه ، ارزښتو نه ، او ایډیالونه هم‌د اجتماعی مناسباتو په‌ترڅ کی‌تشکل کوی او له نورونه‌په‌مستقیمه یا غیر مستقیمه توګه زده کیږی .برسیره پر دی ، انسان ځینـــــی حرکتو نه او ژستونه (لکه په‌چا پسی شونډې بو څول ، تندی تر ـ یوول ، د تجاهل د څرګند ولودپاره‌دخولی جوړول او اوږی پور تـــه غورځول غ دچرت وهلو په وخت‌کی‌هم‌هم‌کول،په‌هیجانی حالت‌کی‌لاسونه غور ځول اونور) هم‌له ټولنی څخه‌زده کوی . البته دزده کړی پـــه کټیګوری کی یوازی مثبت ، ګټوراو جوړ وونکی مهار تونه او عاد ـ تونه نه بلکی منفی ، زیان‌رسوونکي‌او ورا نووونکی فعالیتو نه اوخویونه هم راځی .

دارو اپوهانو په عقیده هغه فعا لیتونه چی له انعکاسا تو ، غرا یزو او دعمر له زیاتوالی څخه را مینځ ته‌کیږی زده کړه نه بلل کیږی . د مثال په‌توګه ،درناد زیاتوا لی یا لږوالی پ ه مقابل‌کی دسترګو د کسی تنګیدل یا پراخیدل ، داو ر لمبی‌ته‌دپتنګا نو ور دانګل اود ټروپیز م (tropis m) نور حا لا ت،په غریزی توګه دمرغیو ځالـــــی جوړول ، او داسی نور دزده کړ ی‌په‌مقوله کی نه‌شاملیږی . دغریزی‌په

(c) ketabton.com: The Digital Library

باره کی تر دی وروستیو وختـــوپوری ډیر زیات بحثونه شوی دی چې هغو له جملی څخه(ټینبرګن)او(تورپ) څیړنی په‌زړه پوری‌دی. اوسنی ارواپوهان په دی عقیده دی‌چې غریزه دوه مهم خاصیتو نـــه لری :

لومړی دا چې غریزی فعالیتو نه‌له نورو څخه نه زده کیږی یا په‌بله ژبه اکتسابی نه‌بلکی فطری اوذاتی‌دی . دوهمه دا چې غریزی‌فعالیتونه عمومی (universal) دی او دیوی نوعی په ټولو افرادو کی بی له استثنا عمو میت لری . د دی موضوع دتوضیـــح دپاره به دوه مثالونه راوړو. پخوا اکثرو خلکوعقیده در لوده چې له مور او پـلار سره دماشوم مینه فطری ده خـــوورروسته تجربو وښوده چې ماشوم یوازی له هغه چاسره مینه لری چې‌دی یی په‌مینه روزلـــی وی . د افریقا په ځینو قبیلو کی ماشوم دمامالـه خواروزل کیږی‌او تجر بـــی ښودلی ده‌چې دغسی ماشو مان د پلار په‌نسبت له ماما سره زیا تـه مینه لری .

د جنسی غریزی په‌باره کی چې‌تراوسه کومی تجربی شوی دی له هغو څخه داسی نتیجه لاس ته‌را غلی‌ده چې په وړو حیواناتو کـــی جنسی غریزه شته . دغه حیوانا ت‌دجوړه کیدلو په ترڅ کی په‌غریزی توګه خپل کار کوی مګر د لویـــوحیواناتو (لکه ګوریلا او شامپـانزی) او انسان په‌باره کی دغـــه‌حکم صدق نه کوی . نو مو ږ ی حیوانان او انسان د جنسی یـــوځای کیدلو او مجا معت دپاره زد ه کړی ته اړتیا لری .

ځینی فعالیتو نه چې د عمر په زیاتوا لی پوری اړه پیدا کوی‌دزده کړی په مقوله کی نه راځی . دمثال‌په‌توګه ، مرغی د بنکو ترایستلواو د وزرونو د عضلاتو تر پیاوړ ی کیدلو پوری الوتنه نشی کولی .کله چې دخپل عمر ټاکلی حدته ور سیږی په الوتلو پیل کوی . همدا‌رنګه ځینی حیوانات په لومړ ی‌سرکی په‌اوبو کی لامبو نشی وهلی‌خو چې عمریی ټاکلی پراو ته ورسیږی‌پیاکولای شی چې لامبووهي.په‌دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته مثالونو کی‌د مرغیوالوتنه‌اودسمندری حیواناتو لامبو د عمر لـه پوخوالی سره اړه لری . سره لـه‌دی ، په‌دی برخه کی د خالصـــو مثالونو پیدا کول مشکل غونـــدی‌بریښی .دانسان بچی تریوه ټاکلی وخته پوری د خبرو کولو قدر ت‌نه‌لری خو کله چی د خبرو کولوقدرت پیدا کړی باید له نورو څخه پی‌زده‌کړی. په داسی حالاتو کی دپو ـ خوالی او زده کړی د حدودوتفکیك‌یو مشکل کار دی .

ستونزه او اعتیاد هم د زده‌کړی‌تعریف له لانجو سره مخامخ کوی مونږ ټول پوهیږو چی تمریـــن اوتکرار له زده کړی سره پوره مر ـ سته کوی . په‌انگریزی کی متسل‌دی چی

(Practice makes perfect) یعنی تمرین سړی کمال ته‌رسوی

خو کله کله تمرین له خپلی‌انداز ی‌نه‌زیات شی اود زده کړی انحنـاء پیرته ښکته رالو پږی . آیا تکر اردزده کړی پرضد کار کوی؟پوهیږی چـی خبره دااسی‌نه ده خو ظاهـر أدغسی بریښی‌لکه چی زیات تکرار دزده کړی مخه نیسی . نو زده ـکوونکی باید استرا حت وکړی. خو که داسترا حت وقفه هم زیاته و ی‌هیره مینځ ته راځی . دغـــه ډول مسایل چی : ستونزه‌څه وخت‌پیل‌کیږی اود تمرین په مینځ کی څو ـ مره استراحت گټه لری ډیره دقیقه‌محاسبه غواړی . البته ځینی‌اروا ـ پوهان د ذهنی ستونزی او همدا رنگه د فزیکی ستونزی د معلو مولو دپاره دقیق آلات استعما لـــوی اوهمدا رنگه د زده کړی د هر مهارت

درباره یـی دااستراحت و خت هـم ټاکلی دی خو بیاهم دانسان‌دشعور مسایل په میخانیکی توگه نه حـل‌کیږی.داعتیاد موضوع هـم په زده کړه کی اغیزه لری ، ځینی کسان‌په ځینو مواردو کی ډیر ژر معتـاد کیږی او ځینی نور زیات مقاومت‌کوی په ښار ونو کی ډیر خلـك او سیږی ځنی یی هر وخـــــت‌له غالمغال او شور وځوږ نه‌شکا ـ یت کوی خو ځینی نور عادت‌ورسره‌پیدا کوی او نور مال حالت یی گنهی

دزده کړی په تجربو کی‌اعتیاد دیوه‌عامل په‌توگه اغیزه کوی . دعادت پیدا کولو پوښتنه هغه وخت راو لاړیږی چی په یوه علمی تجر به‌کی دکنټرول عوامل له اوړ یدو نـکـوځخه بیلیږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمثال په‌توګه ، که د (الف) او(ب) په‌نامه دوی ډلی زده‌کوو نکی چې ټول مشخصات یې سره یـــوشانته وی په یوه ربړ وونکی او نا‌مناسبه فضا کې تر روزنې لاند ی‌ونیسو هغه ډله چې له نویو حالاتو سره ژر توافق کولی شی داعتیادله‌املە دهغی بلی په نسبت ډیره زده کړه کولی شی .

اوس د دی وخت رارسیدلی‌دی‌چې دزده کړی یو مشهور تعر یف وړاندی کړو . د (بیهیو یریزم) دمکتب پلویان وایی چې : «دار ګا‌نیزم په سلوك کې هر ډول تغییرته زده کړه‌ویل کیږی . » داتعریف که‌څه هم ډیر مشهور او متداو لدی خوله نیمګړتیاوو څخه خالی نه دی . لومړی‌دا چې (بیهیویریستان)د سلوك او شعور ترمینځ توپیر نه کوی . دوی وایی چې شعور لـــکه‌دروح په‌شان یوه کړکیچنه مسا له ده‌او اروا پوهنه باید ګرد سره د شعور او روح له څیړنې څخه لاس واخلی او په ځای یې سلوك (رفتار)یاکړه وړه) چې د شعورښکارندوی دی تر څیړنې او ازموینې لاند ی ونیسی . په دی توګه ، دشعور په نفی کولو سره ددوی تیور ی‌میخا نیکی بنه پیدا کوی . (بیهیو یر‌یستانو) خپلې تجربـــــې پر وړوحیواناتو (لکه موږك ، پیشو ،کو‌تره او نورو) باندی تطبیق کـړی‌هغه یې دانسان‌تر قلمروه پور ی پسی تعمیم کړی په داسی حا ل‌کی‌چې دانسان شعور پاسیف او ماشینی نه دی . د(انګیزی عـکس‌العمل) یا (S-R) فورمو ل پر انسان باندی د حیواناتو په‌شان‌پوره نه تطبیقیږی .

انسان نه یوازی هغه وخت چې‌له پرابلم سره مخا مخ شی د حل لاره پیدا کوی بلکی څینې انسانان‌له‌مخکی نه‌د مجرد تفکر په مرسته‌د راتلو نکی په‌باره‌کی پیشګویی‌کولی‌شی . څینې کسان د تخلیق کشف او ابتکار استعداد ونه لـــری .دځینو داسته لال ، تفسیر ، تجرید او تعمیم قابلیت دنورو په‌نسبـــت‌زیات وی . د (نیوټن) پر سر چـــی منه‌راولو یده نو ډیر شیان یې تری‌زده کړل اود جاذبی قوانین یې‌تری

(c) ketabton.com: The Digital Library

را وایستل . (ارشمید سس) په‌اوبوکی دجام په‌ننه ایستلو سره خپل مشهور قانون را وایست .(جیمز واټ) د دی پینبنی په لیدلو سره‌چی «بخار په قوت سره د دیګ سر پوښ لیری وغور ځاوه » د بخار ماشین اختراع کړ . په همد ی ترتیب په سلګونو مختر عانو لـــه ساده لیدنو کښنو څخه ډیری سترې‌مفکوری را وایستی چی د سا ینس په‌نړی کی ډیر زیات ارز ښتلر ی‌په‌دی اساس ویلی شو چی زده ـ کړه تر زده کړی پوړی فرق لری . خلاقه‌او ابتکاری زده کړه له عادی او میخا نیکی زده کړی سره چی‌په‌حیواناتو کی لیدل کیږی جـــوت توپیر لری .

دوهمه دا چی(بیهیو یریستانو)له‌روح یاشعور څخه د سلوك پـــه بیلولو سره هغه ته فقط د حرکتو نودیوه سیستم په‌نظر وکتل .د دوی په‌نظر ، د ګیډی سلوك ، د کو لموسلوك اودانسان سلوك یوله بلـــه توپیر نه درلود . په دی کی شك‌نشته چې حرکت دسلوك یوه‌بر خه ده‌خودا به هم سمه نه‌وی چی سلوك‌یوازی د حرکتونو مجمو عه وګڼله شی.په څینو سلو کونو کی اصلاحرکت نه لیدل کیږی .

دریمه دا چی (بیهیو یریزم) لکه‌مخکی مو چی وویل اکثری تجر بی پر حیواناتو تطبیق کړی. دو ی‌ونشو کولی چی‌د انسانی شعـــور کیفی څانګړ تیاوی تشخیص کړی‌ا ودا واقعیت په‌پام کی ونیسي چی انسان یوازی بیولو ژیکی‌موجودنه‌دی‌بلکی ټولنیز موجود هم دی .

د زده کړی یو بل تعریف‌داسی‌دی : «زده کړه یوه داسی پرو سه ده چی دهغی په‌وسیله له یـــو ی‌وضعی یا پرابلم سره دمخامخ کیدو په‌صورت کی فعالیت پیل کیږی اویا فعالیت تغییر کوی په دی شر ط چی په فعالیت کی تغییر د ذا تـی‌تمایلاتو (غرا یزو) ، پوخوالی یـاد اورګانیزم دموقتی حالاتولکه (ستو نزه ، نشه ، او نورو) زیږ نده نه وی . »

(c) ketabton.com: The Digital Library

دتارن ډایك د زده کړی نظریه :

اډواردلی تارن ډایك (EdwardLee thorndike) دامریکی د متحدو ایالتونو نامتو اروا پوه او قاموس‌لیکونکی دی .

د ده د زده کړی نظریه ، له‌ځینو‌مخالفتونو سره سره ، تر نیمی پیړۍ پوری په متحدو ایا لتونوکی‌مسلطه وه او حتی لا تر اوسه پوری یی د ښوونی او روز نی پـه‌سایکا لوجی کی خپل ار زښت نه دی با یللی . تارن ډایك (۱۹۴۹ـ۱۸۷٤) په خپلو تجربی میتود ونو سره له یوی خوا د (بیهیویریـزم behaviourism) د مینځ تـه راتلو دپاره لاره هواره کړه او له‌بلی خوایی د ښوو نی او روزنی د سایکا لوجی بنسټ کښیښود.سربیره پر دی ، تارن ډایك داحصا ـ ئیوی قاموس په‌لیکلو سره‌ددرسی‌کتابونو د تهیه کولو په‌برخه کی ستر خدمت ترسره کړ .

پخوا له دی چی د تارن ډایك دزده کړی نظریه شرح کړو بایـد وویل شی چی د ده کار ځینی‌ستری‌نیمګړ تیاوی هم لری . لومړ ی دا چی تارن ډایك انسان ته‌دیوه‌سوچه‌بیولوژ یکی او ز ګانیزم په ستر ګه ګوری اودی ټکی ته پاملرنه نه‌کوی‌چی دانسان سلوك او کړه وړه‌زیا ـ تره د ټولنی او ټولنیزو شرایطـو پر بنسټ ټاکل کیږی . ده ونشو کړی او یایی نه غوښتل چی ،پرفرد باندی د ټولنیزو عواملو په‌تیره تولیدی مناسبا تو اغیزه په حسا ب‌کی ونیسی . دو همه دا چی تار ن ډایك انسانی شعور په ساده توګه‌دحیوانی شعور ادامه ګڼی او فکر کوی چی ګویا دانسان او حیوا ن‌ترمینځ د کیفیت او نوعیت په‌لحاظ کوم توپیر نشته بلکی د هغوی ترمینځ فرق په درجه او کمیت کی دی. په دی اساس ، دی‌انسانـی‌سلـو ك لـه حیـو ا نی سلـوك سره ور ته او مشابه ګڼی او کومی‌تجربی یی چی پر موږ کانو ، کو ـ ترو، او بیزو ګانو تطبیق کړی دی‌دانسانی سلوك تر قلمرو پور ی تعمیموی . دریمه دا چی تارن‌ډا یك انسانی شعور پاسیف او ما ـ شینی ګڼی د مجرد فکر توانایی اودانسان دابتکار او تخلیق استعداد ته‌لږه بیه ټاکی او یادا چی هیـــځ‌قیمت نه ور کوی تارن ډایك نشی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولی دا واقعیت درك کړی چـــی ممکنه ده انسان دیوی انګیز ی په مقابل کی همیشه یو ډول عکس العمل ونه ښیی بلکی د هغـــه د شعور سطح، انګیزنی ، او اخلاقي ارزښتو نه هغه مقاومت ته راوبولی اویا دانګیزی په مقا بـــل کی لـه توقع نه مخالف عکس العمل څر- ګند کړی . حیوان لهسزا څـــخه تښتی خوښایی ځینی انسانان د خپلو ایډیالو نو او اخلا قی ارز ښتونو څخه د دفاع په خاطر دسزا منلو ته تیار وی . دانسان پهخلاف ،له حیوان سره د حیثیت اوپرستیژ مساله نه طرح کیږی او عکسالعمل یی میخانیکی او انفعالی بڼه لری . لهدی املـه ، د مجاز اتو او مکا فاتوهغه سیستم چی په حیوانی زده کړه کی تطبیقیږی په هماغه شکلدزده کوونکو په ټولګی کی نشـــــی تطبیقیدی ځکه چی دانسان سلو کډیر پیچلی او مغلق دی . د مثا ل پهتوګه ، دفابریکی خاوند ځینو کارګرانو ته داعتصاب دماتولو دپاره بډی ورکوی خو د دی احتمال زیاتدی چی نومو ړی کا رګران دی د خپلو سپیڅلو ارز ښتونو اود کارګری جنبشس دبریا لیتوب پهخاطر درشوت له اخیستلو څخهډډه وکړیاود خپلو صفونو له ملاتړ څخه دی لاس وانخلی .

دتارن ډایك د زده کړی د ټولـوپرنسیپونو شرح ځانته جلا ځیرنه غواړی ځکه چی ده لهپنځه ســـووکتابونو او علمی مقالو څخه زیا ت آثار لیکلی دی او په دی رساله کیدهغو د تفصیل ګنجایش نشته . دلته بهیواز ی د ده دنظریياساسیټکی راوړل شی .

لهتارن ډایك نه مخکی پهاروا پوهنه کی نظری یا ذهنی (سو ـ بژکتیف) میتود ډیر معمول و .

ده د لومړی ځل دپاره پـــهاروا پوهنه کی د تجربی اهمیت تثبیت کړ او دایی عملا وښوده چی کیدیشی په اروا پوهنه کی (او بژکتیف) میتود په کار ولویږی . تارن ډا یك په خپله ساحه کی حتی د میخا ـ نیکیت تر مرحلی پوری پرمخ ولاړ .ده به ویل : ((هر شی چی وجـود لری اندازه کیدی هم شی .))د دهپلو یانو د همدی مفکوری څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیروی په نتیجه کی نه یـواز ی دذکاو تونو اندازه کولو ته ملاو تړله بلکی د اخلاقو او استعداد ونو پەمیچه کولو یی هم پیل وکړ .دتارن ډایك دتجربو په اثر داسی ذهنیت**او تمایل مینځ ته راغی چی کیدی** شی کیفی حالات په کانکر یتوکمی**اصطلا** حاتو تبدیل کړو او بیاوروسته یی داحصا ئیوی میتود ونسوتابع وگرځوو . دی عمل تەپەتجربوی میتود کی (په کمیـــت اړول quantification)ویل کیږی . تارن ډایك داروا پوهنی په سا حەکی په خپلو علمی تجربو ســـره د علمی میتود دپرنسیپونو په انکشاف کی**د** لیدنی وړ برخه اخیستی ده .

دتارن ډایك د زده کړی نظر یەد رابطی داصالت Connectionism پەنامه یادیږی .

له (۱۹۳۰) م . کال نەراوروستەتارن ډایك پر خپلو قوانینو باند ی نوی کتنه وکړه او یو څه تعدیلات یی پکی راوستل . د ده دنظر یی دعمده ټکو له شرح کولونه وروستەبەددغو تعدیلاتو پەبارەکی هم**خبری** وشی .

(نیناتا لیزینه Nina Talyzina) دشوروی اتحاد نامتو اروا پوهه په خپل اثر (دزده کړی اروا پوهنـــه-The Psychology of Learning د(۱۹۸۱)چاپ کی دتارن**ډایك**نظریەپەلنډو عبار اتو کی راو ړی ده .دا لیکی : ((دتارن ډایك په نظر دزدەکړی جریان دیوه ټاکلی حالت او ټاکلی عکس العمل ترمینځ درابطی**دتاسیسو** لو او همدا رنگه د دغـو اړیکیو دټینگولولە پروسی څخـــەعبارت دی .)) (مخ ۲۵۸) . پەدی لنډ عبارت کی دتارن ډایك دنظریی**جوهر** ښودل شوی دی . د دی**دپاره** چی مطلب په عام فهمه ژبه بیا **ن**کړو باید وویل شی چی**دتارن** ډایك دزده کړی پرنسیپ پرا نگیـــــزه(یاحالت) اود هغی پەمقابل کـــی عکس العمل (څواب) باندی بنـاشوی دی . دانگیـزی او عـکس-العمل ترمینځ رابطه د S—Rدفورمول په ذریعه افاده کیږی .

ژوندی اور گانیزم چی له یو ی انگیزی (Stimulus) سرەمخـا-مخ شی نو هرو مرو د دغی انگیزی(محرك یامنبه) په مقابل کی یـــو ډول عکس العمل (Response)څرگند وی . دمثال پەتوگه ، کەد

(c) ketabton.com: The Digital Library

چنگښـــــی پښی ته ستن وروړوچنگښه خپله پښه ور ټولوی .تارن ډایك وایی چې په حیواناتو (اوحتی انسانانو) کی سره ور ته انګیزی سره ور ته عکس العملونه‌راپاروی‌که انګیزی ته‌په پښتو کی (پاریزه) یعنی پاروو نکی ووایو او عکس العمل هم (ځواب) وبولونو زمـونږ فورمول د (پـــځ) پنه غوره کوی.یعنـی هر وخت پـــه (پ) پسې(ځ) راځی . زده کړه د (پ ــ ځ)دا پرېکودپرله پسی ټینګو لو په نتیجه کی مینځ ته راځی . تر ځو پوری چې‌د(پ) او (ځ) ترمینځ اړیکی ټینګیږی حیوان اشتباه کوی ، ازما پښـــت‌کوی ، بیا اشتباه کوی او په پای کی یوه رابطه پیدا کوی . دتکرارپه‌واسطه دغـه رابطه پسی پـیاوړی کیږی‌چې دغه حالت ته زده‌کړه‌وایو.

دتارن ډایك دزده کړی نظریه‌پردرو اساسی قوانینو ولاړه ده چې له‌هغو ځخه بیانور فرعی قوا نیـــن‌را ایستل شوی دی . دغـه در ی قوانین د چمتو والی ، تمریـــــن (تکرار) ، او اغیزی (effect) په نامه یادیږی . (کیدی شی چې‌داغیزی په ځای د ثمری یا نتیجـی کلمه هم استعمال کړو .)دچمتو والی مقصد دادی چې‌ژوندی اورګا ـ نیزم باید په داسی اروایی حالت‌کی وا قع وی‌چی د عمل دپاره لـــه ځانه چمتو والی و ښیی . دتـارن‌ډایك په عقیده د دی دپاره چې د (پاریزی) او «ځـواب» تر مـینځ اړیکی ټینګ شی حیوان یا انسا ن باید په داسی ذهنی موقف کـــی‌واقع شوی وی چې په پای کی یې (اغیزه) تحقق وموهی . دمثال پـــه‌توګه ، که زده کوو نکی په ډیـــر غمجن یابی اندازی خوشحاله‌حالت‌کی دښوو نکی درس ته ناست‌وی نو زیات احتمال دادی چې دښوو نکی درس به‌په ښه توګه زده نکړی شی .

که‌یو موړ ماشوم د ډوډی پـــه‌ذریعه کار کولو ته وهڅوو احتمال لری چې ډوډی وا نخلي او دکارله‌اجرا کولو ځخه هم غاړه وغړ وی. له دی امله ، چمتو والی دزده کړی‌دپاره اساسی شرط دی .

البته یوبل ډول چمتو وا لی هم‌شته چې په وده (یعنی دعمر پـــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوخوالي) پوری اړه لری . تر څـو چی ماشوم یو ټاکلی منګ (عمر) ته‌ونه رسیږی ځینی کارونه نشی ترسره کولی . د ښوو نځیو پـــه لومړیو ټولګیو کی ماشومـــان (دچمتو والی دوره) تیروی خـــو د تارن ډایك مقصد دغه ډول چمتو والی نه دی چی له ودی سره ار ـ تباط لری بلکی د هغه مقصد ذهنی‌چمتو والی دی .

دتمرین یا تکرار قانون دی وا قعیت ته اشاره کوی چی هر څـو ـ مره د (پ ـ ځ) عملیه تـکرار شـی‌هماغو مره د (پ)او (ځ)ترمینځ‌اړ ـ یکی ټینګیږی . تکرار د زده کړی‌دپاره اساسی شرط دی .

لیکن تکرار یوازی هغه وخـــت‌موثر ثابتیږی چی نتیجه یا اغـیزه ولری . بیځایه تکرار چی کو مـــه‌نتیجه ور باندی مرتبه نه وی دزده کړی سره مرسته نه کوی .

دتارن ډایك تر ټولو مهم قانو ن‌داغیزی یا نتیجی قانون دی . د دی قانون په اساس کـله چـی د (پ ـ ځ) اړیکی یوه ګټوره او رضایت ـ بخښونکی نتیجه و لری نو د (پ)او(ځ) تر مینځ رابطه ډیره‌ټینګیږی داغیزی قانون په حقیقت کی دمکا فاتو په واسطه د زده کړی‌دپرمختیا قانون دی . ددی په خلاف ، مجازات‌یا ناکامی د (پ ـ ځ) تر مینـځ اړ ـ یکی کمز ور ی کوی اود زیات تکرارپه نتیجه کی د (پ) او (ځ) ترمینځ اړیکی بالکل شکیږی او له مینځه‌ځی. په تارن ډایك باندی انتقـاد شوی دی چی اغیزه یو ذهنـــــی(سوبژ کتیف) حالت بیانو ی اوله دی امله د ده تجربی میتود په ټوله‌معنا آفاقی (او بژکتیف) نه دی . لیکن داروا پوهانو په عقیده تار ن‌ډایك خپل اصطلا حات په دقت‌سره تعریف کړی دی اود (سو بژکتیو یسم) څخه یی ځان ساتلی‌دی. ځکه د ده په نظر نتیجه (یا رضایت‌بخښو نکی حا لت) ددی معنا لـری چی په راتلو نکی وار کی به حیوان‌هماغسی عکس العمل بیا وښیی . پرده باندی بیا انتقاد شوی دی‌چی‌موټر د راتلو نکی عکس العمل په بار ه کی له مخکی نه قطعـــــی‌پیشګویی نشو کولی ، تارن ډایك وایی چی زه قطعی حکم نه کوم‌بلکه‌د (غالب احتمال) اصطلاح‌استعما ـ لوم چی‌په احصا ئیوی قانون کی‌یوه مجازه کلمه ده . په دی ترتیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

تارن ډایك د زده کړی په اړواپوهنه‌کی‌د ډینا میك قوانینو پر ځای له احصا ئیوی قوانینو څخه استفاده کوي.
تارن ډایك له پور تنیو قوانینوڅخه‌ځینی فرعی قوانین هم ایستلی دی چی د هغو له راوړلو څخه‌تیریږو.

یوازی دومره یادو نه پکار ده‌چی‌تارن ډایك له (۱۹۳۰) کال نه ورو- سته پر خپله نظریه باندی نـــوی‌کتنه وکړه او د اروا پوهنی پـــــه بین المللی کانګرس کی (نیوهاون۱۹۲۹) کی‌یی وویل چی «ماځینـــی اشتباه ګانی کړی دی . » پـــــه(۱۹۳۲) او (۱۹۳۵) کی‌یی نـــور کتابونه ولیکل او په هغو کی یی خپلو ټیر و ټنو ته ګوته و نیوه.ده څرګنده کړه چی د تکرار قانو نباید په ناوړه توګه استعمال نشی او زیاته یی کړه چی‌بی‌نتیجی‌تکرارد زده کړی دپیاوړ تیا سبب نـــه ګرځی . په همدی ترتیب ده دا غیزی‌په قانون کی هم ځینی تعدیـــلا ت وارد کړل.

دپاو لوف د زده کړی نظریه

ایوان‌پتروویچ پاو لوف (۱۹۳٦-۱۸٤۹) د شوروی اتحاد نامتـــو طبیعی پوه او دنوبل دجایـــز ی‌وړو نکی داروا پوهنی اوفیزیولوژی په ساحه کی په مستقیمه توګه اود فلسفی دپیژندنی د تـیـور ی (اپیستیمالو جی) په‌برخه کی یی‌په غیر مستقیم ډول ډیر ستر او د یادونی وړ خدمتو نه کړی دی .

دپاو لوف د مشروط انعکاس نظریه او په عمومـــی ډول د ده دکتورین په طبیعی‌پوهنو کی‌دماټر یالیستی اروا پوهنی او دانعکاس د ډیالکتیکی ماټر یالیستی تیور ی(لکه دژبی او فکر ترمینځ اړ یکی حسی ازانګه او منطقی معر فت ،او داسی نورو) بنسټ وګر ځید . امریکایی اروا پوهان (ارنســـت ـهیلګارډ) او (ګورډون بووير) په خپل اثر (دزده کړی نظریی Theories of Learning
کی لیکی چـــی دپاولوف د زده کړی نظریی نه‌یوازی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شوروی اتحاد بلکی د نړی په نورو هیوادو کی او له هغی جملی نه‌د امریکی د متحدو ایالتو نو په علمی محافلو کی له تاوده هر کلی سره مخامخ شوی دی . امریکا یی‌اروا پوهانو (لکه گوتری ، سنکینر او هل)دده له دکتور ین څخه‌زیاته‌استفاده کړی ده . دوی زیاتوی‌چی دپاو لوف علمی نفوذ لاتر اوسه په‌اروا پو هنه کی مسلطدی‌او ((مونږ نیکمرغه یوچی د مشروطانعکاس په‌باب د ده نظریی اکثری پـــــه انگریزی ژبی تر جمه شوی اوزمونږلاس ته رارسیدلی دی .))

ایوان پاو لوف تر (۱۹۲۵)پوری‌په عسکری طبی اکاډمی کی دپرو ـ فیسر په توګه وظیفه اجرا کوله ،اوَد(۱۹۰۷) کال‌راهیسی دعلوموداکاډ ـ یمی غړی و . ده دمشروط انعکاســد میتود په ذر یعه په ا نسا نا نـو او حیوا ناتـو کی د آفا قـــــــــی‌تجربوی میتود په تطبیقولو ســره لوړ عصبی فعالیتو نه و څیړل.

دمشروطو انعکاسو نو څیړ نی‌پاولوف ته د دماغ دفعالیت دمیکا ـ نیزم او اساسی قوانینو دکشفو لوزمینه برابره کړه . په لومړی سر کی پاو لوف دهاضمی فیزیو لوژی‌تر څیړنی لاندی نیولـــی وه او د خپلو مطالعاتو په‌ترڅ کی د مشروـطو انعکاسو نو له مفکور ی سر ه آشنا شواو هغی ته یی انکشا فـورکړ.

دا هم باید وویل شی چی لـــه‌پاو لوف نه مخکی دروسیی نامتـو فیز یا لو جست او ماټر یا لیست‌اروا پوه (ایوان میخا ئلوویـــــچ سیچینوف) د مغزو دانعکاسونو په‌باب څیړنی کړی وی او له‌همدی امله (سیچینوف) ته د روسیی د فیزیو لوژی د پلار اودماټریالیستی اروا پوهنی د موسس لقب ور کړشوی دی . (دزیاتو معلوما تو دپاره وګوری ، د فلسفی قاموس ، دپرو. ګرس خپرو نه ، مسکو ، ۱۹٦۷ ، مخ ٤۰۳) .

په دی کی شك نشته چـــــی دیونانی (ارستو) نه‌نیولی تـــــر (سیچینوف) پوری د نړی ډیـــروپوهانو د پیوستون (تداعی) له‌لاری دزده کړی په‌باره کی نظریی څر ـ ګندی کړی دی خو پاو لـــوف د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشروطی آزانگی «انعکاس» په برخه کی د علمی څیړنو په مرسته یوه مهمه نظریه فورمو لبندی کړه، (ارستو) عقیده در لوده چی یو مطلب د نژدیوالی (مقار نت)، ور ته‌والی (مشابهت) او تضاد په‌واسطه په‌ذهن کی په ښه توګه ځای‌نیسی‌اود همدغو عواملو په مرسته په آسانی سره تداعی کیږی هم . ته

اوس به وګورو چی مشرو طه ازانګه (Conditioned refex) څه ته وایی اود زده کړی دپاره څه اهمیت لری مشروط انعکاس (چی څینی‌یی شرطی ازانګه هم بولی)هغه انعکاس (یا ځواب) ته ویل کیږی چی له‌اصلی محرك«انګیزی»نه‌پرته دکوم بل محرك په واسطه مینځ ته راشی . په دی اساس ،اصلی پاریزه (محرك یا انګیزه) نا مشروطه پاریزه بلله کیږی .دمثال‌په‌توګه ، یو تیخور ماشوم په‌لومړی سرکی د تی په لید لو سره کوم‌عکس العمل نه ښیی بلکی یوازی هغه وخت چی تی یی له شونډو سره ولګیږی عکس العمل څرګندوی .

خو څرنګه چی ماشوم ډیر ځله‌دتی له رودلو نه مخکی تی‌په‌سترګو وینی په‌نتیجه کی د تی منظره د دی‌سبب ګرځی چی ماشوم خپل شونډی وځښینبی (یاپه بله ژبه‌عکس العمل څرګند کړی) . په همدی ترتیب ، انسانان ډیر زیات‌شمیر شیان د مشروط انعکاس له لارې زده کوی اود څینو اړواپوهانوپه عقیده په هر ډول زده کړه‌کی‌په یوه یابله بڼه د مشروط انعکاس پښه دا خله ده . یوه ماشوم چی ستن (پینچکاری) نه وی وهلی .لومړی سر کی له ستنی نه‌نه‌ویر – یږی خو وروسته له هغی چی ستن‌ووهی دستنی له لیدلو څخه ویریږی او حتی د ډاکتر له لیدلو څخه هم‌ترهه کوی . یو چاچی له‌خپلو دوستانو سره په مینه‌او اخلا صښ‌ژوند کړی وی او له هغو څخه جفا ووینی په نتیجه کی د نویودوستانو له پیدا کولو سره هم علاقه نه لری .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاو لوف تجربی :

پاو لوف مخکی له دی چی سپی‌ته غذا ورکړی زنګ به‌یی واهه او ور پسی به‌یی سپی ته غذاوراچوله‌کله‌چی نه (۹) ځله دغه عمل تکرار شود سپی له‌خولی نه‌د نارواتلس‌ځاځکی توی شول . د پنځلس‌واره تکرار نه وروسته د سپی له خو لی‌نه‌دیرش ځاځکی توی شول . بل وار ته یوازی زنګ ووهل شو اوغذا ورسره نه وه خو سره له دی دزنګ په اوریدو سره دسپی لـه‌خولی نه پنځه شپیته ځاځکـــی وځخیدل.

دپاو لوف په عقیده نه یواز ی دزنګ آواز بلکی د غذا دلوښی لیدنه هم ښایی دشرطی انعکاس د پیداکیدو سبب شی . دا خبره هم د یادونی وړ ده چی د پاو لوف پـه‌نظر انعکاس کیدی شی چی‌مثبت یا منفی ، پاروو نکی یامخنیوونکی‌وی . انعکاسو نه دانسان له عصبی سیستم سره اړه لری . مشرو طانعکاس دنامشروط انعکاس پـــه خلاف ، موقتی وی او تریوه وخته‌پوری داصلی محرك (غیر مشرو ط انعکاس) په غیاب کی ور ځنـــی‌کار اخیستل کیدی شی . برسیره پردی دپار یزی او انعکاس تـــرمینځ زمانی فاصله هم دپاملر نی‌وړ ده . زده کړه په هغه وخت کـــی‌اغیز ناکه وی چـی د مشرو طـی پاریزی او انعکاسی ترمینځ زما نی‌فاصله په‌دقت سره سنجو ل‌شو ی وی .

دپاو لوف دزده کړی نظریه چی‌لومړی پر حیوا ناتو باندی تطبیـق شوی وه وروسته دانسانانو پـــه‌مورد کی هم تطبیق شوه. له‌پاولوف نه‌ورسته نورو څیړو نکو په تیر ه‌بکتریف په دی برخه کی زیاتـــی څیړنی او تجربی ترسره کړی .

دپاو لوف د نظریی تطبیقی‌اړخ:

لکه مخکی مو چی وویل انسا نډیر زیات شمیر شیان د شـرطـی انعکاس له لاری زده کوی .دپاو لوف په عقیده شرطي کول (یـــا مشروطول) د هر ډول زده کړ ی‌لومړ نی بنسټ ګڼل کیږی . شرطي انعکاسو نه فطری او غریز ی‌نه‌دی‌بلکه تحصیلی او اکتسابی دی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

له همدی امله د واقعي زده کړی په‌مفهوم استعما لیږی . دپاو لو ف
دزده کړی له نظریې څخه دښوونې‌او روزنې دمسایلو په حلولو کې
بنایسته زیاتی استفادی شوی دی‌چی ځینی مثالو نه به‌یی دلتـــه
راوړو.

لومړی دا چې د مشرو طولو د پاره باید له مشرو طی پاریـــزی
څخه نا مشروطه پاریزه د مخه وی‌او به دی توګه زده کړه ډیر ژر
تحقق مومی . البته تجربی ښودلی‌ده چی د ترتیب په معکو سو لـــو
(یعنی د مشروطی پاریزی پـــه مخکی کولو) سره هم زده‌کړه واقع
کیږی خو داکار ډیر وخت نیسی‌اوزیات تکرار ته اړ تیالری .دمثا ل
په‌توګه ، که لومړی ماشوم تـــه‌انعام ورکړو او بیا لغات وربانـدی
زده کړو په دی صورت کې هم زده کړه واقع کیږی خو بهتـــر
صورت یی دادی چی لومړی ماشوم‌لغتونه زده کړی او د دغه عمل نه
وروسته انعام ورکړو .دانعام‌ور کولو او دلغتو تو دزده کولو تـر-
مینځ باید ډیر وخت تیر نشی‌خوزده کوونکی احساس وکړی چـــی
انعام دده له‌ځانګلی عمل سره اړ ه‌لری .

دوهمه دا چی دمشروط انعکاس‌د تقویې دپاره تکرار ډیر اهمیـــت
لری. په لو مـړی سر کې عصبی سیستم د مشروطی پاریـــز ی
(انګیزی) په مقابل کې له ځانـــه‌عکس العمل نه ښیی . خو له خـو
واره تکرار نه وروسته عکس العمل‌خرګندوی او دزیات تکرار پـــه
نتیجه کې انعکاس تقویه کیږ ی.له دی امله تکرار او تمرین دزده ـ
کړی یو مهم عامل دی .

دریمه دا چی تشویق
motivation

هم په زده کړه کې ډیر ستر نقش‌لری . تشویق په هغه صورت کې
اغیزناك وی چی له احتیاج ســـره‌تړلی وی او کومه ګټه ور څخـــه
متصوره وی .

دمثال په‌توګه ، اکثر خلك‌اوس‌هغه ژبی زده کوی چی په علومو ،
ټکنالوجی ، تجارت او بین المللی تفاهم کې ور ځنی زیاته‌ګټه‌اخیستله

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږی . ښوونکی پخوا لـه‌دی چې‌دیوی موضوع په تشریح‌پیل وکړی باید زده کوو نکی په ذهنی لحاظ ددرس زده کولو ته تشویـــــق کړی.

څلورمه دا چې د زده کوو نکواستعدادونه‌هم یو تربله‌توپیرلری.په دی اساس ، دمشروطو لو په‌وخت‌کی‌د عمومی حالاتو په ترڅ کی باید خصوصی حالاتو ته هم پاملرنـــه‌وشی .

پنځمه دا چې په زده کړه کـــی‌هـمیشه تعمیم او انتقـال دا خـل وی . د تعمیم څخه مقصد دادی که یوزده کوونکی په وړه ساحه کی یوه مفکوره کسب کړی هغه بیا په‌لویه ساحه کی هم تطبیقوی. انتقال هم تعمیم ته ورته دی خو په‌انتقال‌کی د ور ته والی پر مفکوره باندی زیات لنگر اچول کیږی . د څینـــوتاکلو مهار تونو زده کړه دنـــورو مهار تونو له‌زده کولو سره مرسته‌کوی . د مثال په توګه ، که څوک‌یوه ژبه ښه زده کړی کید ی شی یو ه‌بله‌ژبه چې په‌خپل جوړ ښت کی له هماغه ژبی سره ور ته والی لری‌په‌انډ وخت کی زده کړی . البته‌دا هم ممکنه ده چې د څینو مـهـار تونو زده کړه دیوه بل‌مهار ت‌دزده کړی مخنیوی وکړی . ویل کیږ ی‌چې دتایپ زده کړه د پیانو دزده‌ـ کولو مخه نیسی .

دګیشتالت اروا‌پوهنه: پخوا له دی چې په ژب ښوو نه کی‌دګیشتالـ لت اروا پوهنی پرنسیپو نه وڅیړ لشی د دی اروا پوهنی پس منظـر هدفونه اا ار زښتو نه به‌په لنـډه‌توګه معرفی شی .

ګیشتا لت په Gestalt اصل کی جرمنی کلمه ده چې دشیانو درا غونډولو او کښیښو دلو طریقی‌ته ویل کیږی . په قاموسونو کـــی ګیشتا لت د بیلګی (نمونی) اوشکل په معنا هم راغلی ده .

د ګیشتا لت اروا پوهنه دنولسمی‌پیړی په وروستیو وختو کی‌په‌جرمنی کی مینځ ته راغله اود (۱۹۱۳) کال‌نه وروسته یی په‌ټوله نړی کـــی شهرت ومونډ . د ګیشتا لت اروا پوهنی مو سس (مـا کس ورتیمر) دی خود ده په څنګ کی د (ولفګا نګ کوهلر) او (کورت کافکا)نومونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

همد یادو نی وړ دی .ور ټیمرکوهلراو کافکا خپلې څیړنې په آلمان کې پیل کړې ، په امریکا یې اروا پوهنه‌یې انتقادو نه وکړل ، او بیا‌یې‌دخپلو نظریو د دفاع دپاره دامریکې متحدوایالتو نو ته سفر ونه وکړل او همـا‌غلته یې استو ګنه غوره کړه .

دکیشتالت اروا‌پوهنې په فلسفه، بنکلا پیژندنه ، بیولوژۍ ، کیمیا ،او اقتصاد کې هم نفوذ وکړ خو مونږدلته یوازې پرهغو موضو عګانـــو غږیږو چې د زده کړې د پرا بلمونوله حلولو سره مرسته کـــوی . دګیشتا لت اروا پو هنه دامریکـــې بیهیویریزم ،دتارن دا یك د زده‌کړې دنظریې ، او تداعي دنظریو پر ضددیوه عکس العمل په توګه رامینځ ته شوه . امریکایې اروا پوهنې زیا تره میخانیکې او موزا ئیك بنه‌در ـــ لوده . د مثال په‌توګه ، په امریکایې‌اروا پوهنه کې د اشتباه او ازما ـــ ینښت، ګټې او مکافات ، له‌جزءنـــه‌کل ته تعمیم ، تدریجي بدلون،میخا‌ـ نیکي زده کړې ، او پاسیف شعور پرنسیپونه منل شوی وو .دګیشتا ـــ لت اروا پوهنې له خوا د پور تنیـــوپرنسیپونو پر ضد داعترا ضـــ غږ پورته شو او ویې ویل چې اجزا که‌هر څومره په دقت سره تحلیل هم شی د کل د پیژندنې دپاره بسنه نه‌کوی. د مثال په ډول ، او به لـــه آکسیجن او هایدرو جن څخه ترکیب‌شوی دی خو که مونږ دآکسیجن او هاید روجن خواص په جلا جلا توګه‌وپیژنو د دی معنا دانه ده چې ګویا مونږ داوبو خواص هم پیژند لـــی‌دی .

دګیشتا لت اروا پوهنه لـــه‌کل نه‌جزء ته ځې او شیان جلا جلا او توټه توټه نه ګوری بلکې دیوه‌کل‌په چوکاټ کې‌یې له‌نوروشیانوا‌وحالاتو سره دار تباط په ترڅ کې مطا لعـــه‌کوی.

کله چې یو شخصیت موازی کر ښې‌ګوری داسې نه کوی چې لومړی‌یوه کرښه او ور پسې بله کرښه‌وګو ری بلکې دواړه په همغه وخت کې وینې اود ((موازی توب)) مفکوره‌یې‌په ذهن کې انځور یږی . د ګیشتا‌ـ لت ازوا پوهنې عمده مقولې دادی :کل، جوړ ښت ، رابطه ، حالـــت (یا موقعیت) ، او بصیرت (چې،په‌خپل مفهوم کې له شهود یا نـــا‌ـ څاپې پوهې سره نږدیوالی لري.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبیهیو پریزم په اروا پوهنه کې‌یوه پیشو د غذا دلاس ته راوړلود پاره داشتباه او ازما پښت له لارې‌پرمخ ځي . پیشو اشتباه کوی بیا په تصادفي توګه غذا ته لاره پیداکوی . دغه عمل خو ځله‌تکرار یږی په‌پای کې پیشو زده کوی چې څنګه(مثلا دتار په کشولو سره) خپل ځان غذا ته ور ورسوی . د ګیشتا لت اروا پوهنه زده کړه د بصیرت او ناڅاپي پوهې محصول بولي .کوهلر د خپلې تجربې دپاره چمپا - نزی انتخاب کړه . ده په یوه کوټه‌کې کیلې خوړ نده کړه اویوصندوق یې هم چیرته په کونج کې کیښود.چمپا نزی کیلی ته وکتل خو پو ه شوه چې کیلی ته نشی ورسیدلی. یونا څاپه د صندوق‌ځخه‌داستفا- دی په فکر کې لویږی . صندو ق‌را اخلی او په هغه ځای کې یې ږدی چې کیلې ځوړنده ده . دصنـــدوق‌سرته په ختلو سره کیلی ته ټو پ ورا چوی او را اخلی یې .

همدا رنګه په‌یوه بله تجربه کې‌کیله دیوه نل په مینځ کې ایښود ل شوی ده او په کوټه کې یو کوتك‌هم شته . چمپانـــزی له او ږده ((چرت)) نه وروسته کوتك را اخلی‌کیله ټیله کوی او له نل‌نه‌یې‌راباسی بل ځلې دوه لنډ کوتکو نه په کوټه‌کې ایښودل کیږی چې هیڅ یویی کیلی ته‌نه ور رسیږی .

چمپانزی دیوه کوتك په‌پای کې‌بل کوتك ږدی او په ټیله کولوسره کیله له‌نل نه راباسی .

کوهلر داسی نتیجه اخلی چې دوسابلو د موجودیت په صورت کې لوړ حیوانات او انسان خپل شعورپه‌کار اچولی شی. درابطې موجو - دیت او د چا پیر یال جوړ ښتیـزمشخصات له زده کړې سره پو ره مرسته کوی . د ګیشتا لت اروا پوهنه د تکرار او تمرین په ځا ی پرپوهه او بصیرت باندی ټینګا ر کوی او عقیده لری کومه زده کړ ه چې د ژوزی پوهې او بصیرت لـــه‌لارې لاس ته‌راځي له‌هغې زه‌کړې‌نه ډیره اغیزمنه ده چې تشې دتکراراوتمرین په واسطه حاصلیږی . دتکر- ار له لارې زده کړه ژنده زده کړه‌ده‌او ګټوره نتیجه نه ور کوی . په‌دې

(c) ketabton.com: The Digital Library .

کی شک نشته چی په ځینو وختـــو کی د ګیشتالت اروا پوهنی نظر په سمه ده خو په مقابل کې ځینې مهار تونه د تکرار او تمرین له لاری بنه زده کیږی . مثلا په بدنی روز نه کې او همدا رنګه د ژبی په زده کړه کې تمرین ډیره ګټه لری . لیکن په بدنی روزنه اود ژبی په زده کړه کې هم داسی موارد شته چی عقل سلیم ته باید بلنه ور کړه وشی .

دفټبال په لوبه کی او په ســوک وهلو کی ښایی د تمرین تر څنګه پوهی او بصیرت ته هم اړ تیاولرو.

دژبی په زده کړه کی د ګرامری قواعدو استعمال ار زښت لری . په عمومی ډول ویلی شو چی تمر ین او بصیرت دواړه مهم او ډیر څه یودبل متمم دی .

د زده کړی په برخه کی د حالت یا موقعیت مساله هم ډیر اهمیت لری . د دی مطلب د روښا نتیادپاره به خو مثالونه راوړو . که تاسو خپله ګوته دسترګو په مخکی ونیسی لو مړی یوه سترګه پټه کړی او بیـــا وغړوی او بی له څنډه ور پسی بله سترګه پټه کړی څه به وو یـــی؟ غالبا تاسو ته به داسی احساســـ پیدا شی چی د دوهمی سترګی د پټولو په وخت کی موګو ته یوی خواته حرکت کوی .

لیکن وا قعیت دادی چی ستاسو په موقعیت یا وضع کی بدلون را ــ غلی دی . دا ستاسو دکتلو مو قعیت دی چی تغییر یی کړی دی . یو بل مثال : مونږ همیشه وایو چی (لمر راوخوت) آیا داخبره سمه ده ؟ د شیی چی په آسمان کی اوریځی په چټکی سره حرکت کوی آیا داسی نه بریښی چی تر سپوږ می لاندی اوریځی ولاړی دی او پخپله سپو ــ رمی په تیزی سره روانه ده ؟

د دی ټولو مثالونو مقصد دادی چی زده کوو نکی د زده کړی پـــه وخت کی یو ټاکلی حالت یا مو قعیت لری . داحالت کیدی شـــی ذهنی ، مکانی یازمانی وی (چی دادواړه پر ذهن باندی اغیزی کوی) نود دی دپاره چی زده کوو نکـــی مطلوبه نتیجه لاسی ته راوړی باید چی په مناسب حا لت کی واقع شی د (جان لاک) مشهوره تجربه داسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وه چې يو لاس يې (مثلا ښې لاس) يې دتودو اوبو په لوښي کې اوکيږ لاس يې د سړو اوبو په لوښي کې د څو دقيقو دپاره ايښې وو. بيايې دواړه لاسونه په تومنو اوبو کـــې کيښو **دل ګوري چې ښې لاس يې د سوړ والی او کيږ لاس يـــې** د تودوالی احساس کوی . او بهخو د دواړو لاسونو دپاره عين شی دی خود لاسونو پسې منظر يوتر بلـه توپير لری . دا وضع په ټولنيـــزژوند کی هم شته . دوه تنه ماموران خـپل آ مـر ته و ر ځی . يوه ښه کار کړی دی او هغه بل بد. آمر صاحب يوه ته هم څه نـهوايی . کوم مامور چې ښه کار کړی دی له آمر څخه خپه کيږی او هغهبلتری خوشحا ليږی ځکه چې يوهد تحسين توقع در لوده او هغه بل دتوبيخ.

ښايی محترم لوستو نکی وپو ښتی چې دا ټولی خبری بالا خره د ژب ښوونی له مسالو سره څه اړهلری ؟ داپوښتنه پر ځای ده .اوس به مونږ د گيشتا لت اروا پوهنـــــی تطبيقی اړخ په نظر کی ونيسو .لومړی بهله کل نه جزء ته تګ شرح کړو:

د گيشتا لت اروا پوهنی له روا جيدو نه مخکی دلوست کتابو نه له الفبا يعنی دتوريو (حروفو) څخـــهپيل کيدل ، ور پسی به کلمی راتلی او پهپای کی به جملی پيل کيدی .ليکن اوس دلوست اکثر کتابو نه دتوريو څخه نه شروع کيږی اوحتیدلوست په اکثرو درسی کتابونوکی دالفبا توری په آخر کی را ځی .**دلته د گيشتا لت اروا پوهنی دوه** پرنسيپونه په نظر کی نيول شوی دی : لومړی له کل نه جزء ته تګ او دو هم د پو هی يا بصيرت پـــرنسيپ . د لومړی پر نسيپ مقصد دادی چې اجزا (توری) دکل(جملو)پهترڅ کی زده کيږی د دوهم پر ـ نسيپ مقصد دادی چې زده کوونکیبايد داسی عبارت ولولی چې معنا ولری او زده کوونکی ته بصير تور کړی. زده کوونکی دتورو پهمعنا او مفهوم نه پوهيږی . د جملی دزدهکولو په ترڅ کی زده کوونکی ورو ـ ورو له آوازونو او توريو سره هم آشنا کيږی . بله دا چې آواز ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کلمی په اصل کی د پوهو لواوراپوهولو دپاره دی او پوهول او راـ پوهول د جملو په واسطه تر سره‌کیږی نه د کلمو او یا فقط آوازونو په وسیله .

درابطی څخه مراد دادی چی ترهولو ښه زده کړه هغه ده چی له زده کوونکو سره د روابطو په درك‌کولو کی مرسته وکړی . پخپله علم د روابطو مجموعه ده خو په دی‌شرطچی دغه روابط د شیانو او پدیدوتر مینځ ماهوی ، ضرور ی ، تکرار یدونکی ، او نسبتا دوام لرو نکی اړیکی وی چی په اصطلاح کی قوا نین او پرنسیپونه بلل کیږی . کله چی یو ماشوم باران گوری په دی‌نه پوهیږی چی اور ښت له اور ـ یځی ، حرار ت ، بړاس اودسمندرله اوبو سره څه ار تباط لری . خو کوم وخت چی د ماشوم پوهه زیاته‌شی د شیانو او پدیدو ترمینـــــځ اړیکی درك کوی . د رابطی پیژندنه‌نه یوازی په طبیعی او ټولنیـــــزو پوهنو کی ستر ارزښت لری بلکی‌په ژبه‌کی هم زیات اهمیت لری . د یوی مفکوری د څرگند ولودپاره‌پایدد دال (لفظ) او مدلول(شی ،پدیدی) ترمینځ عینی او صریح اړیکی‌وپیژ ندل شی . دوینا منطقی تسلسل‌او دمختلفو مفکورو یو تر بله نښلول‌او مطلب ته‌په خپله قرینه کی څای ورکول ، د وینا دمرکـــزی هستی‌ټاکل ، او داساسی او فرعی‌مفکورو په خپل خپل څای کی راوړل ، داټول درابطی له مفهوم څخه زیږ ـ یږی . همدا رنگه د رابطی په‌برخه‌کی دو خت او څای مساله هم طر ح کیږی په دی باره کی له پخوا وختوڅخه ډیری لیکنی او څیړنی شو ی دی .

د مثال په ټو گه و یل کیږی. چی فصیحه وینا هغه ده چـی دحال له غوښتنی سره سمون‌ولری‌او په هغـــــه کی د وخت او څای اقتضاء ته پاملرنه وشی . د ژ بی‌ښوونکی کولی شی چی په دی برخه کی له کلاسیك‌ادبیاتو په تیره‌دمعانی‌له‌علم څخه زیات مثالونه راوړی .

د گیشتالت په اروا پوهنه کی د پوهی یا بصیرت (Insight)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکی مخصوص صا د پاملرنې وړ دی .

پخوا به په ښوو نه او روزنه‌کې‌د زده کوو نکو پر حافظه باندې‌ډیر زیات باراچول کیده او ډیر ځله به شاګردانو داسې معلومات حافظې ته سپارل چې په مفهوم باندې به‌یې‌هم ښه نه پوهیدل . زمونږ په‌هیواد کې به د عربي ژبې د زده کولودپاره‌طالب العلم ((صرف میر)) یادداوه چې په نتیجه کې به‌یې ځینې شا ګردان په عصبي نارو غتیا وهم‌اخته کیدل . په کوچنیوالي کې مې ډیرځله اوریدلی دی چې خلکو به ویل ((پلانکی طالب سر میر «صـــر ف‌میر» لیونی کړ .)) د دی علت‌داو چې پر حافظه باندې به ډیر زور اوفشار اچول کیده او شاګرد به له ذهني ربړو سره مخامخ کیده . دګیشتا لت اروا پوهنه په زده کړ ه کې پوهې او درک ته زیات اهمیت‌ور کوی . د دی اروا پوهنې توصیه داده چې درسي کتابونه باید پداسي‌ترتیب ولیکل شي چې د میخا نیکي یادولو په ځای زده کوو نکي دمو ضوع ژورو ته ور ننوزی ، په‌مطلب ښه وپوهیږی او ضروري معلوما ت‌یې ذهن ته وسپاري . کله چې زده کوونکي دموضوع په مطلب او مقصدښه وپوهیږی په حافظه کې هم تر ډیره وخته پاتې کیږی او که ځینې‌معلومات یې‌له یاده هم ووزی اسا‌سي مفکوره او پرنسیپ یې په ذهن‌کې پاتیږی او دز ده کوونـــکي د شخصیت جزء ګرځي .

د ښوو نکي وظیفه داده چې په‌زده کوونکي کې داستعجاب احساس راوپا روی ، له موضوع سره یـــې‌علاقه مند کړی ، او په تاکلی‌مو ـ ضوع کې یې زده کړی ته تشویق‌کړی خو د لکچر یا توضیح په ځای د زده کوونکي دپاره داسي زمینـــه‌برابره کړی چې هغه پخپله ځینې اړیکې او د مسالې د حل ځینې‌اړ خونه کشف کړی ، خپل ماغزه په کار واچوی اود موضوع ژورو تـــه‌ورننوزی . ښوو نکي پاسیـــف او لاس تر زنې نه کښینې بلکې‌داسې‌شرایط برابروی چې له زده کوونکي سره د موضوع په فهم او درک کې‌مرسته وکړی . په دی ترتیب،زده کوونکي تیاره لقمه نه ترلاسه کوی بلکې پخپله زیار باسي چې مسا له

(c) ketabton.com: The Digital Library

حل کړی ، له خپل کار اوزیار نه‌خوند اخلی ، پر ځان ویسا اواعتماد پیدا کوی ، د خیړنې له اسلوب‌سره آشنا کیږی ، دخلاق اوابتکاری فکر خاوند کیږی ، اودوړیا لاس‌ته‌راغلو شیانو او مفتخوری نه کرکه کوی .

د ګیشتالت اروا پوهنې د روا جیدو نه وروسته داسی مفکوره‌مینځ ته راغله چې ښوونځی د ما شـــوم‌دپاره دی ، دماشوم روزنه د ښوونځی اصلی هدف دی او نور ټو ل‌تدریسی او اداری فعالیتو نه د ده‌د پاره دی .

ځرنګه چې ماشوم د ښوو نځـی زړه او مرکز دی نو د
Child-Centered
ښوونځي اصطلاح رواج شوه .

په دی ښوو نځی کی نصاب ا ودرسی پرو ګرام دماشوم د روحیاتو او غوښتنو سره عیاریږی ، د ده‌سویه په نظر کی نیوُله کیږی.د ده دستونزو د حلولو دپاره زیار ایستل‌کیږی، اوهر ځوك او هر څه د ده دخدمت دپاره ګومار ل کیږی . له‌دی‌نه‌مخکی عمومی ذهنیت داسی و چې ماشوم به مجبور وهغه څه زده کړی‌چې د ده دپاره ګټور او لازم ګڼل شوی دی . دا مهمه نه وه‌چې ما شوم هغه مضمون زده کولی شی که‌نه بلکی مجبور و چې زده یی‌کړی‌که څه‌هم په وهلو او ټکولو سره‌وی د ده سویه اور وحیه مهمه نه وه‌بلکی د ښوونکی لزوم دید مهم و او پخپله ښوو نکی مهم و . په‌بله ژبه‌ماشوم د ښوو نځی دپاره و نه‌ښوونځی د ماشوم دپاره . د ګیشتالت‌اروا پوهنې آسس په ګاډی پسی‌ونه تاړه بلکی ګاډی یی په آسس پور ی‌وټړله . البته دا خبره به مبالغه‌وی که د ګیشتالت اروا پوهنه لـــــه‌اجتماعی ـ اقتصادی جوړ ښتونو نه تجرید کړو. بالعکس ، د ګیشتا لت سایکا لوجي د خپل وخت او چاپیریال د ټولنیزو او اقتصادی‌شرا یطو زیږنده وه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دزده کړی ځینی عمومی پرنسیپونه:

زده کړه دسلوك تغییر ته ویل کیږی خو په دی شرط چی نومو ړی تغییر ارثی ، غریزی اود عمردپو خوالی زیږنده نه‌وی . نامشروط یا فطری عکس العمل د زده کړی پـه کټیګور ی کی نه راځی. نوزده کړه دسلوك هغه تغییر دی چی دتجربی‌او پراتیك په نتیجه کی رامینځ ته کیږی. دزده کړی په موضوع کـی‌ډیر زیات عوامل دخیل دی او لـه همدی امله تراوسه پوری دزده کړی‌پـه برخه کی یوه ټاکلی او د ټولو له‌خوا منل شـوی وا حده تیـوری‌نه‌ده وړاندی شوی . سره له دی، یو شمیر عمومی پرنسیپونه شته چی د اروا پوهانو اود بنـوونی او روزنی د متخصصا نو له‌خوا تاییدشوی دی چی دلته به‌په لنډه توګه معرفی شی . لومړی باید ووایوچی‌په هره زده کړه کی زده کوونکی، بنـوونکی ،د زده کړی‌ماده یاموضوع‌اود زده کړی چاپیر یال (یا شرایط) لازمی عناصر دی چی د هغودنشتو الی په صورت کی زده کړه امکا ن نه‌لری . کیدی شی‌چی زده کوو نکی‌یوساده ژوندی اور ګانیزم او بنـوونکی هم یو شی یایوه پدیده وی.خودلته زموږ دبحث موضوع انسان دی او له دی امله دنورو ژوند یـواورګا نیز مونو په برخه کی دمثـالونو له راوړلو څخه تیریږو .

دا څرګنده خبره ده‌چی هرانسان‌زیار باسی خپل هدف ته‌درسیدو د پاره لنډه او آسانه لاره وموږ .له‌لرغونو زمانو راهیسی انسانانوزیار ایستلی دی چی خپل کارونه پـــــه‌آسانه طریقه سرته ورســـوی . د بنـوو نی‌او روزنی پوهانو هم‌د علم‌دتحصیل دپاره دآسانو او لنډولارو دپیدا کولو په برخه کی‌ډیری‌خیرنی‌کړی دی . خو دا ټکی باید هیر نه کړوچی د شخص هڅه ،مینه، ذو ق‌فعالیت او له مسوو لیت نه ډك بر خورد داسی عوامل دی چی هیڅکله‌د زده کړی له صحنی څخه د غیر حاضر یدلو حق نه‌لری . د زده کړی‌هغه تکنیکونه چی دلته معرفی کیږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډیر عمومي دی او هرڅوك کولی‌شی‌په عمل کی‌یی تطبیق کړی او ګټه تری واخلی . راځی ترهر څه دمخه‌خپله پوښتنه په ساده او صریحو الفاظو کی طرح کړو . پوښتنه‌داده:

کوم عوامل د زده کړی له آسا نولو سره مرسته کوی ؟ د دی‌پو ـ ښتنی ځواب به‌په لاندی مادو کی توضیح کړو :

۱ـ دهدف ټاکنه : که‌دزده کړی‌هدف څرګند او مشخص‌وی نو خپل هدف ته‌په آسانی سره رسیدلـــی‌شو . یوه معمولی لاره داده چی‌هره ورځ په ټاکلی ساحه کی ګامو نه‌واخلو ، مطالعه وکړو ، په څیړ نه لاسی پوری کړو ، او خپلی‌زده‌کړی‌ته انکشاف ور کړو . بله لار هغه ده چی د ګیشتالت‌اروا پوهنی‌له‌خواهواره شوی ده او هغه داچی د جز ـ ئیاتو له‌څیړلو نه مخکی ترهد فـه‌پوری درسیدو یو کلی تصویـر او بشپړ انځور په ذهن کی ترسیـــم‌کړو. د دی په ځای چی یو یو ګام پورته کوو باید پراوونه ، واحدونه‌عمدد ځانګی تشخیص کړو ، دهغو ترمینځ اړیکی کشف کړو او له‌دغی((اکتشافی الوتنی)) نه وروستـــه جزئیات او لوړی ژوری‌په دقت‌سره‌مطالعه کړو ، او داصلی او فرعی ځانګو ترمینځ کرښی راوباســـو .دریمه لار داده چی په غیر مستقیم ډول ، او تقریبا په تصادفی توګه ،بی‌له دی چی د درسی متن په لو ـ ستلو پیل وکړو او کورنی دندی‌ترسره کړو دهدف په شاو خوا کـی وګرځو راو ګرځو اود خپلو معلو ماتو ساحه پراخه کـــړو . په دی صورت کی د مقالو ، داستانو نو ،او بیوګرافیو لوستنه له مونږسره مرسته کولی شی . البته څرګنده‌ده‌چی په دغو درو لارو کی دو همـــه لاره غوره ده ځکه‌په دی صور ت کی‌زده کوونکی د معنا او مفهوم ژورو ته‌ور ننوزی ، روابط په ښه ه‌توګه درك کوی ، داساسی او فرعی‌اړ ـ خونواو همدا رنګه د کلی او جزیی‌مسایلو په توپیر ښه پوهیږی ، د زده کوونکی د تخلیق او ابتکـــــاراستعداد ونه روزل کیږی ، او د میخانیکی زده کړی په ځای ډیا لکتیکی پوهه تر لاسه کولی‌شی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ کلکه اراده : زده کړه یواز ی‌دهدف په ټاکلو اوپیژندلوسره لاس ته‌نه راځی بلکی هدف ته‌درسید لوډپاره باید کلکه اراده موجوده وی هر څوك هغه څه‌زده کولی شی چی‌غواړی زده یی کړی . کله چې هدف څرګند اوجوت و ی او مثبته نتیجه‌هم ور باندی مرتبه وی هماغو مره دزده کوونکی علاقه هم هڅـــــول کیږی.

له زده کړی سره دشاګرد مینه‌دهغه دتوقع او آرزو ګانو له سطحی سره مستقیم اړیکی لری . د دی خبری یادو نه به‌هم بی ځایه نه‌وی چې د هدف رو ښا نتیا اوکلکه‌اراده‌یواځی هغه‌وخت مثبته نتیجه‌ورکوی چې د زده کوونکی له استعداد اوقابلیت سره عیار شوی وی . که زده کوونکی خپلی آرزو ته درسیدوپه لاره کی له زیاتو خنډونو ســره مخامخ شی نو زده کړه په ښـــــه‌توګه پرمختګ نشی کولی او پــه تدریجی توګه آرزو پــه‌نا هــیلــی بدلیږی .

ښایی دا پوښتنه وشی چـــی دبالغ واو پخو زده کوونکو په برخه کی دهدف ټاکنی او کلکـــی ارادی‌موضوع صدق کوی خو ماشو مان‌نه هدف ټاکلی شی او نه تصمیم‌نیولی‌شی . په داسی مواردو کی مسوولیت د تعلیمی نصاب او ښوو نکی‌په غاړه لویږی . درسی او تربیوی فعالیتونه باید په داسی توګه تنظیم‌شی‌چی زده کوونکی زده کړی ته وهڅول شی ، په هغو کی د زیاتی‌زده کړی دپاره شوق او تمایل‌مینځ ته راشی او ترکومه حده چی ممکنه‌وی‌د زده کوونکی درس باید دلوبو او تفریح بڼه پیدا کړی . سره له‌دی په دی برخه کی دی‌له‌افراط څخه کار نه اخیستل کیږی ځکه چـــــی‌ژوند همیشه دلوبو او تفریح دپاره نه‌دی بلکی ستونزی او ترخه وا قعیتونه هم پکښی نغښتل شو ی دی .

ماشوم باید په یوه یابله بڼـه دخپلی زده کړی له‌هدف سره‌آشنایی پیدا کړی که څه هم چی د ده‌په‌نظر کی‌به هدف تت او مبهم شانته وی کلکه اراده همد ترغیب motivation په اثر مینځ ته راځی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ وقفه لرونکی کوشش : یوشمیر تجربو ثابته کړی ده چې فاصله لرونکی زده کړه د پرله‌پسی‌او مترا کمی زده کړی په نسبت‌ښه نتیجه ور کوی . دمثال په توګه،که‌په‌یوه ورځ کی دری ساعته سر په سر ژبه تدریس شی ډیره ګټه نه‌لری‌د هغی په ځای به‌دا بهتره و ی چی یوه نه بله ورځ پویو ساعت‌تدریس شی . البته مترا کمه زده کړه په هغو مواردو کی ښه نتیجه‌ورکولی شی چی د زده کړی‌موضوع په‌کافی اندازه آسانه وی او هضم‌یی مشکل نه وی . دو قفه‌لرونکی زده کړی یوه ښیګنه داده چی یومطلب یا مفکوره په ذهن کی ښه کښینیتی اود بل مطلب د زده کړی دپاره زمینه برابروی .

بله دا چی وقفه لرونکی زده کړه‌شاګرد نه ستړی کوی .سره له‌دی دیوه درس اوبل درس تر مینځ‌وقفه باید په زمانی لحاظ ډیره لږی نه‌وی . ارزا پوهانو په‌دی برخه کی‌څیړنی کړی دی ، باید د وقفی د ټاکلو دپاره دهغو له تجربو څخه‌ګټه واخیستله شی .

٤ـ اضافی (له معیار نه پور ته)زده کړه: که‌یو زده کوو نکی له ټاکلی معیار سره سم درس‌زده‌کړی‌اود حاضرینو په مخکی یی په مو ـ فقانه توګه تکرار کړی شی دی ته‌زده کړه ویل کیږی . خو که‌چیری زده کوو نکی بیابیا خپل درس تکرار کړی دی ته اضافی (له نصاب نه پور ته) زده کړه وایی .

اضافی زده کړه over learningپوره ګټه لری اود اصلی زده کړی په نسبت لږ زحمت غواړی . دمرستیالو موادو لو ستنه هم د اضافی زده کړی په کټیګوری کی راځی. داد ښوو نکی وظیفه ده چی زده کوونکی د تکرار ، کورنی دندی‌مرستیا لو موادو په واسطه اضا فی زده کړی ته وهڅوی .

٥ـ ټوله زده کړه او د برخو زده‌کړه : د مطلب د توضیح دپاره به یو مثا ل راو ړو . فر ضاً تاسو غواړی د خوشحال ختک یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظم په یاد کړي . ستاسو په‌مخکی دوی لاری دی : لومړی دا چی یو بیت یادوی او له څو بیتو وروسته بیاله سره یادشوی بیتو نه تکرار وی او په دی ترتیب تر پایه‌پوری پرمخ څی اوټول نظم په‌یاد دوی . دوهمه طریقه‌داده چی‌له سره تر پایه پوری نظم لولی بیا بیایی لولی تر څو چی ټول نظم په‌یادکړی گومان کوم چی زموږ په ښو ونځیو کی لومړی طریقه ډیر عمومیت لری‌خود اراواپو هانو په نظر دو همه طریقه غوره گڼله کیږی اوعلت یی داسی ښودل شوی دی چی په دو همه طریقه کی د بیتو تر ترمینځ رابطه په‌ښه توگه درك کیږی زده کوونکی یو کلی‌تصویر او عمو می مفکوره تر لاسه کوی ، دمطلب ژورو ته ور ننوزی ، او که په‌نظم‌کی‌منطقی تسلسل‌موجود وی‌دافکارو تداعی له زده کړی سره مرسته‌کوی‌خو که چیرې دیوه مضمون مطالب تیت او پرك وی او یازده کوونکی‌دموضوع په مطلب نه پوهیږی اوپه میخانیکی ډول یی زده کوی په دی‌صورت کی لومړی طریقه غوره‌بر ـ ینښی خو دا هم باید زیاته کړو چی‌میخانیکی زده کړه چندانی گټه نه لری .د څینو موضو عگانو په‌یادولوکی باید د (ټولی زده کړی) له‌پر ـ نسیپ نه کار واخیستل‌شی .دمثال‌په‌توگه ، داکتوبر د انقلاب په باره کی چی څوك مطالعه کوی باید دانقلاب پس‌منظر اوعلتونه ،دانقلاب جریان ، او نتیجی یی ټول یو څای‌او په یوه وار مطالعه شی په دی صورت کی د زده کوونکی ذهن په‌ښه ډول روښانه کیږی ، د پیښو ترمینځ روابط په ښه توگه در ك‌کولی شی اود موضوع ماهوی او قشری اړخونه تشخیصو لی شی .

هر څومره چی زده کوو نکی دتاریخ نومورې فصل له څانه سره تکرار کړی هماغو مره به‌یی فهم اوبصیرت زیات شی .

د دی په خلاف ، د برخو بر خویادونه ښایی د زده کوو نکی دپاره ډیره گټه ونه لری ځکه په‌دی‌صو ـ رت کی د پیښو ترمینځ منطقی ار ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تباط او تسلسل ته‌نه متوجه کیږی‌اود ډیالکتیکی پروسی د درك کولو
پر ځای میخانیکی پوهه تر لاســـه‌کوی .

٦ـ د ترقی په‌باره کی پوهه : که‌زده کوونکی وپوهیږی چـــی د ده
معلومات زیات شوی دی اود زده کړی سطح یی لوړه شوی ده نو دا
کار د ده دمعلوماتود سطحی پـــه‌ارتقاء کی نوره هم مرسته کوی او
دزده کوونکی دزیات پرمختګ‌سبب‌گرځی . زده کوونکی دی ته ضمـ ـ
ورت لری چی وپوهیږی آیاد ده‌کارسم دی که غلط ، ښه دی که بد .
که شاگرد د خپل کار په نتیجه‌ونه‌پوهیږی دا کارد ده دتشو یشس ،
نارامی ، او په پای کی د نهیلـی(مایوسی) باعث گرځی . فرض‌کړی
چی یوځوك په توپك نـښه و لـی‌خو په دی نه پوهیږی چی مرد لـیږی
چیرته لگیدلی دی او له‌نښی نـــه‌ځومره فاصله لری ، آیا کولی شی
چی خپله اشتباه په آسانی ســـره‌تصحیح کړی ؟ طبعا ، نه . په‌همدی
ترتیب ماشوم باید د مور او پـلاراو ښوو نکو له خوا خپلو مثبتو یا
منفی عملونو ته متوجه کړی شی . په دی صورت کی نه یوازی‌دما ـ
شوم پوهه او معلو مات زیاتیږ ی بلکی مثبتو او ارزښتمنو کارونوته
تشو یقیږی لا هم . اروا پوهانو په‌دی برخه کی ځینی تجربی هم‌سرته
رسولی دی چی یوه یی دا ده : د (الف) ټولگی داز موینی نتیجی په
اوسط ډول د (ب) ټولگی سره یـوشانته وی . بل ځل چی ښوو نکی
ازموینه واخیسته (الف) ټولگی ته‌یی داز موینی نتیجی ابلاغ کړی خو
د(ب) ټولگی له نتایجو ځخه بـــی‌خبره پاتی شو . په راتلو نکی‌از ـ
موینه کی چی نتیجی وکتل شوی د(الف) ټولگی د (ب) ټولگی په‌نسبت
ډیر پرمختګ کړی و . اروا پوهانوددغه پرمختګ علتو نه داسی بیا ن
کړی د ی (١) له نتایجو ځخه پـه‌خبریدلو سره زده کوونکی هڅـــه
کوی چی سم ځوا بونه تکرار کړی(٢) له ناسمو ځوا بونو او اشتباه
گانو ځخه ځان وژغوری ، او (٣)دسمو ځوا بونو دمو ندلو د پاره لا
نور هم هڅول کیږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷ـ تکرار: دمعلو مانو دیادولواو یاد یوه مهارت د زده کولو دپاره تکرار او تمرین ډیر زیات اهمیـــت لری . انسانان له ډیرو لرغونـــو زمانو څخه په دی رمز پوهیدلی‌دی.دتکرار او تمرین په ذریعه دکاراجرا کول اسا نیږی او په چټکتیا سره‌ترسره کیږی ، داشتباه گانو چانس کمیږی ، او زده کړی معلومـــات ،مهارت ، یا عادت ژر نه هیر یږ ی بلکی تر ډیره وخته پوری دوا م کوی . البته د تکرار بهتر شکل‌هغه دی چی زده کړی موضوع یا مهارت‌په نوی چاپیر یال او نوی حالت کی و ازمویل شی . مثلا که چا موټر په‌سم او هوار سړك کی زده کړ ی وی باید په پیچومو ، کږ لیچونواوهوارو سړکوتو کی‌هم موټروچلوی.

یا داچی زده کوونکی په یوه‌چا پیریال کی د کومی نارو غتیا تداوی کړی وی نبایی چی په یوه بله سیمه‌کی (چی په اقلیمی یا اقتصـــا دی لحاظ هغی بلی منطقی سره تو پیرلری) هم څپله تجربه تکرار کړ ی په طبیعی پوهنو کی تکرار معمو لایو شانته نتیجی ور کوی خو پـــه اجتماعی ، سیاستی ، او کلتور ی چارو کی باید دنورو له تجربو څخه په معقوله ټوګه او احتیاط ســـتـــره‌استفاده وکړو . له دی امله ، نبه تکرار هغه دی چی میخا نیکی بنـه‌ونه‌لری بلکی په‌نویو شرایطـو او حالاتو کی له پخوا نیو معلو مانو اوتجربو څخه په‌نبه توګه استـفا ده وشی .

۸ـ تطبیقی زده کړه : انسان یوهدف لرونکی مخلوق دی. نودی‌چی هر څه کوی او یایی زده کوی‌بایـدیوه عملی ګټه ولری او څه نتیجه‌ور باندی مرتبه وی . اوس څوك د یوناتی فیلسوف (ارسطو) له دی نظر سره سر نشی خو څولی چی‌وایی : ((بهترین علم‌هغه‌دی‌چی‌ګټه یی لږه وی .)) نور نو څوك علم دعلم د پاره نه زده‌کوی‌بلکی‌ددی د پاره یی زده کوی چی د انسان‌ژوندنبه شی اود علم په‌برکت څپلی اړ- تیاوی پوره کړی او ستو نزی حـل‌کړی. د زده کړی په باره کی بایـد

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووایو چی لومړی : ښه زده کړه‌هغه‌ده چی تطبیقی اړخ ولری . دو همه دا چی هره زده کړه په هغه وخت‌کی پایښت لرونکی وی چی په‌عمل کی تطبیق شوی او از مویل شو ی‌وی . په تطبیقی زده کړه کـــی د نظری معلو ماتو صحت او سقـم‌اثبات ته رسیږی ، پخوانی معلومات تکرار یږی ، له عمل سره ار تباط‌پیدا کوی ، او نتیجه‌یی‌دزیاتی‌زده ـ کړی د تشویق موجب گرځی .

۹ـ ((امسا پیزه)) زده کړه :لکه‌گوډ او نا توانه (بی سیکه) سړی چی امساته ضرور ت لری هماغسی‌ماشومان (او ښایی لویان) دزده‌ـ کړی په وخت کی له ځینو (امسا گانو) څخه کار اخلی .

دمثال په توګه ، دلومړی ټولگی‌شاگردان د شمیر پ ه‌مضمون کی‌د گوتو په گډلو سره د جمعی‌او تفریق‌مسایل حلوی . یادا چی د دری ژبی زده کوونکی د لیکنی یاوینا په‌وخت‌کی له ځان سره سوچ وهی چی د ذیروح جمع په (ان) اود غیر ذیروح‌جمع په (ها) سره راځی نود (مرد) جمع باید (مردان) راشی . دغه‌ډول«امسا گانی» له زده کړی سره‌پوره مرسته کوی خو اروا پوهان توصیه‌کوی چی باید د دغه ډول «امسا ـ گانو» استعمال موقتی‌وی او د عادت‌بڼه غوره نکړی .

۱۰ـ فعاله زده کړه : د ښوونی‌او روزنی متخصصان زیار باسی چی د عنعنوی پاسیف تعلیم په‌ځای‌فعاله زده کړه رواج کړی . پخوا به ځینی ښوو نکی د درسی ساعت له‌پیل نه ترور وستی شیبی پـــوری غږیدل او له زده کوو نکو څخه به‌یی غوښتل چی فقط غوږ ونیسی ، هیڅ حرکت ونکړی ، پوښتنه‌ونکړی‌او هر څه چی ښوونکی ور ته وایی هغه ټول په پټو سترگوومنی. لیکن‌اوس د ښوو نی او روزنی مسو ـ ولین کوښښ کوی‌چی زده کوونکی‌په درسی ساعت کی زیاته ونډه‌وا ـ خلی ، دهغوی استعداد ونه په‌کـــارواچول شی ، پوښتنی وکړی،پخپله لار پیدا کړی ،د ښوو نکی ســـره‌مباحثه وکړی ، پر ځان **اعتماد پیدا** کړی ، او دابتکار ی فکر خاوندا ن‌شی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ربمه‌بر څه

ژبښوونه

په دوهمه برخه کی مو د زده کړی ځینی مهمی نظریی شرح کړی اوس د دی وخت را رسیدلی دی چی پور تنی نظریی د ژبی په ډګر کی پلی کړو . لومړی به‌د ژبی‌دزده‌کړی ځینی مهم اړخونه بیان کړو او ور پسی به زموږ په هیواد کی‌دژب ښوونی پسس منظر وښـــــودل شی .

دژبی د زده کولو ځینی مهـــــم‌اړخونه :

د (ارسطو) له‌وخت نه را په‌دیخوا‌انسان ته ناطق‌حیوان ویل شوی‌دی دمریی توب په دوره کی چـــی‌غلامانو ته د انسان په نظر نه‌کتل کیده مریونه به‌یی د((ناطق‌ابزار)) په‌نامه یادول . مقصد دا چی انسان له حیواناتو څخه دژبی او وینا په‌درلودلو سره ممتاز ګنل شوی دی او مریی هم‌د نطق په‌برکت له نورو‌ابزارو څخه امتیاز در لود . اوسنی اروا پوهان هم‌په دی عقیده دی چی‌انسان دماغزو او وینا په‌بر کت د حیواناتو له‌نړی څخه ډیر لیـــری‌شوی دی . په دی حساب ، ژبه د انسان په ټولنیز ژوند کی ډیـــرزیات اهمیت لری او له همدی امله ویل شوی دی‌چی ژبه د تمدن‌عراده‌ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروا پوهانو د ذکاوت په از موینه‌کی دلغاتو نقش ډیر مهم ګڼلی دی دوی وایی چې‌د چاپیر یال پـــه‌پیژندنه او په کار اچونه کی ویی پانګه (دلغاتو ذخیره)اساسی رو ل‌لری . دځینو اروا پوهانو په عقیده دویی پانګی ډیر ښت د ذکاوت‌علت‌اود ځینو نورو په نظر د ذکـــاوت معلول (یانتیجه) ګڼل کیږی .

خوپه دواړو صور تونـــو کی داثابته ده چی ذکی او معقول انسا ن پرزیاتو لغاتو باندی احاطه لری اوپه عملی ژوند کی یی پـــکار وی . ځینو ځیړنو ښودلی ده چې پاتې شاګردان د کنړو شاګرانو په‌نسبت ذکی دی چی البته عمده‌علت یی‌دویی‌پانګی توپیر دی . د اروا پوهانوپه عقیده تکړه او لایق زده کوو نکی‌عموما د منځنیو-زده کوو نکو پـــه تناسب زیاته ویی پانګه لری .

ژبه له چاپیر یال سره د توا فق‌په‌برخه کی هم زیات ارزښت لری . روزیات شمیر کسان چی په ژوندکی له ستونزو او ربړو سره مخا- مخ‌کیږی علت یی داوی چی هغوی‌خپل مقصد او غوښتنی په ښه توګه نشی څرګندولی . (ډاکتر کاین کمیپ بیل) یو نامتو سایکاټریست وایی چی اکثر عصبی نارو غان‌نشی‌کولی خپلی ستونزی او مشکلا ت په څرګندو الفاظو کی افاده کـړی‌په واضحو او مشخصو کلماتو سره دیوی موضوع څرګند ونه ډپوهی‌اوعلمیت غوره نښه ګڼـــله کیږی . د ځینو پوهانو په‌نظر ، ((تفکر)) لـــه‌خپل ځان سره د غږیدلو پروسه ده کلمې یوازی سمبولو نه‌نه دی بلکی‌مفکوری او ډاړیکو تر منځ کړی‌دی. ډیر ځله داسی پیښیږی چی دوه‌تنه‌هماغه یوه‌خبره کوی خو دیو بل په مطلب نه‌سره پوهیږی او کله کله‌خبره جنګ ته ورسیږی.

د دی یادو نو ځخه مقصد دادی‌چی ژبه د ذکاوت ضریب زیاتوی او دښه تفاهم ، توافق او علمیت دپاره‌ضروری ګڼله کیږی . د ژبی دښو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونې په برخه کې ښوونکی باید دې‌لاندې ټکو ته خاصه پاملرنه وکړي :

۱ـ د زده کوونکو د لغاتو ذخیره‌دی زیاته شي .

۲ـ د خبرو ، محاورې ، او ډبیا نیي دایرادو لو دپاره دی زمینـــــه برابره شي .

۳ـ د پوهنو په اختصا صي څا نګو کـې دی ا سا سـی کلـمې‌او اصطلا حات زده کوو نکو ته وروښـوول شي .

٤ـ پرسم تلفظ ، د کلمو ســـم‌انتخاب ، او دویلو پر آهنګ دی زیات فشار واچول شي .

دنړیوال ښه تفاهم اود نورو ټو لنو له‌علمي او تخنیکي پر مختګونو څخه داستفادې دپاره د خار جـــې‌ژبو زده کړه هم زیات اهمیـــــت لري . دیوې ټولنې کلتور هغه وخت‌ښه پیژندل کیږي چې سړی‌دهغې ټولنې ژبه‌زده کړي . ژبه او کلتوردیوې سکې دوه مخونه دي . هره ټولنه باید دنورو ټولنو له کلتوري‌او فرهنګي ذخیرو څخه دخپـــــل ثقافت د غنی کولو په خاطر ګټـــه‌واخلي .

په دې اساس ، زده کوو نکی‌برسیره پر ملي ژبو باید د باندنیوژبو زده کړو ته هم وهڅول شي .

ماشو مان او ژبه :

هما غسې چې ژبه په‌عمده توګه‌ټولنیزه پدیده ده بیولو ژیکی‌پدیده هم ګڼله کیږي . هر څومره چې ما شوم وده کوي هماغو مره یې د ژبې د زده کولو توان او استعداد هـم‌زیاتیږي . تیخور ماشو مان لومړ ی یو توریز (یو حرفي) آوا زونه لـه‌خولې څخه راباسي او وروسته پـه دوه توریزو آوازو نو بدلیږي . دمشروطولو په‌پروسه کې ماشو مان ورو ورو د آوا زونو اوشیانو تر مینځ اړیکی پیژني . د ژبې لومړ نی زده کړه پاسیف شکل لري او بیـاقعاله ښه غوره کوي .

ماشوم ښایي ونشي کولای چې بشپړه کلمه تلفظ کړي خو دکورنی غړي هغوی ته‌یوه معنا ور کوي اوله‌یوه شي (مدلول) سره یې ټړي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغو ابتدایی الفاظو داستعمال پـــهوخت کی ماشوم تهتی ور کول کیږی یااوبه یاد لوبو شی ور ته راو پل کیږی او دمکا فا تو په نتیجه کـی ماشوم د نورو الفاظو زده کړی تهتمایل پیدا کوی . هغه ماشو مانچی دلویانو سره زیاته ناسته ولاړه لریدهغو ماشومانو پهنسبت چی لـــه خپلو همځولو سره لوبی کوی دژبی پهزده کړه کی زیات پرمختگـــــك کوی .

کلهچی ماشو مان ښوو نځی تهداخل شی د هغو سویی یو له بلـــه توپیر لری . دځینو ماشو مانو د لغاتو ذخیره د نورو ماشو مانو په نسبت زیاته وی او مطلب په ښه توګه افاده کولی شی . ښوو نکی باید داسی خبری ونه کړی چـــــیضعیف او بیرته پاتی شاګردا ن د کهتری ، شرم یا خجالت احساس وکړی. که ښوو نکی ووایـــــی : «وګورو پلا نکی هلك څومره ښـــیخبری کوی او تاسی یی نشـــی کولی)) احتما ل لری دغه جملی د زده کوو نکو پرسا یکالو جیناو ړه اغیزه وکړی اود هغو جرات سلـــب کړی.

شر مید ونکیاو محجوبشاګردان باید وهڅول شی چی خبری وکړ ی اود مهربانی لاسی پررا کشس شی .

د اد ښوونکی وظیفه ده چی پـــــهټولګی کی د ټولو زده کوو نکـــو د پاره دخبرو کولو زمینهبرابره کړی،دهغوی د کهتری احساس لهمینځه یوسی ، او همکار ی او ونـــــهیاخیستلو تهیی تشویق کړی .

د ځایونو لیدنه ،د کار تو نـــیفلمونو ښودنه ، او دور ځنیـــــــو جریا ناتو پهباره کی پوښتنهشاګر دانو ته ددی موقع برابروی چیپه مباحثه کی ګډون وکړی ، خپـــــلنظرونه څرګند کړی ، نوی شیا ن زده کړی ، اود خبرو کولو مو قـعترلاسه کړی .

نهیوازی دماشو مانو په برخهکیبلکی د لوړو ټولګیو پهبرخه کی هم باید دوینا ، کنفرانس او خبـــروکولو دپاره مساعد چانس برابرشی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دی مرحله کی باید له زده کو ونکو سره مرسته وشی چی د مو-
ضوع مرکزی هسته وپیژنی، لـــهموضوع نه د باندی خبری ونه کړی
لغتونه په مناسب ځای کی استعمال کړی، نحوی اشتباه ګانی ونه کړی
تلفظ او آهنګ ته پاملرنه وکړ ی اوکه ممکنه وی له ادبی تشبیهاتو او
هنری‌فور مونو څخه استفاده وکړی‌دوینا په وخت کی باید دبی لزو مه
تکرار او ناوړه ژستونو مخه ونیوله‌شی . د وینا آهنګ او ژستونه دی
له موضوع سره متناسب وی . ددی‌دپاره چی وینا سړه ، وچه ، بـــی
روحه او یکنوا خته یا مبتذله نشی‌زده کوو نکو ته دی دوینا کولـــــو
تکنیکونه ورو ښودل شی .

ژبنی مهار تونه :

ژبنی مهار لونه څلور دی : اوریدل ، ویل ، لوستل او لیکل
دویلو په‌باره کی مو مخکی خبری وکړی.

اوس به د درو نورو مهار تو نوپه‌باره کی په لنډه توګه څیښنی غـــټ
غټ ټکی شرح کړو .

اوریدل :

د ژبی د زده کولو لومړی شر ط‌اوریدل دی . د ما شو مانو په ما-
غزو کی د اوریدلو له لاری مفکوری‌عقیدی ، انګیرنی او معلو مات سره
یو ځای کیږی‌اود هغوی شخصیتونوته تشکل ور کوی . دوی له همد غو
معلوماتو ، مفکورو عقیدو، اوانګیر نو سره ښوو نځی ته را ځی).معمولا
ماشو مان هغه څه اوری چی دراما تیك شکل ولری اود هغوی پاملرنه
ځانته واړوی . لو یان کولی شی‌له‌مخکینی پلان سره سم داوریدوپرو-
ګرام تعقیب کړی خو دماشو مانو اوریدنه په تیره د ښوونځی‌نه مخکی
دوره کی تصادفی بڼه لری . ماشو مان ښایی دویو نکی له خولـــــی
څخـــه یوه یادوی جملی و اور ی‌او نورنو د خپلو خیالونو لړی‌پسی
تعقیب کړ ی . دا دښو و نکی په مهارت پوری اړه لری چی څنګـــه
دماشوم او ریدنه په چاینل کـــی‌واچوی او هغه له خوږو خوبونـــو
او رنګینو خیالونو څخه د واقعیتونواو اړتیا و نړی ته رابولی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

داد میندو پلرونه واو ښوو نکـودنده ده چې داوریدلو په‌برخه کې‌د ماشومانو دپاره سم مو ډل انتخاب‌کړی . ځینی کورنی زیار باسی‌چې دخپلو ماشومانودپاره داسی‌همځولی‌ولټوی چې د ښو اخلاقو پر درلودلو سربیره دمعیاری لهجې په استعما لولو کې مهارت ولری . که څه هـم میندی پلرونه د دی حق لری چې دخپلو ماشومانو دښی روز نی پـــه خاطر د هغودپاره مهذب همځولـــی‌پیدا کړی خو په دی کار کې بایدله پوره احتیاط څخه کار وا خیستل‌شی‌چې په اولاد کې یې دتبعیض اوله نورو څخه دکرکې احساس پیدا نه‌شی . هر څومره چې د همځولـو د پیدا کولو پروسې ته طبیعی بڼـــه‌ورکړه شی هماغو مره به بهتـــره وی .

په ښوونځی کې‌هم **بایدداوریدلو**مودل وپلټل شی . لومړی موډ ل پخپله دژبې ښوو نکې دی . زده کوونکی همیشه دده خبرې اور ی او تقلیدوی یې . له ښوونکی څخـه‌طبعا داتوقع کیږی‌چې‌دزده کوو نکو دپاره دمهذبـــی او **فصیحی و یـــنا**نمونه او مثال وی . دده له‌خولی‌نه باید سپك او رکیك الفاظ وانه‌وریدل‌شی . دټیپونو ، ریکارډونو ، را ـ دیویی پرو ګرامونو او ریدل او د فلمونو لیدل همزده کوونکو ته د دی فرصت ورکوی چې **فصیحه‌وینا**او اورې او ددغه شان وسایلو پـــه مرسته سم تلفظ او خوږ آهنګ‌زده‌کړی . ترکوم ځایه چې په ښوو ـ نځی پوری اړه لری داوریدلـــو دمهارت تقویه تر پر وګرام لاند ی راتلای شی خو په عمومی‌ډول‌اوریدل‌یو تصادفی کار دی په بازار ، کوڅه اوډله ایزو فعالیتونو او معا شر ت‌کی‌هر ډول خبرې اوریدل کیږی .

داوریدلو د مهارت دپیـــاوړ ی‌کولو دپاره یوه عامه طریقه داده چې ښوونکی ځینی ګټور متون لولی اوپه‌پای کې له زده کوو نکو څـــخه پوښتنې کوی . کله چې پر ټاکلی موضوع باندی تود بحث پیل شـــی هغه زده کوو نکی چې د مضمو نمتن یې په دقت سره نه‌وی اوریدلی پخپله دپښیمانی احساس کوی اوله ځان سره وایی کاشکی دښو ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونکی خبری یی په دقت سره اور یدلی وای . بل وارته به ،که‌خیروی دښوونکی خبری په دقت ســـــره‌تعقیبوم .

ځینی کسان په دی عقیده دی‌چی‌که ښوو نکی ګټور او په زړه‌پوری مطالب بیان کړی اود زده کوو نکوله روحیی او سویی سره برا بروی نو زده کوو نکی به ټولی خبری په‌شوق او مینه واوری . که ښوونکی د زده کو و نکو پـــا ملر نـــه خـــپلـــی خـــو ا تـــه را وانه ړوی معنایی داده چی د ده‌وینا جالبه اوپه‌زړه پوری نه ده . دا خبره قسما سمه او پر ځای ده . دښوو نکـــی‌درسس باید جالب او په زړه پوری وی . خو په دی‌برخه‌کی‌له افراطځخه کار اخیستل دزده کوو نکود پاره ګټه نه‌لری . مونږ باید زده کوونکی داسی اموخته نه کړو چی هغوی یوازی لـــه ډرا ما تیـــکـــو صحنو سره مینه ولری . ژوند هر وخت درنګینو خیالونو او خوږورو مانونو مجموعه نه ده . برسیره پر دی ، ځینی مضمونونه وچ، سارې ،او بی روحه دی او زده کړه یی ډیره ستونزه غواړی .د ریاضی ، فزیك‌او کیمیا د فور مولونو یادو نـــه د شاهنامی له داستا نونو سره توپیرلری . یو پلټونکی قصه کوی چی یو ځلی د جغرا فیی د تدریس ټولګی‌ته ولاړم . ښوو نکی دافریقا دقاری په‌باره کی درسس ور کاوه . ده د افریقا د خلکو د ژوند او ځنګلو نو په باره کی ډیری په زړه‌پوری‌خبری‌وکړی او د ده ساحرانه وینا ټو ل زده کوونکی تر ژوری اغیزی لاندی‌راوستلی وو . د درسس په‌پای کی می‌له زده کوو نکو ځخه پوښتنـــــه‌وکړه چی افریقا چیری واقع ده ، هیچا سم ځواب رانه کړ ځکه‌هغوی‌یوازی رما نتیکی او ډرا ماتیکی‌برخی ته‌پاملرنه کړی وه او دمهمو معلو ماتو ځای جالبومعلو ماتو ډك‌کړی‌و.

لوستل:

لوستل ذی ته ویل کیږی چـــی‌سړی دچاپ شوو یا په لاس لیکل شوو آثارو او پانو په مطلب وپو هیږی . **یعنی‌دلو ستلو په‌مهارت‌کی** دپوهیدلو ټکی خاص اهمیت لری .سره له دی باید وویل شی چی له عین عبارت ځخه ټول خلك هما غـــه‌یو ډول معنا نه اخلی ځکه چی په‌ژبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی څینی کلمی له ارزښتونو سره تړلی دی . نه یوازی افراد دیوی کلمی په اوریدلو سره مختلف عکس العملونه څرګندوی بلکی ټولنی هم مختلفو کلمو ته بیلا بیل ارزښتونه ټاکی .

که څه هم پنځه نیم کلن ماشومان د ښوو نځی درس تعقیبولی شی خود اکثرو اروا پوهانو په عقیده کله چې ماشوم شپږ نیم کلن شی په لوستلو کی به له خاصو ستونزو سره مخامخ نشی اود لوست درس به په ښه توګه تعقیب کړی شی. دماشومانو د تشویق دپاره معمولا له رنګه انځورونو او ښکلو تابلو ګانو څخه استفاده کیږی . د ماشومانو ذوقونه او استعداد ونه او همدارنګه د هغوی دکورنیو اجتماعی ـ اقتصادی موقفونه یو له بله توپیرلری . ښوونکی باید خپل زده کوونکی وپیژنی او د هر یوه دتشویق دپاره له مناسبو وسیلی څخه کار واخلی .دمثال په توګه ، یو ماشوم له حیواناتو سره ډیره مینه لری .د دی دپاره چې نومو ړی ماشوم لـه لوستلو سره مینه پیدا کړی هغه ته یو داسی کتاب ور کول کیږی چې دحیوا ناتو تصو یرونه او د هغوپه باره کی قصی پکښی را غلی وی .ماشوم ته ویل کیږی : ((دا ښکلی انځورونه وګوره .د هغو په باره کی قصی هم لیکل شوی دی . دغه قصی ولوله او که لوستلی یی نشی لـه نورو څخه مرسته وغواړه.))

په لومړی مرحله کی اکثر ښوونکی له چار تونو څخه استفاده کوی. دچار تونو په ذریعه د لوست تدریس معمولا مثبته نتیجه ورکوی دماشومانو د لوست مضمون بایدپه داسی مهارت سره تدریس شی چې دزده کوونکو په نظر دتفنن اوسر ګرمی بنه ولری خو په ضمن کې یی دوی په لوستلو کی ښه پر مختګ وکړی . هماغسی چې ماشومانو ته ترخه دوا په خوازه کپسول کی ور کول کیږی د هغوی زده کړه هم باید ظاهرا تفننی بنه ولری. له بده مرغه څینی داسی ښوونکی هم شته چې ماشومان له ښوونځی څخه بیزاره کوی . هر سهار چې ماشوم له خوبه راپورته کیږی نولومړی جمله یی داوی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

((ادی ، زه نن مکتب ته‌نه ځم !))موریی په وعد او وعید اومتی‌خوازی ښووئځی ته استوی .

داسی ماشومان چی په ژړانبو وئځی ته لیږل کیږی په حقیقت کی دمربوط ښوو نکی په‌بی تفاوتی اوبی کفایتی باندی شاهدی وایی . دتاسف خبره ده چی دلومړی‌ټولگی‌ځینی شاگردان هره ورځ‌درخصتی دورځی په امید خپلی گوتی گنی اوهره شیبه دکورنی له غړو نه پو – ښتنه کوی : ((نن ځو شنبی ده ؟ جمعه کله راځی ؟ شکر خدایه سبا ته‌جمعه‌ده‌که نه موری ...؟ اوداسی‌نور .))

دچمتو والی د دوری یواز ینـــی‌هدف دانه دی چی‌دماشوم د زده – کړی دپاره زمینه برابره کړی شی‌بلکی د دی په ضمن کی ښوو نکی زیار باسی چی ماشوم له زده کړ ی‌سره مینه پیدا کړی او خپل چاپیر– یال وپیژنی . ښوو نکی یوازی د نصاب دبشپړولو مسوول نه دی بلکی د ده وظیفه ده چی د زده‌کو ونکی شخصیت ته انکشاف ورکړی دهغه .بدنی ، ذهنی ، اخلاقی ، رو حی او ایستیتیکی اړ تیا وته پاملرنه وکړی.

دلوست په تدریس کی باید د ماشوم روحیه ، سویه او استعدادپه نظر کی ونیول شی . لوست بایـــدمیخانیکی بڼه ونه لری. ماشوم‌باید داسی وروزل شی چی د لوست په‌معناو پوهیږی ، او لوستل شو ی عبارت تفسیر او ارزیابی کړی شی‌ځینی داسی ذکی ماشو مان شته چی د کتاب پر تصویر وز واو عبا رتونو باندی انتقاد هم کولی شی . ښوونکی کولی شی چی ماشو مانوته ووایی : ((دا ډیر ښه کتاب دی خو کله چی تاسی لوی شی له دی‌نه‌به بهتر کتاب هم ولیکلی شی که ستاسو په‌نظر په کتاب کی کو مه نیمگړتیاوی ماته یی راو ښیی .)) په دی ترتیب ، ماشومان د تکامل‌اوانکشاف له مفکورو سره آشناکیږی او پوهیږی چی ښه والی او بدوا لی‌نسبی مفهومونه دی .

د زده کوو نکو د لوستلومهارت‌ته‌په انکشاف ور کولو کی باید دغو ټکو ته خاصه پاملرنه وشی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ــ زده کوونکی باید د لوستل‌شوی عبارت په‌مفهوم‌بنه وپوهیږی.
۲ ــ دلوست په ترڅ کی باید‌نوی‌لغتونه ، فقری ، او ادبی بنیګڼی‌زده شی .

۳ــ کله چی زده کوو نکی لــه‌ځان سره مضمون لولی نو باید د شونډو له خوځولو اود آوازو نو له‌ایستلو ځخه ډډه وکړی اود لوست په‌ترڅ کی داسی حرکات ونکړی‌چی‌نور کسان اخلال کړی .

٤ــ که مضمون نورو ته لوستل‌کیږی باید دوقفی ځای ، دآهنګ دلوړولو او ټیټولو ځای داوریدو نکودفاصلی او شمیر په تناســـب د آواز دلوړ والی یا ټیټوالی رعایت سم تلفظ ، او په روحیاتی شیبه‌کی دوقفی وخت او د تاکید پر ځـــای‌فشار او داسی نور شرایط په‌نظـر کی وساتل شی .

٥ــ په کومو ځایونو کی چی ادبی‌بنکلاوی ، فکری ژور تیاوی ، او یا دمفهوم پیچلتیا وی موجو دی وی‌هلته دی زیات توقف وشی او که لازمه وی عبارت دی له ځان سره په‌مکرر ډول ولولی .

٦ــ دهر فصل یا غټ ځپر کی‌په‌پای کی دی عمده ټکی په فکر کی راوړل شی او مهم مطالب دی حا فظی ته وسپارل شی . دبیلا بیلــو ځپرکو او پریګر افونو تر مینځ اړ یکی دی په انتقادی نظرو کنټل شی له ځانه دی وپوښتی : دلیکـــــوال‌اساسی هدف څه شی دی اود مو ــ ضوع مرکزی هسته څه شی ده ؟آیا لیکوال خپل هدف سم افاده‌کړی دی ؟ آیا دافکارو تسلسل پکښـــی‌لیدل کیږی ؟ آیا د منطقی او بدیعی اړخونو ترمینځ تناسب یی په نظرکی نیولی دی ؟ آیا تشریح‌مستدله او مستنده ده ؟ دا او داسی نور .

۷ــ تر ټولو مهمه پوښتنه داده :آیا دغه مضمون یا اثر په لوستلو ارزی ؟ که ځواب‌مثبت وی نو بایددلایل یی په نښه شی .

دا د ښوو نکی وظیفه ده چی د علومو او ادبیاتو په ساحه کی‌خپلو زده کوو نکو ته ډیر مهم آثار اوادبی‌شاهکار ونه ورو پیژنی اود هـــغو لوستلو ته‌یی وهڅوی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکل :

دلیکلو اهمیت له دی څخه هـــم څرګند یږی چی (مکتب) دلیکلوڅای ته‌ویل کیږی .

اما دلیك ستر اهمیـــت له دی‌حقیقت سره اړه پیدا کوی چی د بشریت خاص تاریخ دلیك له‌تاریخ‌څخه پیل کیږی لکه چی ګویا د بشر تمدن دلیك زیږنده وی . البته دا وروستی خبره سمه نه د ه څو په عنعنوی توګه مور خان دلیك له‌پیدا یښت نه مخکی دوری ته ((دتاریخ‌نه مخکی دوره ـ دما قبل‌التاریخ‌دوره))وایی . لیك دبشر یت د فرهنګـــی موار یشو په‌ساتنه او انتقال کی ډیرزیات ارزښت لری . دنړی نامتـــو لیکوال د خپلو لیکنو په‌برکت نـه‌یوازی د خپل عصر له خلکو ســره خبری کوی بلکی د راتلونکو نسلونوغوږونو ته هم خپل پیغام رسو لی شی . دلیکوال واقعی مرګ هغـه‌وخت پیل کیږی چی څوك یی آثار نه‌لولی او افکار یی په محو کیدلو محکوم شی . څرنګه چی ښه لیکنه دانسان نوم ژوندی ساتلی شی نوپه‌ښوو نځیو کی د لیکلو مهارت ته زیاته پاملرنه په‌کار ده . کله چی دلیکلو په‌باره کی خبری کیږی اکثر خلك په شکلیاتو باندی بحـث کوی‌پوشمیر کتا بونه‌چی د لیك داصولو (اصول انشاء) په باره کی لیکل‌شوی دی . زیاتره دالفاظو انتخاب دپریګرا فونو یو والی او انسجام ،اطناب او ایجاز ، دحال اقتضاء ، د تنقیط اصول ، د تشبیهاتـــو اواستعارو استعمال ، او داسی نورو شکلی مسایلو په‌باره کی توضیحات‌ور کوی خود لیکنی ((پیغام اورسالـت)) له‌نظره غور څوی .

دلیکنی عمده هدف باید مفکوره او رسالت وی . د لیکوا لی په‌باره کی مهمه پوښتنه داده :

لیکوال غواړی څه ووایی (یا په‌بل عبارت ، د لیکنی مقصد څه شی دی) آیا خپل مقصد یی په‌سمه‌توګه‌بیان کړی دی ؟

البته د دی خبری معنا دانه ده چی په‌لیکنه کی شکلیات ارز ښت نه‌لری . شکل باید له مضمـــو نسره متناسب وی . په هره لیکـنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی اساسی او ټاکو نکـــــی اړخ‌مضمون دی . په ادبی مضا مینوکی دمحتوا تر څنګ شکل هم خـــاص‌ارزښت لری . یو پیاوړی لیکـــوال محتوا او شکل دواړو ته پاملرنـــه‌کوی او د هغوی تناسب په نظر کی ساتی .

څینی ښوو نکی د مقالو په ار زیابی کی شکل ، سبك ، ګرامر ، او املا ته ګوری او دمقالی اصـــلی‌مفکوری او پیغام یی له یاده وزی . خو که چیری ښوو نکی او زده کـه ونکی خلاق فکر او ابتکار ته د لو- مړیتوب حق ورکړی نودوی به د مقالی له لوستلو څخه خوند وا خلی او فرعی شیان به پراصلی‌مفکورو باندی سیوری ونه غورځوی . پـــه لوړو ټولګیو کی باید زده کوو نکی‌دخپرنی له اسلوب سره آشناکړی شی‌اود علمی میتود پرنسیپو نه‌اوتکنیکونه ورو ښودل شی .

د اروا پوهانو په عقیده ، دلیك‌په‌ښو و نـــه کی باید د ا لانـدی ټکی په‌پام کی ونیول شی :

۱ــ پریږ دی چی زده کوو نکی‌دلیکنی موضوع پخپله انتخاب کړی اوله خپل ذوق سره‌سم مقاله ،شعرکیسی یا درامه ولیکی .

۲ــ زده کوو نکو ته دی دسبك‌په خوښولو کی آزادی ورکړه شی او ترممکنی اندازی پـــوری دی دفور مالیزم او شکل پرستی مخـــه ونیوله شی .

۳ــ دګرامر او املاء په‌باب‌انتقادی‌افراطی بڼه نه غوره کوی .

٤ــ دلیك ښوو نی څینی قاعدی‌دی‌د ضرورت په‌وخت کی په تطبیقی بڼه تشریح شی .

٥ــ دلیکنی دسویی لوړ ول‌یوازی‌دژبی دښوو نکی وظیفه نه ده بلکی نور ښوونکی‌هم باید د خپلوکاروتوپه‌ساحه کی زده کوو نکی لیکنو او څیړنو ته وهڅوی .

٦ــ دلیکنی اساسی هـــــدف دمفکورو انتقال دی . ښوو نکی او زده کوو نکی باید دغه اصل له‌نوروتکنیکونو څخه لومړی او مقـــــدم وګڼی .

۷ــ کوم زده کوو نکی چی پـــه‌لیکوالی کی تبارز وکړی د هغو د تحسین او تقدیر دپاره دی مناسبی‌لاری چاری وپلټلی شی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په ټولنه کې دژب ښوونې پس منظر:

په افغا نستان کې د عصری ښو ونې او روزنې تر روا جیدو اوتعمیم پوری ژبه په جوماتونو کې تدریس کیده . کله به چې ملاامام دسمهارد لمانځه اود عانه فارغ شونو یـــــویو طالب به‌یې راغوښت او په خپل څنګ کې به‌یې ځای ورکاوه . زده‌کوونکې به معمولا لومړی د تیـــری ورځې درس داستاذ په حضورکې‌تکرار اوه او بیا به‌یې په نوی‌درس پیل کاوه . استاذ به هغومره‌جملې‌یافقری لوستې چې طالب العلم بـــه ورپسې لوستلې او تعقیبولې شوی‌درس به د ضرور ت په اندازه‌تکرـ ازیده او هر وخت به چې استـــــاذمطمئن شو چې طالب درس زده‌ـ کړی دی نو ور ته ویل به‌یې اوس‌ولاړ شه ، هلته کښینه او خپـــــل سبق دی ضبط کړه . سبق به‌معمولاپه جهر تکرار یده او دطالبانـــــو آوازو نه به‌له لیری څخه هم‌اوریدل‌کیدل . په دی ترتیب به‌یویو طالب سبق ویلو . که د طالبانو شمیـــــربه‌ډیر زیات و واو استاذ به‌رسیدگی نشوی کولای نورسید لو طالبانوبه‌نورو وړو یا مبتدی طالبانوته (چې دچړیانو په نامه یادیدل) درس ور کاوه . کوم وخت به چې طالب درس ښه ضبط کړنو بیا به داستاذپه اجازه رخصت شو . ځینو طا ـ لبانو به‌د خط له‌زده کولو سره هم‌علاقه در لوده . هغوی به د کړ کـــی (نی) قلم ، له‌سیاهی نه ډک‌مشوانی‌اود لرګی یو ډول تخته له ځانه سره راوړل . استاذ به هغه ته سر نا مه‌لیکله او زده کوونکی به ور پسی لیکله . کله به چې تخته ښه ډکـــــه‌شوه او استاذ به اصلاح کړه نوبیا به‌طالب ډنډی ته ورغی داوبو پـــــه‌واسطه به یې لیکل پاک کړل ، یو څه خټه به‌یې په تخته ووهلـــــه اوځنګل به‌یې په‌را تیره کړه بیابه یې ځنګل پریمنځله . داکار ډیر اقتصا دی و ځکه چې کا غذ به‌نه‌مصرفیده یوازینی مصرف سیاهی وه ا ودکړ کی قلم به هم ژر نه تمامیده .دقلم جوړول هم آسان کارنه و اواکثربه‌له استاذانو څخه زده کیده.دحساب زده کول ډیر مروج نه وو خو ځینوکسانو به د ضرورت په وخت کې حساب هم زده کاوه . طالبانو به پاړی (ضرب زبانی)د ابجدد تورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حساب زده کولی . مثلا د (٤ضرب٨ مساوی ٣٢) په څای به‌یی(دحلب) ویل . په حساب کی اعمال ار بعه(جمع ، تفریق ، ضرب او تقسیم) او اربعه متناسبه او کسرونه شامل‌وو . په‌عمومی ډول تعلیمی نصا ب په لاندی ډول و :

١ــ عربی : بغدادی قاعده ،قرآن‌شریف ، خلاصه کیدانی ، قد وری، منیه، کنز ، صرف میر، د ا سی‌نور.

٢ــ دری : پنج کتاب یا پنـــــج‌گنج(چی بی له معنا کولو څخه به فقط په عبارت لوستل کیـــده)، دسعدی گلستان او بوستان ،د جامی یوسف وزلیخا ، دنظامی سکندرنامه‌دهندد مغلی دوری انشاء گانی ،او داسی نور .

البته مدرسانو کولی شول چی پور تنی ترتیب ته‌په څینو مواردو کی یوڅه تغییر هم ور کـــړی . دفقهی مدرسان ، دنحوی ملایان ، او نظمی استاذان بیل بیل وو . یعنی‌څینو به‌په فقه ، څینو به‌په نحو او نورو به د نظم په‌کتا بونو کی‌مهارت‌درلود . په دری ویونکو سیمو کی‌د خواجه حافظ د دیوان لوستل ډیرمروج وو .

په دری ژبو سیمو کی هم تعلیمی‌نصاب په‌لږ تفاوت سره د پښتـــو ویونکو په شان و او غالبا داســـی‌ترتیب یی در لود : قاعده بغدادی ، پاره آلم ، قرآن کریم، پنج کتاب ،دیوان خواجه حافظ ، بســـــتان و گلستان شیخ سعدی ، خلاصـــــه‌کیدانی ، قد وری ، منیه ، کنـــز ، مستخلص ، مثنوی جلال الدیـــن‌بلخی، صرف میر ، او داسی نور . پښتنو ښځو به‌په خپلو کور ونوکی‌رشیدا لبیان ، نور نامه ، اود پښتو څینی نور کتابونه هم لوستل. د تعلیمی نصاب په څرنگوا لی کی د استاذ اود شاگرد دپلار خوښه ا وپخپله د شاگرد استعداد هم په نظر کی نیول کیده . که هدف به داوچی‌طالب ملایا قاضی شی نو هغه ته‌به دفقهی کتابونه تدریس کیدل اوکه‌مقصد به میزرا کیدل وونو په‌مراـ سلات ، انشاء گانو او ملاتیپو به‌زوراچول کیده . (ملاتیپه دلیکل شـــوو مکتوبونو مجمو عه وه چی یو مکتوب به‌په بل پسی سر پښی شوی وو اوټول به‌یی په یوه لرگی باندی‌راتاوکړی وو .)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژب ښوو نې اصول اکثر پـــر تحت اللفظی (ټکی په ټکی) ترجمه‌او دګرامری قواعدو پر یادولو بناشوی‌وو . د(صرف میر) یادول‌د طالبانو دپاره ډیر ګران وو . په عوامو کی‌داخبره مشهوره وه چی «دسر میر (صرف میر) یادول سړی لیو نـی‌کوی». تحت اللفظی ترجمی به‌اکثرو شاګردانو ته د دی امکان نه ور کاوه چی دموضوع په اصلی مطلب وپوهیږی بلکی شاګرد به دغر یبواونامانو سه لغتونو په سیند کی لاس اوپښی وهلی او دمطلب ساحل‌ته‌به‌نه رسیده .

دمثال په ډول ، مونږ به چی په‌کوچنیوالی کی له استاذانو نه‌سبق ویلو هغوی به د(خواهد شـــد)ترجمه په (وغواړی کیدل)او (شمارا درس خواهم داد) ترجمه په (تالره‌به درس وغواړم در کول) باندی کوله . مونږ نه پوهیدوچی(وغواړی‌کیدل) یعنی څه ؟ درسی متون هـم اکثر دمغلق مسجع یا مرجز نثـرنمونی وی . مبتدی شاګرد ته بـــه کلاسیك آثار ور ښوول کیدل او هغه به‌په مشکله سره څو جملی‌زده‌کولی شوی .د زده کوونکی سویه‌په‌نظر کی نه نیول کیده او محتوا به په‌الفاظو کی ور که شوه . طالبانوبه درس د توتی په‌شان زده کولو دنوی طریقی او نوی فکر دپار ه‌لاره‌نه‌وه خلاصه . هغه کتابونه (لکه د سعدی ګلستان) به چی د لومـــړی‌ټولګی‌دپاره د ترجمی په منظور لوستل کیدل ډیر مشکل وو . په تعلیمـــی‌نصاب کی د روحیاتی ترتیب پـــر ځای منطقی ترتیب غوره ګنهل کیده‌د ژب ښوونی په پرو ګرام کی مخا‌ـ وره نه‌وه شامله . ډیر داسی کسا نووو چی دنظم زیات شمیر کتابونه نه به‌یی لوستلی وو خو د دری ژبـی‌یوه ساده جمله به‌یی نشوه ویلا ی څکه چی کتابی ژبه له محاوری‌څخه‌لیری وه . شاګردانـــو به له زړو (ارخائیك) لغتونو سره آشنا یی‌در لوده خو په ژوند یو لغاتو به‌زیا ت نه‌پوهیدل . دلته ماته یوه قصه راپه‌زړه شوه او هغه د اچی مونږ یـــو وخت د خپل استاذ سره کابل تـــه‌راتلو . دسما وارد کان ته ورغلو . سماوار چی چای راوړ خو یوه‌پیاله‌کمه وه . زمونږ یوه ملګری چی تـر سکندر نامی پوری نظمو نه یـــی‌لوستی وو ، سماوار چی ته غږ‌کړ :

(c) ketabton.com: The Digital Library

((قدح را بیاور) مقصدیی دا وچې پیاله راوړه مګر سما وار چې نیو-
هیده چې ملګری په کومه ژبه را ته ګوته دی تر څو چې یوی پیالی ته مـو
اشاره وکړه او هغه په مطلب پوه شیو. بیا چې بنوو وا راوړل شوه
استاذ سماوار چې ته وویل :((فلفل بفرمائید)) یعنی تور مرچ راوړه .
دا څل بیاسما وار چې حیـران ووچې استاذ څه وایي . وروسته چې
استاذ یو شاګرد په (فلفل) پسې واستاوه په ټول بازار کې یې (فلفل)
ونه موندل څکه چې دا کلمه دکا ندارانو ته نا آشنا او کتابی ژبـــه
وه .

زمونږ په بنوو نځیو کې لا تـــرډیره وخته هماغه د ترجمې او قوا-
عدو دیادولو پخوانی طریقې مرو جې وی .

په ژبه کې محاوری ته پاملرنه نه کیده او داسې ښکاریده لکه د ژبې
زده کړه چې فقط دلغاتو دقاموس یادونه وی . بنوو نکی به ددوهمی
ژبې دتدریس په وخت کې د کتا ب عبارت لوست او ټکی په ټکی به یې
ترجمه کاوه اوورپسی به له زده کو ونکو څخه غوښتنه کیده چې عبارت
ولولی او ترجمه یې کړی . د دی په څنګ کې به البته ښکلی خـــط
(خوشنو یسی) ته هم پاملرنه کیده. تر ډیره وخته پورې دبنوو نې عمده
هدف میرزا کیدل وو . وروســـته دمیرزاکلمه په کاتب یالیکونکی بدله
شوه کله چې مسلکی (حرفه یی) بنوونځي جوړ شول نو په عامه ذهنیت
کې هم بدلون راغې او خلك په دی پوه شول چې میرزایي د بنوو نځي
یوازینی هدف نه دی .

دمودنی ژبې دتدریس پخوانـــی بڼه :

زمونږ په بنوو نځیو کې مور نی ژبه پ ه ډیره ساده او نیمګړی بڼـه
تدریس کیده . اکثر بنوو نکی نه پوهیدل چې څنګه درس و رکړی
څکه چې هغوی نه دپیدا ګوژی لـــه میتودونو سره آشنا وو او نه یـــی
درسي لار بنود درلود .

په نورو مترقي هیوادو کې درسي کتابونه څانته لا ربنود هم لري چې
په هغه کې بنوو نکی ته لار بنوونه شوی وی چې کتاب څنګه استعما ل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی ، په درس باندی څنګه پیـل‌وکړی ، په څه ډول د زده کوو نکی توجه جلب کړی ، درس څنګه‌ختم‌کړی، د درس اصلی مقصد څه دی او کوم ډول مهارت، احساسات اومفکورې زده کوونکو ته ورکوی،کوم ټکی پکښې لومړی در ته اهمیـــت‌لری او د درس په‌پای کی زده کوونکو ته‌څه ډول کورنی چـاری‌ورکړی . برسیـــره پر دی ، درسی لارښود ښوونکي ته دارزیابی‌سیستم هم ورښیی او ښوونکی ته لارښوونه کوی چی د خپل مو فقیت‌اندازه په‌څه توګه امتحان کړی او داسی نور . مګر دلته نه‌یواز ی دی‌کار ته پاملرنه نه‌وه شوی بلکی د کتاب اکثرو لیکوالو ته پخپله هم دتدریس لاری چاری نه وی معلو می یو چا چی څو مقالی په مجلو او ور څپانو کی خپری کړی‌وی اودلیکوال په‌نامه یی شهرت موندلی و دمو لف‌په‌حیث به‌ور څنی کار اخیستل‌کیده بی له دی چی د ښوونی او روزنی‌له‌پرنسیپونو سره آشنایی ولری او یا دتدریس سابقه ولری . د پښتـــواکثر کتابونه له دری څخه ژباړ ل کیدل ، بی له دی چی د دی ژبـــی‌خصو صیت او څانګړ تیاوی په‌نظر کی ونیول شی کوښښ به کیده‌چی‌دلوست کتاب له هر حیثه د دری دلوست له‌کتاب څخه وژباړل شی.د دی په څای چی مثلا دسعدی دیوه نظم په څای په‌پښتو لوست کی درحمان بابا یا خوشحال شعر راوړل شی هماغه د دری نظم به‌یی په‌پښتو نظم اړاوه . په دی ترتیب‌دمو رنی ژبی څانګړ تیاوی او ادبی تاریخ‌له‌نظره غور څیدلی وو. د پښتودلو ست کتابونو ډیری نیمګړ تیاوی‌در لودی چی څینی به‌یی په لنډه‌توګه وښودل شی :

۱ــ دزده کوونکو سویی‌ته‌پاملرنه‌نه‌کیده . دمثال په ډول ،د پښتـــو لوست دلومړی ټولګی په‌درسی‌کتاب‌کی ، لکه څنګه چی د یوی څیړنی له‌مخی څرګنده شوی ده ، ټولـــی(۱٤٤۲) کلمی راغلی دی چی دهغو له جملی څخه (٤۲۲) کلمی فقط یو یوځل استعمال شوی دی . سر ــ بیره پردی چی د کتاب دټولوکلموشمیر زیات ښکاری د څلور ســوه دوه ویشت کلمو یو ځل استعمال‌دیادونی وړ نیمګړ تیا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژب بنوونې اوسنې پرنسیپونه‌له دغسې بې کتې‌ړو له استعمال سره موافقه نه کوی . په تیره‌دلو مړی ټولګی دلوست کتاب‌د کلموپه تکرار باندې زیات ټینګار کوی .معاصره ژب بنوو نه په دغسې مواردو کې له احصائیوی قاموسونوڅخه زیاته استفاده کوی .

۲ـ د لوست کتابو نه له نامانوسواو غیر مروجو شیانو او پدیدو څخه ډك دی . دمثال په توګه ، دلومړی ټولګی د لوست د کتاب په (۳۹)مخ کې داعبارت وګوری :

وداع وداع وداع

د ټولو سره کوم وداع

داپور ته عبارت اصلا په پښتوکې نشته . (وداع) ته په پښتو کې (خدای په امانی) یا (مخه بنه) وایی . هیڅوك په محاوره کې (وداع ، وداع) نه وایی بلکې‌عامه محاوره داسې ده :

(په مخه دی بنه!) ، «دخدای په‌امان ! » ، (په مخه دی چلیږه !) ، «په خیر ولاړ شی !» او داسې نورالبته مولف زیار ایستلی دی چې ماشومان د (ع) له‌توری سره آشناکړی‌خو د دی هدف د تحقق دپاره‌یې ناسمه طریقه انتخاب کړی ده . دعربی تورو د معرفی کولو په‌منظور دکتاب محتوا خپل پښتنی رنګ اوکلتوری هویت‌بایللی دی.سزییره‌پر دی چې بې ضرور ته پکښې زیا ت‌نومونه را غلی دی د پښتنی نومونو لکه څلمی ، ګلالی ، ببرك ، غوټی اونورو پر ځای نجف ، مرتضې ، محفوظ ، برات ، ثریا ، آصف او داسې نور راغلی دی. د(پیرمحمد) له نامه نه‌پرته نور اکثرنومونه په‌پښتنو کې زیات معمول نه دی .

۳ـ کتا بونه دژباړنې د نګ‌لری‌اود پښتو ژبې څانګړ تیاوی اوداـ خلی جوړ ښت په‌نظر کې نه نیسی‌دمثال په‌توګه ،دپښتو دلومړی کتاب لومړی کلمه (آس) ده .که‌څه هم‌دآس کلمه دماشو مانو د پاره‌نامانوسه نه ده مګرد (آ) آواز په‌پښتوکې‌ډیر لږ راځی .د پښتو ټولنې په (پښتو قاموس) کې یوازی د (آب‌آسې ، آښې ، آسپل ، آلـه، آن) محدودی کلمې زما له نظره تیر ی‌شوی دی چې د(آ) په آواز پیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږی. ددغو کلمو له جملی څخه(آن) دوخت په معنا پښتو نه‌ښکاری څکه چی د عربی جمع یی (آوان) ده‌او دری هم دغه لغت له‌عربی نیسه اخیستی دی . د (آب) کلمه د عزت‌او آبرو په معنا له دری څخه راغلی ده . (آسپل ، آښپ ، آل) نامانوسی لغتونه دی چی ما په محاوره کی نه دی اوریدلی . فقط د (آسی)کلمه پاتی کیږی چی محترم مو لفت د دری کتاب په تقلید د (آب) سره‌دورته والی په‌خاطرراوړی ده .بیانو په‌کتاب کی تر پایه پوری د(آ)توری‌نه دی راغلی . حتی د دری دلوست کتاب هم په دی برخه کی بی عیبه‌نه‌دی څکه ماشومان او پوته (آب) نه وایی دافقط کتابی ژبه ده ، په‌محا وره کی (او) ور ته ویل کیږی . د ژب ښوو نی څیړنی متخصصان په‌دی‌نکی ټینګار کوی چی تروسه‌وسه‌دی کوښښ وشی چی د لوست په‌کتنا بونو کی ، په تیره په لومړی‌مرحله کی ، د ماشومانو ژبه استعمال شی‌په لومړی مخ کی‌د (آب) استعما ل مناسب نه بریښی څیړنی کســـان‌استدلال کوی چی د (آب)کلمه په دی علت استعمال شوی ده چـــی پـــه د ی کلمه کـــی (ا لف) او (با) په ترتیب سره د (الفبا) د معرفی کولو دپاره راغلی دی . دا دلیل سم نه ښکاری‌څکه چی ماشو مانو ته‌په لومړی مرحله کی دتوریو ترتیب نه ور ښودل کیږی او کـــه‌داسی وی نو بیاخو باید چی‌دبغدادی قاعدی په‌شان لومړی دهجا توری په‌ترتیب سره راوړل شوی وای په داسی حال کی چی دالفبا تـــوری دکتاب په‌پای کی معرفی‌کیږی.دتوریو دترتیب پوهیدل دقاموس داستعمال‌دپاره ضروری دی مګر لوست باید دفونیمونو اود هغو د ترکیب پـــه‌سلسله پیل شی .

٤ــ دلوست د پخوانیو کتابونـــولیك دو دمعیاری ا وسیستما تیك نه دی . په‌یوه کتاب کی (دی) بـــی‌همزه او بل کی (دی) په همزه‌سره لیکل شوی دي .د څلورم ټولګی دلوست دکتاب پنځم مخ وګورئ چی په اوومه کرښه کی (زامنو) په (ز)او په یولسمه کرښه کی څامنو په (څ) لیکل شوی دی .

٥ــ په څیړنو څایونو کی تصو یرونه له اصلی موضوع سره سره نه خوری . دمثال په‌توګه ،د لومړ ی‌ټولګی د لوست په څوار لسم مخ کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(باغ) عنوان دی مگر هلته یو غټ آس وینو چې په پس منظر کې یې دوني خانګې ښکاري مونږ نه پوهیږو یوه ونه چې د (آس) تر شا دانځور دپس منظر په توګه رسم شوی ده خنګه کولی شي چې یو «باغ» تمثیل کړي په همدغه مخ کې د آس نوم قدري هم نشته او دباغ کلمه هم فقط یو ځل را غلی ده .

٦ـ طباعتي تیرو ټنې پکښې زیاتې دي په داسې حال کې چې د لوست کتابونه باید ډیرې لږې غلطۍ ولري .

د مثال په ډول ،د درې ویونکو سیمو دپاره د پښتو په دو هم کتاب لومړۍ مخ کې دغسې لیکلي دودراغلي دي : ((تور یالي زماملګرۍ دي زه دده ملګرۍ یم .)) په دې عبارت کې دري تیرو ټنې لیدل کیږي دپنځم ټولګي د لوست په کتاب کې دزده کووونکو دمشق دپاره یوه رقعه لیکل شوی ده چې فقط اووه (٧) غلطي پکښې راغلي دي نور نو خیر او خیریت دي :

٧ـ دلوست په پخوانیو کتابونو کې د زده کووونکو اروایي ارتیاو او ذوقونو ته پاملرنه نه کیده . دلوست په یوه کتاب کې دیر لغتونه او بې ربطه جملې راغلي دي چې هیڅ عنوان نه لري او نه څوک کولی شي چې عنوان ور ته وټاکي . په دې کتاب کې یوه قصه هم نه ده راغلې .

٨ـ دلوست کتابونه د عصر له روحیې او غوښتنو څخه بیرته پاتې وو . په یوه کتاب کې یو وړوکي مضمون مونږ ته د یوه ښه هلک مثال داسې رابنیي :

الف ـ له خپل ملګرۍ سره یې وعده کړې ده چې دهغه کورته به ورځي او د ده دخپلوانود واده پسه مراسمو کې به ګډون وکړي خو پس له یو څه چرت وهلویې پریکړه وکړه چې بهتره ده درس ووایم او وعده پرځای نکړم .

ب ـ دموسیقۍ اوریدل یو عبث او فضول کار دي نو ځکه دواده مراسمو ته نه ورځي .

ج ـ نومورۍ ښه هلک پرته له درس ویلو نه بل هیڅ کار نه کوي او نه علاقه وزسره لري .

په دې ترتیب دکتاب مولف ((دیو ه ښه هلک مثال)) زده کووونکو ته ور ښیي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژب ښوونې پخوانی او اوسنی میتودونه:

د ژب ښوونې په پخوانی سیستم کی د رسونه له حیاتی اړتیاو سره ته وو عیار شوی او میخا نیکی بڼه یی در لوده . د ژبی په تدریس کی سترې نیمګړ تیاوی لیدل کیدی. د پښتو ژبی دتدریس یوه غټه نیمګړ- تیا د اوه چی په دری ویو نکو سیمو کی به محا وری ته پا ملرنه نه کیده. ددا سی زده کوو نکو شمیر لږ نه وچی مثلا دامیر کرو ، شعر به یی زده و او په یاد به یی ویلی شو خودو مره ساده جمله چی : ((زما نوم... دی.)) به یی نه شوه ویلای . په ښوونځی کی به زده کوونکو کلا - سیك متون لو ستل خود ((څنګه یی؟)) خواب به یی هم نشو ور کولی. ددی نیمګړ تیا علتونه ډیر دی خو یوځو علتونه به یی د تدریس دپخوانی او اوسنی میتودونو د پر تلنی په ترڅ کی مطا لعه کړو :

دتدریس پخوانی میتود پـــردی مفکوره بنا شوی و چی ټول معلومات او یا لږ تر لږه اساسی معلومات دلر غو نو پو هانو او حکیما نو له خوا په کتا بو نو کی لیکل شوی دی. دزده کوونکی وظیفه داده چی ترممکنی اندازی پوری د لر غو نو پو هانو آثار زده کړی او بی له نقد او کره کتنی څخه یی راتلو نکی نسل تـــه ورانتقال کړی . ددی مطلب دتوضیح دپاره به دنا متو انګریز فیلسوف (فرانسیس بیکن) قصه رانقل کړم. (بیکن) وایی چی یو وخت له علماوڅخه پو ښتنه و شوه چی : ((آس څو غا ښو نه لری؟)) ددی پو ښتنی دځواب دپاره علما و کتا بونه ولټول او ډیری شپی ورځی یی په سکو ـ لاستیك بحثو نو او دلر غونی یونان د فیلسو فانو د آثارو په کتلو تیری کړی. دوی عقیده در لوده چی پـــه کتابو نو کی هر څه را غلی دی اوعلماو ټولو پو ښتنو ته ځوابونـــه ور کړی دی . خرنګه چی پـــردی مو ضوع باندی ډیر زیات مګر بـــی نتیجی بحثونه و شول یو چـــــړی (مبتدی شاګرد) بی حوصلی شو او له خولی نه یی دا خبره وو تـــه :((محترمو استاذانو، راځی د آس خو- له خلاصه کړو او غاښو نه یی وشمیرو.)) ددی خبری په اوریـــدو علماء له ډیره قهره سره تاوشول اونژدی و چی چړی ستګسار کـــړی. دوی چړی ته وویل : «مفسده، تـــه غواړی چی بدعت رواج کړی اود

(c) ketabton.com: The Digital Library

لر غونو پو هانو او حکیمانو پر عقل‌او فرا ست باندی ملنډې ووهی!))
ددی قصی له یادونی څخه مقصددادی هغه څوك چی فکر کوی پخوانو حکماوو ټول حقایق او قوا نین‌شرح کړی دی او د «شارل مالك» په‌قول: ((اوسنی فلسفی دا پلاتون دفلسفی‌حوا شی دی)) د هغوی دتدریس په سیستم کی ابداع، اختلاف ، او تردید ته مو قع نه ور کو له کیږی .
شاگردان باید ((حقایق)) یادکړی‌اود لر غونوپو هانو د افکارومرغلری دغاړی امیل کړی . ددغه ذهنیت په‌نتیجه کی ابداع د بد عت په نامه‌رټل کیږی او ابتکار ته د کر کی پـــه‌ستر گه کتل کیږی .

دتدریس په دغه ډول سیستم کی‌باید پر حافظه، درسی متن، تکرار، یو اړ خیز استدلال، دگماتیزم، پـــه‌پندو ستر گو تابعیت ، د فر هنگی میراث بی‌حده درناوی، عنعنه‌پر ستی‌روایتونو ، کلاسیك افکارو او کلا ــ سیك میتود او ارزښت باندی تکیه‌وشی . په ژب ښوونه کی دکلاسیك میتود د پیروی نتیجه داده چی د کتاب عبارت‌بایدښه ضبط شی‌پخپله شاگرد ته زیاته مو قع نه ور کوله‌کیږی چی په دی برخه کی له ځانه څه زیات کړی ، مقاله پری ولیکی ، په انتقدای نظر ور ته و گوری‌اود مضمون نیمگړ تیاو ته گو ته‌ونیسی.په دی سیستم کی شاگردد گماتیك (جزمی) فکر کوی‌او خلاق استعدادیی‌نه روزل کیږی . دلو ست په تدریس کی زیات و خت د کتاب د عبارت‌سم لوست اوتشریح ته وقفیږی.

د ښوونی او روزنی اوسنی میتودکتاب ته دیوه مر ستیال په نظـــر گوری . کتاب د تفکر د پاره مواد برابروی او د قضیو مختلف اړخونه څیړی مگر د کتاب معلو مات اونتیجه‌گیری د وروستی او مطلق حقیقت‌په تو گه نه تعبیروی څکه چی پو هنه‌دپرا ختیا په حال کی ده اوزده‌ــ کوونکی کو لی شی‌د خلاق او انتقادی‌فکر په مر سته د پو هنی په پرا ختیا او ژور تیا کی‌ونډه وا خلی .

په کلا سیك میتود کی یوازی منطقی نظم ته ا همیت ور کول‌کیږی او اروایی اړتیا وته چندانی پا ملرنه‌نه کوی . د کلا سیك میتود له مخی دا ډیره پروانه لری چی د شاگردعلاقه او سو یه څنگه ده . کهشاگرد

(c) ketabton.com: The Digital Library

له‌درس سره علاقه نه ښیی نوداد ښوونکی قصور نه ګڼل کیږی .
ماشومان ترڅه دوا هم په میل نه خوری مګر دده د زو غتیا دپاره ضروری ده باید په زورزور کړه شی که زده کوونکی له درس سره مینه نه لری باید قهرا ور باندی‌زده کړی شی . نوی میتود له دی دلیل استدلال سره موافقه نه کوی بلکی په دی‌خبره ټینګار کوی چی تر څه دوا باید په خوازه کپسول کی وپیچل شی خو زده کوونکی یی په میل سره وخوری او سنیو علمی تجربو ښودلی ده‌چی‌زده کړه د خپګان ، ویری، قهر او نورو هیجانی حالاتو په وخت کی‌ښه نتیجه نه ور کوی . او سنیو اروا‌پوهانو ثابته کړی ده‌چی تشویق‌دزده کړی د پاره یو لازم شرط دی.

په کلاسیک میتود کی زده‌کوونکی‌دتو جه مرکز نه و ، په داسی حال کی چی د اوسنی میتود له مخی د تو جه مرکز باید پخپله زده کوونکی وی . ښوونکی، کتاب ،د ښوونځی‌ودانی او نور وسایل، او اداره‌ټول ددی دپاره دی چی د زده کوونکی‌دشخصیت د هراړخیز تکامل په‌لاره کی مرسته و کړی . د ښوونکی وظیفه داده‌چی دزده کوونکو د استعداد د غو ړیدلو د پاره مناسبه‌زمینه برابره کړی . ددی ورو سنی جملی مفهوم دا نه دی چی ښوونکی‌دی‌زده‌کوونکی وروزی‌بلکی‌مقصددادی چی د زده کوونکو دپاره دی داسی‌شرایط برابر کړی چی د هغو په‌رنا کی شد اګرد (پخپله) د خپل پرمختګ‌لاره و لټوی او هر زده کوونکی د خپل ذوق او استعداد په تنا سب په‌ذهنی او جسمی لحاظ تر ممکنه اندازی وده وکړی . د ژب ښوونی‌په‌ساحه کی ددی خبری نتیجه داده چی زده کوونکی ته دی موقع ور کړه‌شی‌خپل مافی الضمیر په آزادانه تو گه بیانکاره کړی . پر یږدی چی زده کوونکی غلطی‌و کړی‌خو باید وپوهول شی چی غلطی یی کړی ده . بهتره‌به وی داسی ز مینه مساعده شی‌چی زده کوونکی پخپله خپلی نیمګړتیاوی‌کشف کړی . البته دا کار حوصله غواړی ، انرژی‌غواړی، او وخت‌غواړی خو گټه یی داده‌مخوک چی د تجربی په اساس پخپله خپلی‌نیمګړتیاوی و پیژنی پر ذهن باندی یی زوره اغیزه کوی .

په کلاسیک میتود کی د نظری اوتا ملی معلو ماتو وته زیا تـــه وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجربی ته زیات اهمیت نه‌ورکول‌کیده . «فرانسیس بیکن» نه راپسه دیخوا تجربی د نظری تعلیماتو څای‌ونیو او خبره یو څه افراط ته هـــم ورسیده مګر تننی علم له تجربی‌څخه پیل کیږی او دغه تجربه دمنطق‌په رڼا کی پر مخ څی .

دتجربی اومجرد فکرمتنا سب‌اومتوازن نقش د علم پنسټ تشکیلوی. بی له عقله تجربه څه مفهوم نه‌لری‌او بی له تجربی څخه عقل په‌خالیګاه کی واقع کیږی .

له کو م وخت را هیسی چـــــی کنترول شوی تجربه او کتنه(مشاهده) دسا ینټفیك خیر نو د پـاره‌لازمی شرط ګڼل شوی دی په‌بشری او تو لنیزو پو هنو کی هم د تجربی‌دداخلو لو دپاره زیار ایستل شوی دی . د تجربی مقصد دا نه دی چی‌هرو مرو دی په لابراتوار کی وی . په هره تجربه کی معمولادری‌مهم‌عوامل‌لیدل کیږی : څپلواك ع امل ، تابع عامل ، او کنترول شوی عامل .

د مثال په توګه ، مو نږ غواړودافرضیه د تجربی په واسطه اثبات ته ورسوو چی : تشویق زده کړه پر مخ بیایی . په دی فرضیه کی «تشویق» څپلواك عامل دی، (دزده‌کړی پر مختګ) تابع عامل دی ،او دکنترول عامل هغه ټول شیان او حالات دی چی احتمالا د څپلواك‌عامل په‌توګه کار ور کولی شی لکه عمرچی د هغه کموالی او زیاتوالی پرزده کړه باندی اغیزه کوی .

که مونږ یوه پنځه کلن اویو اووه‌کلن ماشوم ته یو څای درس ور کړو طبیعی خبره ده چی اووه کلن نورمال‌ماشوم درس ښه زده کولی شی. له همدی امله باید د ماشومانو عمرکنترول شی او کو شش دی وشی چی زده کوونکی د تجربی په وخت‌کی سره همځو لی‌وی. ځکه‌دااحتمال شته چی دزده کوونکو د عمر د تفاوت په لحاظ مونږ له خپلی تجربی نه غلطه نتیجه واخلو. دزده‌کوونکورو غټیایی حالت هم باید تر کنترول لاندی وی . د انسان په وجود کی‌د څینو هو رمو نونو ډیر والی او لږ والی هم پر زده کړه باندی اغیزه‌کوی . دزده کوو نکو طبقاتی‌موقف هم په زده کړه کی تاثیر لری . د مثال په توګه، په هغو کور نیو کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کتابونه، مجلې، راډیو ،تلویزیون او د زده کړې نور وسایل موجودوی د ماشوم د معلو ماتو سا حه هـــم پرا خه وی او د شتمنو کور نیو ما شومان په ځینو خاصو مواردو کې دزده کړې د پاره زیات چانس لری. دماشوم پخوا نی معلو مات او دلو ست لیك سره مخکینی اشنا یی طبعا په زده کړه کی ډیره برخه لری نوله دې کبله د کورنی او چاپیریال وضع باید دکنترول دعا مل په تو گه په نظر کې ونیول شی . د جنس مساله هم کله کله په زده کړه کې اغیزه لری په ځینو فنی چارو کی ښځې دنارینه و په نسبت زیات مهار ت پیدا کولی شی او په ځینو نورو کارو کی نارینه تر ښځو د مخه کیدای شی . همدارنگه (ځای) باید په تجربه کی تر کنترول لاندی راشی . په ځینو ځایو کې د زوړ او غالمغال په نسبت دسړی فکر اخلال کیږی . په ځینو ځایو کې سړی ته هیجان پیدا کیږی اوداسی نور .په دی تو گه باید هغه تـــول عوا مل (لکه عمر ،جنس ، اجتماعی، اقتصادی مو قف ، علمی سو یه، د تجربی ځای ، اقلیمی او ارو ایـی حالات ، او دا سی نور) تر کنترول لاندې ونیسو چې زده گوو نکو ته دزده ه کړ ی په برخه کی ښه یا بدچانس ور په برخه کوی .

د ژب ښوونې په اوسنی میتود کې دزده کړې له ځینو پر نسیپونو څخه استفاده کیږی . که څه هم دغه پر نسیپونه مخکی هم راغلی دی خودلته په یی له موضوع سره د ارتباط له مخې په لنډه تو گه راوړو :

۱ــ تشویق دزده کړې دپر مختگ دپاره یو مهم او ضروری شرط دی مگر دغه تشویق باید چې په برابره اندازه وی ځکه په تشویق کی افراط او تفریط زده کړی ته زیان رسوی.

۲ــ انعام او سزا هم په زده کړه باندې اغیزه کوی . لیکن دغه پر ــ نسیپ باید په بشپړه انسانی طریقه تر تطبیق لاندې ونیول شی .جسمانی سزا او سپک او ی دښووز ې او روزنې له هدفونو سره ډیره فا صله لری . دانعام او سزا پر نسیپ په عمومی ډول در سنت دی خو په تطبیق کې یی باید له خاصو ځا کتیک و ځ واو هیو مانیستی ارزښتو تو څخه استفاده وشی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ــ تکرارهم زده کړه پرمخ‌بیایی‌مګر په دی شرط چې په تکرار کې تاکلی ضوابط مراعات شی .

که مونږ ستر ګی پټی‌کړواو زیاروباسو چې د پنځو سا نتي متروه په اندازه کر ښه وباسو دغه عملیه نه‌دوه زره وار هم تکرار کړو نتیجه نه و رکوی‌تر څوچې اندازه‌یی‌نه‌کړواو داراته معلو مه نشی چې اشتباه مو کړی ده که نه .

دپر له پسی تکرار په نسبت څنډلرونکی تکرار ښه نتیجه ورکوی. د مثال په ډول که مونږ یو درس خومیاشتی مخکی سل واره تکرار کړی وی احتمال لری چې اوس به مو له‌یاده وتلی وی خو که هماغه درس مو پنځه و خته شل ،شل واره‌تکرارکړی وی د هیر یدو احتمال یې دلو- مړ نی تکرار په نسبت کم دی .

٤ــ د هغو موادو او مو ضو عاتو تر مینځ چې ار تباط مو جود وی ژر زده کیږی او ددی په عکس بی ربطه‌شیان په حافظه کی ډیر نه‌پاتی‌کیږی د همدغه ار تباط د پیدا کولو دپاره‌نن ورځ کو ښښ کیږی چې تعلیمی نصاب له ژوند او ورځنیو مسایلوسره اړه و لری . ځینې پو هان په (ارتباط) باندی ټینګار کوی او په‌ښوونه او روزنه کی د هستـــوی نصاب ملاتړ کوی . د مثال په ډول‌که ددرس موضوع نباتات وی په جغرا فیه کی د مختلفو ځایو نو ، اوپه تاریخ کی‌د مختلفو و ختو نو پر نبا تاتو باندی بحث کیږی ، پـه‌بیالوژی کی د نبا تاتو کورنی ځیړل کیږی ، د رو غتیا په مضمو ن کی‌د نبا تی خوړو پر غذا یی ار ز ښـت او گټه باندی خبری کیږی ، په‌رسم‌کی دنباتو نو شکلو نه انځور یږی او داسی نور .

٥ــ تجر بوی‌او عملی‌درس دنظری‌درس په نسبت ښه زده کیږی. له همدی کبله په ژب ښوونه کی همدنورو علو مو په ځیر له لابراتوار ، چا رټونو، سلا یډونو، فلمونو او داسی نورو تدریسی موادو څخـــه استفاده کیږی .

٦ــ په زده کړه کی باید د زده کوونکو سویی ته پا ملر نه وشی. هغه لکچر چې‌د زده کوونکو له سویی‌سره عیار ښوی نه وی زده کړه یی مشکله ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژب بنسوونې نصاب

څرنګه چې علوم او فنون ور ځ په ورځ انکشاف کوی او د نړۍ په حالاتو کې کال په کال بدلون راځي نو بنایي چې پر تعلیمي نصاب هر وخت نوې کتنه وشي . البته په ځینو پوهنو کې چې پراحصا ئیوی او سیاسي تحولاتو باندې بحث کیږي واقعیتونه ډیر ژر بدلیږي . دمثال په ډول ، په دې وروستیو کلونو کې په افریقاکې یو زیات شمیر هیوادونه خپلواک شوی دی ، په ځینو نورو کې سیاسي رژیمونو تغییر کړی دی همدا رنګه د نړۍ نفوس ، تولیدات د تولید وسیلې ، سیاسي وضع او داسي نور تقریبا په هر کال یا دوو کلونو کې توپیر پیدا کوی نو له همدې امله د سیاسي او اقتصادي جغرافیې کتابونه باید ژر ژر نوی شي . د دې په خلاف ، د لرغونې تاریخ د پاره د دې ضرورت نشته چې هر کال دې درسي کتابونه له سره ولیکل شي . البته د دې خبرې معنا دا نه ده چې گویا د لرغونې تاریخ په باب معلومات انکشاف نه کوی. په کیمیا ، فزیک ، طب ، ټکنالوجي او د طبیعي علومو په نورو څانګو کې هم هر وخت انکشافات مینځ ته راځي او د پوهنو ساحه پراخیږي. له دې کبله تعلیمي نصاب او پرو ګرامونه همیشه نوی کتنه غواړي .

لیکن یو زیات شمیر هیوادونه د دې توان نه لري چې تعلیمي پرو ګرامونه له علمي انکشافاتو سره عیار کړي . د دې نیمګړتیا د مخنیوی پاره غوره لاره داده چې ښوونکي او کتابځانې په مهمو اختصاصي مجلو کې چې نړیوال شهرت لري ګډون وکړي او خپل معلومات زده کوونکو ته ور انتقال کړي.

د ژبې د متونو په باره کې باید دوه وایو چې ژبنی هنرونه د ځینو نورو پوهنو په تناسب زیات تحول نه کوی یوازې دا چې د توده لوڅې په برخه کې د زیات پرمختګ امکانات شته . په دې اساس پر درسي کتابونو باندې نوې کتنه زیاتره د میتود ولوجي او کله کله د سیاسي بدلونونو له امله مینځ ته راځي . یو زیات شمیر عوامل د ژب ښوونې پر میتود باندې اغیزه کوی. مثلا بنایي د ګرامر د ځای نوی ګرامر وټاکل شي ، یا د تدریس نوی ماشیني وسایل د ژبنۍ لابراتوار په ښوونې کې د پاره اختراع

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي ، يادا چې دزده کړې په اړوا پوهنه کې ځينې نوې نظريې ومنل شي .

په تعليمي نصاب کې معمولا دا لاندې درې اصله په نظر کې نيول کيږي.

۱ـ د ټولنې اقتصادي ، سياسي، ټولنيزې او فرهنګي اړتياوې ؛

۲ـ دزده کړونکې علمي ، ذهني، بدني ، اخلاقي، او ايستيټکي اړتياوې .

۳ـ دهرې پوهنې ميتود ولوژيکي غوښتنې .

لومړی اصل د دولت له سياسي او اقتصادي ګټلارې سره اړه پيدا کوي او ترپلان لاندې رائي .

په مترقي ټولنو کې چې د پلا نګذاري سيستم معمول دی تعليمي نصاب په تاکلو ساحو کې د پرسونل روزنه په نظر کې نيسي اود ټولنې اړتياو ته ځواب ور کوي .

په دوهم اصل کې د فرد شخصيت هر اړخيز تکامل په نظر کې نيول کيږي . ځينې بورژوا ايډيالوجيستان پروپاګند کوي چې ګويا په مترقي ټولنو کې (چې دنا پا نګولې لاره يې غوره کړې ده) د فرد اړتياو ته پاملرنه نه کيږي او يوازې د ټولنې اړتياو ته اهميت ور کول کيږي . دا خبره په ناوړه شکل طرح شوې ده اوزيات بحث غواړي خو دلته بايد دومره وويل شي په مترقي ټولنو کې د فرد ی ګټو او ټولنيزو ګټو ترمينځ تضاد نشته . د دې ټولنې شعار دا دی : « يو ټولو د پاره او ټول ډيوه د پاره .)) يعنې هر څوک چې کار کوي ګټه يې ټولو ته رسيږي او ټول چې کار کوي ګټه يې هر يوه ته رسيږي .

دريم اصل دي واقعيت ته اشاره کوي چې هره پوهنه د خپلې اړونې دپاره ځانته جلا ميتودولوژي لري . د کتاب په ليکلو کې بايد دهرې پوهنې د خپرنې له اړونده اصولو سره سم درسي متون تيار او برابر شي . د کتاب له ليکلو نه مخکې بايد هغه واقعيتو نه ، ارزښتونه ، مفکورې ، علمي مفهومونه اوجملې ونبينې چې زده کوونکو ته ورنښوول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږی تثبیت شی او له هغی ورو ستە داسی موضو عگانی وټاکل شی چی د پورتنیو هدفونو له سرتـــەرسو لو سره مرسته کوی .

د درسی کتاب په‌لیکنه کی ترکوم‌څایه چی ممکنه وی باید محلی‌اړ ـ تیاوی په‌نظر کی وساتلی شی . په‌کومو هیوادو نو کی چی د پوهنی متمرکز سیستم منل شوی وی بایدزیار وایستل شی‌چی دهرځای‌اوسیمی اړتیاوی په درسی کتاب‌کی منعکسی‌شی . کله چی نوی درسی کتـــاب لیکل کیږی باید یو ځلی پخوانـــی‌کتابونه هم په انتقادی نظر وکتل شی . هغه موضو عگانی چی تعلیمی‌ارزښت لری او دنوی پرو گرا م له هدفونو سره سمون لری باید پـــەنویو کتابونو کی هم راشی .

د ژبنیو مهارتونو دنصاب پـــەباره کی ځینی یادو نی :

دژبی د فنونو په نصاب کی مونږدا لاندی پوښتنی تر څیړنی لاند ی نیسو :

۱ـ آیا د لومړنیو ټولگیو دژب ښوونی دتعلیمی نصاب مقصـــد یوازی باسواده کول دی ، کـــه دراتلونکو سویو دپاره چمتو کول او یادواړه ؟ هغه پوهان چی د لومړنیوښوونو نځیو نصاب جوړ وی باید دغه پو ښتنه له ځان سره حل کړی چی‌دلومړنیو ښوونو نځیو د ژب ښوونی پرو گرام یوازی دنوعیت په لحاظ‌دمنځنیو ښوونو نځیو له پرو گرام‌سره توپیر لری که ددرجی او سویی لـــه‌مخی ؟

۲ـ دژبی په‌نصاب کی بایددهری‌ژبی ځانگړ تیاوی او جوړ ښت په نظر کی ونیول شی .

تر کومی اندازی چی امکان ولری‌د ژب ښوونی نصاب دی دهری‌ژبی خصو صیاتو او ادبی‌عنعنی‌اوذخیری‌ته‌پاملرنه وکړی او له پاسیف‌تقلید څخه دی ډډه وشی . د دی مطلـــب‌دتوضیح دپاره به دوو ټکوته‌اشاره کفایت وکړی : په‌لومړی مثال کی‌به‌د پښتو او انگریزی ژبو ځانگړ ـ تیاوی وگورو . په‌انگریزی کـــی‌بیلگه یی (نمونه یی) جملی یوتا ـ کلی گرامری نظم‌لری اوکه دغه نظم‌نه څوک تیری وکړی نو هغه غلطی گڼله کیږی . په‌پښتو کی زیاتـــەآزادی لیدله کیږی خو بیاهم نظـم

(c) ketabton.com: The Digital Library

یومخی له‌نظره نه‌لویزی .دمثال په توګه ،د پښتو په لاندی جلمه‌کـــی مونږ کولی شود کلمو موقعیت تـــه‌تغییرورکړ و بی له دی چی په‌معنا کی‌یی کوم څرګند توپیر ولیدل‌شی:

۱ــ مادرته نه وو ویلی چی زه داکار نشم کولی ؟
۲ــ مادرته ویلی نه‌وو چی زه داکار نشم کولی ؟
۳ــ مانه وو درته ویلی چی‌زه داکار نشم کولی ؟
٤ــ مانه وو ویلی در ته چی زه‌داکار نشم کولی ؟
٥ــ ماویلی نه وو در ته چی زه‌داکار نشم کولی ؟
٦ــ ما در ته ویلی نه وو چی داکار زه نشم کولی ؟
۷ــ ماویلی درته نه وو چی زه‌داکار نه شم کولی ؟
۸ــ ما درته ویلی نه‌وو چی زه داکار کولی نشم ؟

په انګریزی ژبه کی مونږ له څینوموواردو پرته د کلمو نظم ته تغییرنه شوور کولی . په‌پښتو کی داسی مثالونه ډیر پیدا کیږی چی کلمی په آزادانه توګه‌خپل موقعیت بدلو لی‌شی .

یوبل مثال :

۱ــ که بیا می هلته ولیدی ...
۲ــ که هلته می بیا ولیدی ...
۳ــ هلته که می بیاولیدی ...
٤ــ که می هلته بیاولیدی ...
٥ــ بیامی که هلته ولیدی ...
٦ــ که می بیا هلته ولیدی ...
۷ــ بیا می هلته که ولیدی ...
۸ــ هلته می که بیاولیدی ...
۹ــ هلته می بیا که ولیدی ...
۱۰ــ بیا که هلته می ولیدی ...

دپور تنیو جملو دویلو په وخت‌کی باید خچ (فشار) ته پاملر نـــه وشی .دمثال په ډول ، په دی فقره‌کی: «که‌بیا می هلته ولیدی » خـــچ پر (بیا) باندی راځی او که په(هلته)باندی خچ راشی (شرط) تغییرکوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

او څانته ویله (جزا) غواړي.دپور تنې فقرې لسم شکل دادي :(بیاکه هلته می ولیدی ...) خو په‌دې ورو ستنې جمله (بیا) معترضه بڼه پیدا کوي او دانګریزي by the way په معنا راځي . په دې صورت ګې‌د جملې تنقیط باید داسې وي: ((بیاکه هلته می ولیدی ...))

دپښتو ژبې یوه بله مهمه‌ځانګړتیا داده چې ددرې ژبې په خلاف دغې ژبې مشکلات زیاتره افقي دی‌نه‌عمودي .په بله ژبه ، څوک چې د پښتو محاوروي ژبه زده کړي پـــه‌لیکنې ژبه کې له ستونزو سره ډیر زیات‌نه مخامخ کیږي . په دې کې‌لیکنې ژبه ډیرې درجې لرې . ځینې کتابونه ، په تیره کلا سیک آثارې‌ډیر مشکل دی چې یوازې د‌تخصص خاوندان په پوهیږي او عام خلـــک‌مفهوم نشي څنې اخیستلی . پـــه پښتو کې د دغسې آثارو شمیـــرمحدود دی .

۳ــ دلومړۍ ټولګې په لوست کې‌باید داسې لغتو نه استعمال شي‌چې شپږ کلن او اووه کلن ماشو مان‌پرې‌وپوهیږي . داکار باید د هیواد په هر ګوټ کې دپراخې سروې په‌توګه‌وشي او ترممکنې اندازې دې‌زیاتـــ وایستل شي چې په دې توګـــه دکوچنیانو معیاري ژبه لاسې ته‌راشي په‌دې برخه کې ښایي چې دادبیاتواو بشري علومو د پوهنځي د ژبې له اطلسې څخه هم استفاده‌وشي .

٤ــ دعلمي تجربې په اساس‌بایدداخبره اثبات ته ورسیږي چې دتوـــ ریو د پیژندلو طریقه ښه نتیجه‌ور کوي او که د هغې پر ځای فونیمیک سیستم غوره دی .په دې وروستي‌سیستم کې زده کوو نکو ته دتوریو (حروفو) دنوم پر ځای دتوریـــــوآوازونه وږ ښوول کیږي : په دې کې شک نشته چې په اروپایي ژبوکې دغه وروستي میتود معمول دی خو په‌پښتو او دري کې چې تور ی‌سره ګډیږي او داروپایي ژبو په‌شان بیل بیل نه لیکل کیږي باید په‌پټوسترګو دغه میتود تطبیق نشي‌بلکې دتجربوی میتود په واسطه دا دواړه‌میتودونه واز مویل شي.

۵ــ یوه بل ټکې ته تر اوسه‌هیڅ‌پام نه دی شوی او هغه دا چې که‌په لومړۍ سر کې ماشومانو ته‌لوست‌په جلا جلا تورو (حروفو) ولیکل شي او په وروستیو سویو کې سره‌ګډ شي نتیجه به‌یې څنګه وي ؟ په دې برخه کې یوه علمي تجربـــــه‌ضروري بریښي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦ـ دلومړ نیو ښوو نځیو او سنی کتابونه په چاپی تورو خپاره شوی دی اود نستعلیق په ځای له‌نسخ څخه کار اخیستل شوی دی . په دی باره کی هم غور په کارد ی‌چی د لومړیو ټولګیو د لوست کتابونه دی په‌نستعلیق یا نسخ ولیکل‌شی .ځینی کسان دیوه خاص لیك دود پلویان دی او هغه داسی دی‌چی‌نسخ او نستعلیق دواړه یی سره ترکیب کړی دی .

۷ـ دلوست په اوسنیو کتابـوکی د کلمو ترمینځ فاصله نشته. په اروپایی ژبو کی بی‌له فاصلی لوست‌ناممکن غوندی ښکاری . په پښتـو کی باید د علمی تجربی په اساس داسی څیړنه وشی چی آیا زده ـ کوونکی فاصله لرونکی متن ښه لو ستلی شی او که بی فاصلی .

(پای)

یادونه :

په دی لیکنه کی د مأخذو نـونومونه په متداول او متعارف‌سیستم سره نه‌دی ښوول شوی ځکه چی‌درسالی اصلی مقصد په هیواد کی د ژبنیو پرابلمو نو تشخیص او له‌هغو سره آشنایی ده . سره له دی په دی اثر کی له یو څو مأخذونـوځخه زیاته استفاده شوی ده چی په لاندی توګه یی معرفی کوم :

1. Ernts R. Hilgard, Gordon H. Bower. Theories of Learning, third edition. New York. ACC, 1966

2. Nina Talyzina, The Psychology of Learning, Progress Publishers, Moscow, 1981.

3. M. Rosenthal and P. Yudin, A Dictionary of philosophy, Progress Publisher, Moscow. 1967.

4. Harold W. Bernard, Psychology of Learning and Teaching, Mc Grow-Hill Book Company, 1965

۵ـ نرمان ل . مان ، اصول‌روا نشناسی ، ترجمه و اقتباس دکتر ـ محمود ساعتچی ، جلد دوم، چـاپ‌دوم ، چاپخانه سپهر ، تهـــران ، ۲۵۳۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان	مخ
سریزه	۱
لومړی برخه ـ ژبه	۵
دژبې ماهیت	۲۰
ژبه د ژبپوهانو په‌نظر کې	۲۳
ژبښوونه او ژبپوهنه	۲٤
دوهمه برخه : د زده کړې اروا پوهنه	۲۷
دزده کړې نظریې	۳٤
دتارن ډایك دزده کړې نظریه	٤۰
دپاولوف دزده کړې نظریه	٤۵
دګیشتالت اروا پوهنه	۵۰
دزده کړې ځینې عمو مـــــــې پرنسیپونه	۵۸
دریمه برخه : ژبښوونه	٦٦
ماشومان اوژبه	٦۸
ژبنی مهار تونه	۷۰
زمونږ په ټولنه کې د ژبښوونـــې پس منظر	۷۸
د ژبښوونې ځوانې او اوسنـــې میتودونه	۸٦
د ژبنیو مهار تونو نصاب په‌باره‌کې ځینې یادونې	۹٤

یادونه : د ۲٤ مخ دعنوان له‌پاسه «دوهمه برخه » زیاته ده حذف دی

Rashad Academy

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولتي مطبعه

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library